

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

AGNĖ ARLIKEVIČIŪTĖ
CIVILINĖ IR VERSLO TEISĖ

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ TAIKYMAS TEISMŲ VEIKLOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Doc. dr. Žilvinas Terebeiza

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS PROCESO OPERATYVUMO, EKONOMIŠKUMO IR BENDRADARBIAVIMO PRICIPŲ KONTEKSTE.....	8
1.1. Informacinių technologijų raida teismų veikloje.....	8
1.2. Pagrindinės teismų veikloje naudojamos informacinės technologijos	10
1.2.1. Pagrindinės Lietuvos teismų informacinės sistemos – LITEKO atsiradimas ir modernizavimas	10
1.2.2. Lietuvos teismų elektroninio paslaugų portalo sukūrimas ir pritaikymas	10
1.2.3. Elektroninis parašas ir jo reikšmė teisiniame procese	32
2. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMAS RENKANT ĮRODYMUS	38
2.1. Garso įrašai – ne tik teismo posėdžių eigos fiksavimui, bet ir įrodymų rinkimui	38
2.1.1. Teismo posėdžio eigos fiksavimas.....	38
2.1.2. Garso įrašai, kaip įrodymų rinkimo priemonė	41
2.2. Vaizdo konferencijų ir telekomunikacijų naudojimas teismo procese	43
2.2.1. Vaizdo konferencijos naudojimas įrodymų rinkimui ir reglamentavimas Europos Sąjungoje.....	43
2.2.2. Įrodymų rinkimas naudojant vaizdo konferencinę įrangą Lietuvos teismuose...	48
3. DIRBTINIS INTELEKTAS	52
3.1. Dirbtinio intelekto atsiradimas ir taikymas teismų veikloje	52
3.2. Civilinė atsakomybė už dirbtinio intelekto sukeltą žalą	59
IŠVADOS	64
PASIŪLYMAI.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	78
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	78
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	80
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PRIEDAI.....	84
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	87

IVADAS

Baigiamojo darbo problema. Ar teismų veikloje naudojamos informacinės technologijos paspartina bylų nagrinėjimą? Ar informacinių technologijų naudojimas sudaro prielaidas tinkamai įgyvendinti proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principus? Ar dirbtinis intelektas gali pakeisti teisėjus?

Baigiamojo darbo aktualumas. XXI amžius yra nebeįsivaizduojamas be modernių informacinių ir elektroninių ryšių naudojimo (toliau – IRT) kasdieniniame gyvenime. Ne išimtis yra ir tokia visuomenės sritis kaip teismai. Siekiant veiksmingai įgyvendinti asmens teisę į kuo greitesnį bylos išnagrinėjimą, tai yra per kaip įmanoma trumpesnį laiko tarpą, įgyvendinant koncentracijos ir ekonomiškumo principus, šiandien teismo procesą sunku įsivaizduoti be informacinių technologijų taikymo. Kaip daugelyje šalių, taip ir Europoje IRT skverbiasi į teismo procesus. Naudojant IRT pasitaiko sėkmingų atvejų, kai modernios technologijos sklandžiai integruojamos į kasdienę teismų veiklą ir taip padeda taupyti tiek laiką, tiek lėšas bei efektyvina teismo procesus, taip pakeliant į naują kokybės lygį, tačiau yra susiduriama ir su nesėkmėmis, kai modernių technologijų skverbimasis ir jų potencialo išnaudojimas „stringa“, sukurti modernūs įrankiai neprigyja praktiškai arba tinkamai nepanaudojami.¹

Siekiant didžiausio efekto, būtina vykdyti strategiškai planuojamą ir subalansuotą IRT plėtrą šiais lygmenimis, tai yra asmeniniu – teisėjų, jų padėjėjų, teismo posėdžio sekretorių, teismų administratorių ir kitų, žinybiniu – pavienių teismų ir visos teismų sistemos ir tarpžinybiniu – teismų santykiuose su kitais teismo procesų dalyviais, valstybiniais registrais ir informacinėmis sistemomis,² taip užtikrinant pakankamą teismų kompiuterizavimo lygį, teismų informacinių sistemų našumą, suderinimą su išorės vartotojų sistemomis, sukurti patrauklias ir vartotojams patogias sąsajas.

Lietuvoje IRT pradėtos naudoti teismų veikloje XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pradžioje. Pirmiausia buvo siekiama teismus aprūpinti kompiuterine technika su standartiniais taikomųjų programų paketais ir interneto prieiga, taip pat buvo diegiamos bazinės technologijos. Tuo tarpu greta teismų kompiuterizavimo veiklos ir specialiųjų taikomųjų programų kūrimo, pradėtos vystyti ir teisės aktų elektroninės duomenų bazės su elektroniniais paieškos įrenginiais, kurie per kelerius metus sparčiai išstobulejo, užsipildė reikšminga ankstesnio laikotarpio teisine

¹ Vytautas Nekrošius ir kt., *Asmens teisė į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016), 59.

http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/01/Asmens_teises_bylos_el-lietuviu.pdf

² Marco Velicogna, „Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems” *European commission for the efficiency of justice (CEPEJ), 2007 Strasbourg*.
<https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-use-of-informa/1680788281>

informacija, pradėtos operatyviai atnaujinti naujausia teisine informacija ir tapo prieinamos internetu.³

Naujas šuolis plėtojant IRT taikymą Lietuvos teismuose įvyko 2004–2005 metais, kai buvo pradėta eksploatuoti bendra Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO (toliau – LITEKO). Vienas iš reikšmingiausių postūmių didinti IRT naudojimo efektyvumą ir spartinti turimų IRT technologijų vystymą įvyko 2011 m. birželio 21 d. Seimui parodžius politinę valią ir priėmus Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas) ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) pakeitimus, kuriuose buvo įtvirtintas ambicingas sumanymas nuo 2013 metų vidurio pereiti prie informacinės teismo proceso infrastruktūros.⁴ Po pakeitimų buvo modernizuotos ir plečiamos LITEKO duomenų saugyklos, LITEKO funkcijos centralizuotos, sukurtas ir nuo 2013 m. liepos 1 d. pradėtas eksploatuoti LITEKO Viešųjų elektroninių paslaugų posistemis, tai yra Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas, iš dalies modernizuota LITEKO, sudarant sąlygas vesti bylas elektroniniu būdu, o teismams galimybę naudotis el. parašais bei formuoti ir peržiūrėti ADOC formato dokumentus. Be viso to, sparčiai kuriant modernias technologijas atsirado vis daugiau galimybių įdiegti dirbtinį intelektą, kuris ateityje galėtų pakeisti teisininkus, tai yra teisėjus, advokatus ir kitus.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje naudojama nemažai efektyvių IRT priemonių, kurios prisideda prie civilinių bylų išnagrinėjimo per protingą laiką, tačiau ši tema yra aktuali todėl, kad taip sparčiai modernėjant informacinėms technologijoms sukuriama vis naujų funkcijų, siekiant palengvinti teismų darbą ir paspartinti procesą, tačiau naujų technologijų diegimas ne visada veikia taip kaip tikimasi, todėl reikia nuolatos domėtis galimomis naujovėmis bei vykdyti civilinio proceso elektronizavimo pažangos stebėseną, lanksčiai diegti naujas, našnesnes ir vartotojų lūkesčius labiau atitinkančias priemones, taip pat intensyviau ir ryžtingiau plėtoti informacinę teismų veiklos infrastruktūrą, vykdyti tikslesnę ir aiškesnę strateginę planavimą bei optimaliau nustatyti ir derinti vykdomų IRT plėtros teismuose projektų prioritetus norit pasiekti spartaus ir veiksmingo civilinių bylų nagrinėjimo nepakenkiant proceso kokybei ir nepažeidžiant proceso dalyvių teisių.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. CPK 7 skyriaus 4 skirsnio Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo teismo procese pavadinimas ir 175¹ straipsnis, reglamentuojantis informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo teismo procese ypatumus įsigaliojo 2013 m. liepos 1 d., 175² straipsnis reglamentuojantis vaizdo konferencijų, telekomunikacijų naudojimą įsigaliojo

³ Nekrošius, *supra note* 1: 60.

⁴ *Ibid.*, 64.

2013 m. kovo 1 d.⁵, Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas pradėjo veikti nuo 2013 m. liepos 1 d., o nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai CPK 168 straipsnio redakcijai buvo įtvirtintas privalomas teismo posėdžių garso įrašymas teisingumo ministro įsakymu nustatyta įranga, taigi Lietuvos teismų sistemoje buvo pradėtos taikyti informacinių technologijų naujovės, kurios po šių įstatymų pakeitimų nebuvo analizuotos ir aprašytos, kas sudaro pagrindą teigti, kad įstatymų pakeitimai ir naujų technologijų įvedimas Lietuvos teismuose siekiant paspartinti civilinį procesą rodo šio magistro baigiamojo darbo naujumą. Informacinių technologijų ir teismų elektronizavimo tema Lietuvoje yra rašę V. Nekrošius⁶, R. Simaitis⁷, V. Vėbraitė ir A. Brazdeikis, R. Čėsna⁸, iš užsienio autorių galima išskirti M. Velicogna⁹, kuris išsamiai analizavo elektronines technologijas diegiamas Europos teismuose, taip pat D. Reiling, F.Conti, A. Cordella, J. Barnett ir kiti. Pagrindiniai šaltiniai, kurie bus nagrinėjami analizuojant šią temą yra CPK, įstatymai bei jų pakeitimai, Nacionalinės teismų administracijos pranešimai, Lietuvos bei užsienio autorių straipsniai bei Lietuvos teismų praktika.

Baigiamojo darbo reikšmė. Išanalizavus teismų veikloje naudojamas informacines technologijas bei nustčius, kokią įtaką jos turi bylų nagrinėjimui, įrodymų rinkimui, proceso kokybei ir proceso dalyvių teisėms, nustatyti, ar informacinės ir elektroninių ryšių technologijos dera su civilinio proceso principais, tokiais kaip proceso operatyvumo, ekonomiškumo bei kooperacijos, ir nustatyti, ar užtikrina jų tinkamą įgyvendinimą, taip pat pasiūlyti kylančių problemų sprendimo variantus ir galimas įdiegti naujoves.

Baigiamojo darbo originalumas. Siekiant išanalizuoti informacinių technologijų panaudojimo teismų veikloje privalumus ir trūkumus bus atliekama Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjų bei teismo darbuotojų apklausa apie jų kasdieninėje veikloje naudojamą LITEKO sistemą. Taip pat išanalizuota kaip dera informacinių technologijų bei kitų techninių priemonių, tokių kaip popierius, naudojimas teismų veikloje.

⁵ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo 117 ir 387 straipsnių pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2012-12-29, Nr. 153-7824, žiūrėta 2018 m. liepos 16 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.440379>

⁶ Vytautas Nekrošius ir kt., „Elektronizavimo priemonių naudojimas spartinant Lietuvos civilinį procesą“, *TEISĖ* 2014 93.; Vytautas Nekrošius ir kt., *Asmens teisė į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016) ir kt.

⁷ Rimantas Simaitis, „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų plėtra Lietuvos civiliniame procese“, iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis : recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. (Vilnius : Vilniaus universitetas, 2012), ir kt.

⁸ Rytis Čėsna, „Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai“, *Jurisprudencija : mokslo darbai*, (Vilnius : Mykolo Romerio universitetas. 2007, Nr. 10(100))
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2674/2478>

⁹ Marco Velicogna, „Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems“ *European commission for the efficiency of justice (CEPEJ), 2007 Strasbourg*.

Darbo tikslas. Išanalizuoti kokios informacinės technologijos šiuo metu yra naudojamos Lietuvos teismų veikloje bei kokią įtaką jos daro civiliniam procesui, proceso operatyvumo, ekonomiškumo bei bendradarbiavimo principams, teismo veiklos spartinimui ir kokybei.

Darbo uždaviniai.

1. Atskleisti informacinių technologijų ir elektroninių ryšių sampratą.
2. Išanalizuoti kaip informacinė sistema LITEKO ir elektroninių paslaugų portalas užtikrina tinkamą proceso ekonomiškumo, operatyvumo ir bendradarbiavimo principų įgyvendinimą.
3. Išanalizuoti, kokią naudą teismo procesui teikia garso įrašų bei vaizdo konferencijų naudojimas teismo posėdžių metu.
4. Ištirti dirbtinio intelekto atsiradimo galimybę teismuose.

Darbo metodika.

Šiame magistro baigiamajame darbe bus naudojami teoriniai ir empiriniai metodai.

1. Lyginamasis metodas bus naudojamas Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO palyginimui su užsienio valstybių naudojamomis informacinėmis sistemomis ir jų daroma įtaka civiliniam procesui.
2. Teologinis teisės aiškinimo metodas bus naudojamas analizuojant, kaip keitėsi įstatymai bei kokie pakeitimai buvo priimti įstatymo leidėjo.
3. Lingvistinis metodas bus taikomas analizuojant svarbiausias šios temos sąvokas.
4. Dokumentų analizės metodas bus taikomas analizuojant įvairius šios temos šaltinius, siekiant atskleisti įvairių autorių nuomones šios temos klausimais.
5. Anketinis metodas bus taikomas siekiant išsiaiškinti, kaip realiai veikia pagrindinė Lietuvos teismų informacinė sistema apklausiant Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjus bei teismo darbuotojus. Anketinio metodo pagalba bus siekiama nustatyti ar LITEKO sistemos atsiradimas paspartina bylų nagrinėjimą, ar LITEKO sistemos atsiradimas palengvina teisėjų bei teismo darbuotojų darbą, kaip teisėjai bei teismo darbuotojai vertina teismų informacinės sistemos veikimą bei kokie yra pagrindiniai LITEKO sistemos veikimo trūkumai, trukdantys sklandžiam teisėjų ir teismo darbuotojų darbui.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstymo skyriai, išvados, pasiūlymai, santrauka, anotacija bei priedai.

Pirmajame šio darbo skyriuje yra aptariama informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, informacinių technologijų atsiradimas Europos teismų veikloje bei aprašomi civilinio proceso principai, prie kurių spartesnio įgyvendinimo gali prisidėti informacinės technologijos taikomos teismų veikloje. Taip pat šiame skyriuje analizuojamos pagrindinės teismų veikloje naudojamos informacinės technologijos, tai yra pagrindinė Lietuvos teismų informacinė sistema, jos atsiradimas, naudojimas, taip pat aprašoma Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjų ir teismo darbuotojų atlikta apklausa apie LITEKO sistemos veikimą, privalumus ir trūkumus, be viso to aptariamos užsienio valstybių teismų naudojamos informacinės sistemos ir jų teikiama nauda. Pirmajame skyriuje aprašomas elektroninių paslaugų portalas, jo atsiradimas, pateikiama elektroninių bylų statistika bei aptariama, kaip pasikeitė procesinių dokumentų gavimas bei įteikimas sukūrus šią sistemą ir su tuo susijusi teismų praktika. Šiame skyriuje taip pat aptariamas ir elektroninio parašo panaudojimas teismų veikloje teikiant procesinius dokumentus

Antrajame šio darbo skyriuje aprašomos informacinės technologijos, kurios teismų veikloje panaudojamos įrodymams rinkti bei skaidriam procesui užtikrinti. Pirmiausia analizuojamas garso įrašymo įrangos naudojimas skirtas fiksuoti teismo posėdžius siekiant proceso skaidrumo ir proceso dalyvio pasitikėjimo. Taip pat šiame skyriuje analizuojamas vaizdo konferencijos ir telekomunikacijos atsiradimas Europoje bei Lietuvos teismų veikloje kaip priemonės padedančios greičiau ir efektyviau apklausti proceso dalyvius, ypač liudytojus, esančius kitose valstybėse narėse, taip spartinant procesą bei taupant lėšas.

Trečiajame skyriuje analizuojama dirbtinio intelekto atsiradimo bei jo pritaikymo galimybė užsienio bei Lietuvos teismų veikloje. Taip pat aptariama civilinė atsakomybė už dirbtinio intelekto sukeltą žalą, tai yra kas būtų atsakingas už modernaus roboto padarytą žalą.

Ginamieji teiginiai.

1. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijos naudojamos Lietuvos teismų veikloje prisideda prie kokybiškesnio teismų darbo ir užtikrina civilinio proceso principų – operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo tinkamą įgyvendinimą.

1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS PROCESO OPERATYVUMO, EKONOMIŠKUMO IR BENDRADARBIAVIMO PRINCIPŲ KONTEKSTE

1.1 Informacinių technologijų raida teismų veikloje

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje yra įtvirtinta asmens teisė į bylos išnagrinėjimą per kaip įmanoma trumpesnę laiko tarpą. Veiksmingas šios asmens teisės įgyvendinimas XXI amžiuje nebeįsivaizduojamas be modernių informacinių ir elektroninių ryšių technologijų, sutrumpintai vadinamų IRT (toliau – IRT) taikymo bei naudojimo teismo procesams spartinti¹⁰. Pastaruoju metu terminas *informacinės technologijos* dažnai praplečiamas apimant ir elektroninius ryšius bei pavadinant *Informacijos ir ryšių technologijos (IRT)*¹¹.

Europos valstybių teismo procesuose moderniosios IRT buvo pradėtos taikyti dar prieš keliasdešimt metų. Pirmiausia kompiuterinės technologijos buvo naudojamos redaguojant bei spausdinant tekstus, taip pat pradėjo plisti fakso aparatų naudojimas. Tobulėjant technologijoms buvo atrandama vis daugiau naujų IRT panaudojimo galimybių teismų veikloje. Taip didėjo IRT naudojimo mastas bei poveikis organizuojant teismo procesą. Dar 1984 metais Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R(84)5 „Dėl civilinio proceso principų, skirtų pagerinti teisingumo funkcionavimą“ priedo 9 principu buvo nustatyta, kad: „Teismai turi būti aprūpinti pažangiausiomis techninėmis priemonėmis, siekiant padėti jiems vykdyti teisingumą veiksmingiausiomis kokios tik įmanoma sąlygomis, konkrečiai užtikrinant prieigą prie įvairių teisės šaltinių ir pagreitinant teisingumo vykdymo administravimą“¹². Europos Tarybos Ministrų kabinetas išvelgė IRT potencialą tobulinti civilinį procesą ir po keliolikos metų savo rekomendacijose Europos Tarybos Ministrų komitetas pradėjo raginti sparčiau ir didesne apimtimi pereiti prie modernių technologijų naudojimo bei teismines paslaugas teikti elektroniniu būdu, įskaitant informacijos apie bylas gavimą per teismų elektronines sistemas, bylų inicijavimą ir kitų procesinių veiksmų atlikimą elektroniniu būdu, teismu sprendimų gavimą elektronine forma ir kita.¹³

¹⁰ Vytautas Nekrošius ir kt., „Elektronizavimo priemonių naudojimas spartinant Lietuvos civilinį procesą“, *TEISĖ* 2014 93: 29

<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/5074/5219>

¹¹ „Informacinės technologijos“, Vikipedija, žiūrėta 2018 m. liepos 16 d.,

https://lt.wikipedia.org/wiki/Informacinės_technologijos

¹² Europos Tarybos Ministrų komiteto 1984 m. vasario 28 d. rekomendacija Nr. R(84)5 „Dėl civilinio proceso principų, skirtų pagerinti teisingumo funkcionavimą“, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 6 d.,

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1>

¹³ Europos Tarybos Ministrų komiteto 2001 m. vasario 28 d. rekomendacija Nr. Rec(2001)3 „Dėl teismų ir kitų teisinių paslaugų teikimo piliečiams naudojant naujas technologijas“

M. Velicogna išsamiai išstudijavo elektronines technologijas, kurios yra diegiamos Europos teismų sektoriuje ir išskyrė tas, kurios šiomis dienomis yra naudojamos teismų veikloje, bei kurios padeda pasiekti geresnę kokybę ir spartą. Pirmiausia jo nuomone išskiriamos bazinės technologijos, tokios kaip kompiuteriai su standartinėmis biuro programomis, faksai ir panašiai. Antra išskiriama technologija – teismo veiklos administravimo ir organizavimo. Šiai technologijai autorius priskiria vaizdo konferencijas, teismo posėdžių eigos fiksavimą elektroninėmis priemonėmis, elektroninių duomenų ir dokumentų apsikeitimą tarp proceso dalyvių bei teismų, bylų automatinį paskirstymą, viešą sprendimų paskelbimą, bylų registraciją ir apskaitą, statistikos automatinį skaičiavimą ir kita. Galiausiai išskiriamos pagalbos teisėjų veiklai technologijos, prie kurių yra priskiriamos elektroninės įrodymų rinkimo priemonės, elektroninės teismų praktikos bei teisės aktų duomenų bazės, išmanioji pagalba organizuojant procesą, tai yra proceso dalyvių užimtumo, terminų stebėsenos ir panašiai, elektroninė pagalba rengiant teismų sprendimus ir kitus procesinius dokumentus bei kita.¹⁴

Galima teigti, kad elektroninių priemonių naudojimas gali padėti spartinti procesą bent keliais aspektais. Pirmiausia, dokumentų automatizavimas, redagavimas, spausdinimas, vidinis apsikeitimas teismuose elektroniniais tinklais padeda taupyti teisėjų ir teismo tarnautojų laiką. Taip pat pažangesnės elektroninės sistemos gali užtikrinti ir sudėtingesnių funkcijų, tai yra teismo bylų ir dokumentų elektroninį valdymą, bylų elektroninį registravimą ir kitą, vykdymą¹⁵. Įvedus elektroninį proceso dalyvių susižinojimą su teismais, vaizdo ir telekonferencijas sėkmingai gali būti pasiekiamas laiko ir sąnaudų taupymas. Taip pat teisės aktų ir informacijos paieškos elektroninės sistemos padeda spartinti teismų veiklą, nes operatyviai yra gaunama informacija reikalinga procese ar nuotoliniu būdu surenkami įrodymai.

CPK 2 straipsnyje yra įtvirtintas civilinio proceso tikslas ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus ir juos vykdančiam bei kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių, taip pat aiškinti ir plėtoti teisę.¹⁶ Matyti, kad CPK yra įtvirtintas siekis kuo greičiau išnagrinėti ginčą, tai yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių. Šis civilinio proceso tikslas yra įgyvendinamas per civilinio proceso koncentracijos (operatyvumo) principą. CPK 7 straipsnyje yra įtvirtintas proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principas, kuris numato, kad teismas turi imtis CPK numatytų priemonių tam, kad būtų užkirstas kelias proceso vilkinimui bei teismas turi siekti, kad byla būtų išnagrinėtas vieno teismo posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tinkamai išnagrinėti bylą¹⁷, tai reiškia, kad byla

¹⁴ Velicogna, *supra note 2*, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 27 d.

¹⁵ Nekrošius ir kt., *supra note 10*: 31.

¹⁶ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340

¹⁷ *Ibid.*

turi būti išnagrinėta per kaip įmanoma trumpesnę laiko tarpą. Šio straipsnio 2 dalyje yra numatoma, kad dalyvaujantys byloje asmenys taip pat privalo nepiktnaudžiauti ir sąžiningai naudotis jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, laiku ir rūpestingai pateikti įrodymus ar argumentus, kuriais jie grindžia savo reikalavimus ar atsikirtimus.¹⁸ Taigi, tiek teismas, tiek proceso dalyviai turi rūpintis greitu ir teisingu bylos išnagrinėjimu, bendradarbiauti tarpusavyje ir su teismu, kad pažeistos teisės būtų apgintos kuo operatyviau ir kuo mažesniais kaštais.¹⁹ Kyla klausimas kaip informacinių technologijų atsiradimas teismų veikloje paveikė šiuos principus. Manytina, kad informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas civiliniame procese ir teismų veikloje padeda efektyviau įgyvendinti tiek koncentracijos ir ekonomiškumo, tiek kooperacijos principus, tačiau šiuos principus reikėtų paanalizuoti atsižvelgiant į informacinių technologijų, kurios yra įdiegtos teismų veikloje, kontekstą.

Taigi, XXI amžiaus modernių IRT plėtra teismuose – tai perėjimas nuo popieriumi pagrįstos teismų veiklos infrastruktūros prie informacinės infrastruktūros, kuri yra grindžiama elektronine informacija ir elektroniniais dokumentais. Tokia transformacija yra laikoma itin didele ir radikalia pagal savo mastą ir pobūdį.²⁰ IRT diegimas teismuose bei jų tobulinimas yra sudėtingas uždavinys dėl to, kad teismų veikla yra formalizuota ir intensyviai reguliuojama. Teismų procesų pokyčiai turi būti preciziškai apgalvoti bei diegiami laipsniškai, kad nenukentėtų pagrindiniai teismo proceso principai – sąžiningumas ir tinkamas teismo procesas²¹ bei būtų užtikrinti civilinio proceso principai – operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo.

1.1.Pagrindinės teismų veikloje naudojamos informacinės technologijos

1.1.1. Pagrindinės Lietuvos teismų informacinės sistemos – LITEKO atsiradimas ir modernizavimas

Informacinių technologijų taikymo Lietuvos teismuose raidą būtų galima suskirstyti į tris etapus, tai yra teismų kompiuterizavimas ir aprūpinimas interneto prieiga, specialiųjų taikomųjų programų kūrimo teismams ir naudojimo Lietuvoje pradžia bei LITEKO sistemos įdiegimas ir plėtra.²² Pirmajame etape kiekvienas teismas apsirūpindavo kompiuterine technika

¹⁸ *Supra note* 16.

¹⁹ Inga Lukošiušaitė, „Civilinio proceso operatyvumo ir teisingumo principų santykio problema“, (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2011), 11, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1884632/datastreams/MAIN/content>

²⁰ Vytautas Nekrošius ir kt., *supra note* 10: 34.

²¹ Vytautas Nekrošius ir kt., *supra note* 10: 35.

²² Simaitis, *supra note* 7: 398.

savarankiškai, taip pat sąlygiškai savarankiškai kaupdavo, saugodavo ir naudodavo informaciją, susijusią su procesu. Pradėjus aprūpinimą kompiuterine technika buvo sukurta ir pradėta diegti speciali taikomoji programa „BYLOS“, kuri buvo skirta registruoti teismų gaunamai korespondencijai, automatizuoti teismo raštinių darbą, generuoti teismo posėdžių tvarkaraščius bei iš dalies automatizuojanti statistikos apskaičiavimą tam tikrais pjūviais.²³ Šalia teismų kompiuterizavimo veiklos bei specialiųjų taikomųjų programų kūrimo buvo pradėtos vystyti teisės aktų elektroninės duomenų bazės su elektroniniais paieškų įrenginiais. 2002 metais savo veiklą pradėjo Turto arešto aktų registras, o 2002 – 2003 metais buvo sukurta ir pradėjo veikti antstolių informacinė sistema. Taigi, buvo pradėtos kurti ir tobulinti e. valdžios – tai yra visuma viešojo administravimo veikloje diegiamų informacinių ir elektroninių ryšių technologijų, organizacinių šios veiklos pokyčių ir naujų įgūdžių, skirtų viešosioms ir administracinėms paslaugoms, demokratiniams procesams ir viešajai politikai tobulinti, priemonės. Pasiekus tam tikrą kompiuterizavimo pažangą, atsirado pažangesnės teismo veiklos organizavimo, administravimo ir pagalbos teismams technologijos, todėl siekiant neatsilikti nuo pažangiausių valstybių, Lietuvos teismuose buvo siekiama įdiegti naujausias technologijas, padedančias spartinti civilinį procesą.

Naujas šuolis Lietuvos teismuose plėtojant IRT technologijas įvyko 2004 – 2005 metais, kai buvo pradėta kurti ir taikyti vieninga Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO.

LITEKO – tai teismų informacinė sistema, skirta pagerinti teismo kaip organizacijos bei visų teismų sistemos darbo kokybę, padidinti teismų sistemos darbo našumą bei pagerinti darbo teisme ir teismų sistemoje administravimą, palengvinti teisėjų ir teismo personalo darbą, teikti elektronines paslaugas tiek teisingumo vykdymo srityje, tiek informacijos teikimo kitoms organizacijoms bei visuomenei.²⁴

Idėja sukurti LITEKO kilo dar 1996 metais Teisingumo ministerijoje ir toliau plėtota su Teismų departamentu, o 2002 metais įsikūrus Nacionalinei teismų administracijai pradėta rimtai įgyvendinti.²⁵ Taigi, 2003 – 2004 metais Nacionalinė teismų administracija ir Teisingumo ministerija kartu su Švedijos nacionaline teismų administracija įgyvendino PHARE Dvynių projektą „Lietuvos teismų gebėjimų stiprinimas“. Šio projekto metu buvo sukurtas LITEKO branduolys, tai yra duomenų bazė su visų šalies teismų informacija apie nagrinėjamas bylas ir jų eigą. Vykdamas šį projektą visuose Lietuvos teismuose buvo sukurti vietiniai kompiuterių tinklai, o kiekviename teisme pastačius vietinius serverius ir maršrutizatorius bei centriniame sistemos

²³ Sigita Jacinevičienė-Baltaduonė, „Kur saugomi milijonai teismų bylų?“, *Teismai.lt*, Nr. 4 (20), gruodis, 2015, 20 http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/12/d1_zurnalas_teismai.lt_nr4_web.pdf

²⁴ „LITEKO“, Vikipedija, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 27 d., <https://lt.wikipedia.org/wiki/LITEKO>

²⁵ Jacinevičienė-Baltaduonė, *op. cit.*, 21.

mazge pastačius centrinį serverį, šie tinklai buvo sujungti į uždara žinybinį teismų tinklą tokiu būdu sukuriant vieningą visų teismų tinklo infrastruktūrą.²⁶

Pradiniame LITEKO kūrimo etape buvo planuojama sukurti trylika modulių, tačiau dėl finansinių išteklių, organizacinių problemų ir laiko stygiaus to padaryti nepavyko. Šiame etape buvo įdiegti šeši moduliai: bylų registravimo ir apskaitos, informacijos susijusios su byla apsikeitimo tarp teismų, teismų dokumentų šablonų, informacijos ir panašių bylų paieškos LITEKO duomenų bazėse, teismų procesinių sprendimų viešo skelbimo internete bei statistinių ataskaitų generavimo.²⁷ Nesukurti, bet planuojami įdiegti paskesniuose LITEKO vystymo etapuose liko teismo posėdžių tvarkaraščių automatinio generavimo, automatinio bylų paskirstymo teisėjams, teismų siunčiamų ir gaunamų dokumentų rengimo ir registracijos, informacijos paieškos duomenų bazėse ir išoriniuose registruose, procesinių terminų stebėjimo, teisėjų krūvio automatinio skaičiavimo bei proceso dalyvių užimtumo kontrolės ir stebėsenos moduliai.²⁸

Diegiant LITEKO ir šiuos modulius Lietuvos teismuose išryškėjo nemažai taikomųjų programų trūkumų. Pirmoji LITEKO versija, kaip ir jos prototipas programa „BYLOS“ buvo pritaikyta teismo raštinių darbui bei daliai raštinių procesų automatizuoti ir statistikos automatiniam skaičiavimui, taigi trūko tikslumo ir ergonomikos, todėl daug priekaištų dėl LITEKO sistemos išsakė teisėjai ir teisėjų padėjėjai, nes jie turėjo į sistemą registruoti ir įkelti priimtus procesinius teismų sprendimus, juos suklasifikuoti, patikrinti ar raštinės darbuotojai tinkamai suklasifikavo bylas bei nurodyti pagrindinius proceso įvykius.²⁹ Tuo metu gaunama nauda iš LITEKO sistemos atrodė menka, nes sistemos atsiradimas trukdė įgyvendinti operatyvumo principą, tai yra atsirado papildomų funkcijų užimančių teismo darbuotojų laiką.

2005 metais siekiant padidinti LITEKO sistemos naudingumą buvo sukurtas ir įdiegtas tvarkaraščių automatinio generavimo modulis, taip pat buvo kuriami teismų ir teisėjų krūvio automatinio skaičiavimo bei bylų paskirstymo moduliai, kurie galutinai baigti kurti ir įdiegti tik tada, kai Lietuvos Respublikos Seimas 2008 m. liepos 3 d. priėmė Teismų įstatymo 36 straipsnio pakeitimą, kuriame nurodė, kad nuo 2008 m. rugsėjo 1 d. teismuose bylos turi būti skirstomos bei teisėjų kolegijos sudaromos naudojantis kompiuterine įranga.³⁰ Taip pat Teismų taryba 2006 m. gegužės 10 d. nutarimu Nr. 13P-462³¹ patvirtino LITEKO sistemos vystymo planą ir numatė sukurti dar šešis programinius modulius, tokius kaip teismų tarpusavio saugaus elektroninio susižinojimo, procesinių dokumentų ir informacijos elektroninių mainų tarp proceso dalyvių ir

²⁶ Nekrošius ir kt., *supra note* 10: 36.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ „Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatai, patvirtinti Teismų tarybos 2006 m. vasario 11 d. nutarimu Nr. 13P-435“, www.teismai.lt/data/public/uploads/2006/02/20060211-435.doc

²⁹ Nekrošius ir kt., *supra note* 10: 36.

³⁰ *Ibid.*, 37.

teismų, žyminio mokesčio elektroninės apskaitos, teismo įsakymo išdavimo ir kitų sumarinių procesų automatizavimo, vieningos bylų numeracijos bei teisėjų ir teismo darbuotojų elektroninių darbatalių.³¹ LITEKO vystymo plane buvo numatyta šią sistemą panaudoti ir teismo posėdžių garsui įrašyti bei skaitmeniniams įrašams apdoroti bei saugoti. Taip pat su teismų procesu susijusiam vaizdo konferencijų ryšiui, tai yra asmenų apklausoms ir panašiai, įdiegti. Taigi, buvo suprogramuoti ir įdiegti teismo posėdžių tvarkaraščių automatinio generavimo, automatinio bylų skirstymo teisėjams bei automatinio teisėjų kolegijų sudarymo, teisėjų krūvio skaičiavimo, proceso dalyvių užimtumo stebėsenos ir kontrolės, vieningos bylų numeracijos moduliai. 2009 metais buvo baigtas kurti ir pradėtas testuoti, o 2011 metais įdiegtas ir pradėtas taikyti teismo įsakymo išdavimo automatizavimo modelio prototipas. 2013 metais baigtas kurti ir pradėtas diegti procesinių terminų stebėjimo modulis.

Siekiant modernizuoti LITEKO sistemą, padidinti jos našumą bei patogumą teismams ir sparčiau kurti techninės įrangos infrastruktūrą Nacionalinė teismų administracija pagal Norvegijos finansinio mechanizmo „Efektyvumas, kokybė ir skaidrumas Lietuvos teismuose“ programą siekė įgyvendinti vieną iš programos projektų, tai yra „Teismų informacinės sistemos (bylų tvarkymo ir teismo posėdžių garso įrašymo sistemų) modernizavimas“. Pagrindinis 2009-2014 metų Norvegijos finansinio mechanizmo programos tikslas – nešališkesnė ir efektyvesnė teismų sistema.³² Apibendrinat Lietuvos teismų informacinės sistemos modernizavimą, prieš projektą LITEKO sistema veikė neefektyviai, tai yra kildavo problemų tiek tvarkant duomenis, tiek rengiant teismų dokumentus, taip pat trūko funkcijų, kurios leistų tvarkyti aktualią informaciją, neefektyvūs duomenų mainai su institucijomis, nes duomenys buvo teikiami paštu arba faksu, kokybiškos IT įrangos nebuvimas trukdė efektyviam teismo darbui taip pat buvo ribotos techninės galimybės LITEKO plėtrai vykdyti.³³ Įgyvendinus projektą naudotis LITEKO sistema tapo greičiau ir efektyviau, nes buvo panaikinti sistemos greitaveikos trūkumai, optimizuoti LITEKO veiklos procesai; daugiau kaip šešiams šimtams Lietuvos teismų darbuotojams buvo surengti mokymai, kurių metu buvo mokama dirbti su modernizuota LITEKO sistema; buvo užtikrinti operatyvūs tarpinstituciniai duomenų mainai, tai yra sudaryta galimybė gauti teismų funkcijoms vykdyti reikalingus duomenis naudojantis LITEKO sistema iš susijusių informacinių sistemų ir registru, tokių kaip: Lietuvos advokatūros informacinė sistema, Kalėjų departamentų informacinė sistema KADIS, Antstolių informacinė sistema, Įmonių

³¹ „Teismų tarybos 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas Nr. 13P-462 „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) vystymo plano“, www.teismai.lt/data/public/uploads/2006/05/20060510-462.doc

³² „EEE ir Norvegijos parama Lietuvai: partnerystė vertybėms kurti ir išsaugoti“, VšĮ Centrinė projektų valdymo agentūra, 2013, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 28 d., <http://www.eegrants.lt/programos/aprasymas/programos-aprasymas/programID/5>

³³ Nacionalinė teismų administracija „Teismai PRIEŠ ir PO „Norway Grants““, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d., <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/06/antras-leidinys.pdf>

restruktūrizavimo ir bankroto informacinė sistema, Gyventojų registras, Juridinių asmenų registras, Įgaliojimų registras, Testamentų registras, Vedybų sutarčių registras, Turto arešto aktų registras, Neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registras, Lietuvos Respublikos hipotekos registras, Lietuvos Respublikos apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu ir valstybinio socialinio draudimo išmokų gavėjų registras bei Lietuvos Respublikos kelių transporto priemonių registras; taip pat teismų darbuotojai pradėjo naudotis nauja IT įranga, nes buvo įsigyta ir teismams perduota trys šimtai šešiasdešimt naujų stacionarių kompiuterių, šešiasdešimt penki nešiojami kompiuteriai ir šešiasdešimt penkios planšetės; galiausiai užtikrinta efektyvi LITEKO sistemos plėtra, nes pradėta kurti nauja teismų informacinė sistema LITEKO 2, kurios veiklos pradžia numatoma 2020 metais.³⁴

Teisėjų taryba 2017 m. sausio 27 d. priėmė nutarimą dėl teisėjų tarybos 2017 – 2020 metų strateginių veiklos kryptių patvirtinimo, kuriuo buvo patvirtinta ir viena iš veiklos kryptių, tokių kaip „Informacinių technologijų taikymo plėtra Lietuvos teismuose“. Neabejotina, kad teismų veiklos efektyvumas tiesiogiai susijęs su informacinių technologijų panaudojimu kasdieniame darbe, todėl siekiant užtikrinti informacinių technologijų kryptingą plėtrą bei atsižvelgiant į teisės aktų pakeitimus teisėjų tarybos teigimu yra būtina tobulinti veikiančius informacinių technologijų įrankius bei užtikrinti pokyčių pristatymą teismų sistemos atstovams.³⁵ Be viso to reikia organizuoti darbo su informacinių technologijų įrankiais mokymus, tobulinti Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO veiklą bei optimizuoti joje esančius procesus ir užtikrinti teismų aprūpinimą reikiama įranga. Siekiant apibrėžti veiklos kryptis, siektinus rezultatus bei terminą iki kada rezultatai turėtų būti pasiekti teisėjų taryba nutarime pateikia lentelę (žiūrėti lentelė Nr. 1). Pagal lentelėje pateikiamus duomenis matyti, kad dar iki 2017 m. kovo 31 d. buvo siekiama įdiegti integracines sąsajas su valstybės registrais ir kitomis informacinėmis sistemomis, tai yra buvo siekiama sąsajos su SODROS duomenų baze, Registrų centro valdomais registrais. Šiuo metu tiesiogiai per LITEKO sistemą užklausas galima teikti šiems registrams: SODRAI, Įgaliojimų registrai, Lietuvos Respublikos hipotekos registrai, Testamentų registrai, Turto arešto aktų registrai, Neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registrai, Kelių transporto priemonių registrai, Vedybų sutarčių registrai, antstolių informacinei sistemai ir kitiems. Tokiu būdu pagreitėjo teismo darbuotojų darbas, nes išrašai iš karto yra matomi konkrečios bylos procese. Optimizuojant teismų ir kitų valstybės institucijų bendradarbiavimą bei spartinant reikalingos informacijos duomenų gavimą ir teikimą 2017 metais naudojantis LITEKO sistemos galimybėmis teikti užklausas kitų institucijų informacinėms sistemoms ir

³⁴ *Supra note* 33:7-8.

³⁵ „Teisėjų tarybos nutarimas dėl teisėjų tarybos 2017–2020 metų strateginių veiklos kryptių patvirtinimo“, Teismai.lt, 2017, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d., www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/01/20170127-13.doc

registrams buvo įvykdyta 701 000 sėkmingų užklausų. Taip pat buvo siekiama integruoti į LITEKO sistemą advokatų užimtumo ir procesinių terminų kontrolės modulius. Advokatų užimtumo modulis palengvino teisėjų darbą skiriant teismo posėdžius, suteikdamas galimybę matyti advokatų užimtumą prieš paskiriant teismo posėdžio datą. Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad iki 2017 m. kovo 31 d. taip pat buvo siekiama pagerinti LITEKO veikimą, užtikrinant didesnę spartą. Informacinės technologijos sparčiai kinta ir keičiasi, todėl siekiant kokybiško LITEKO sistemos veikimo šią sistemą nuolatos reikia gerinti, kad būtų užtikrinta didesnė sparta. Dar iki 2018 m. liepos 1 d. buvo numatyta sukurti teismų kibernetinio saugumo standartus. 2018 m. rugpjūčio 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 818 buvo patvirtinta nacionalinė kibernetinio saugumo strategija, kuri buvo parengta siekiant nustatyti nacionalinio kibernetinio saugumo užtikrinimo tikslus ir uždavinius bei siekiant užtikrinti veiksmingą ir kryptingą kibernetinio saugumo sistemos plėtrą Lietuvos Respublikoje iki 2023 metų.³⁶ Pagrindinis šios strategijos tikslas yra užtikrinti galimybę Lietuvos visuomenei saugiai naudotis informacinių ir ryšių technologijų, tai yra IRT teikiamomis galimybėmis, efektyviai ir laiku identifikuojant kibernetinius incidentus, užkertant kelią jų atsiradimui ir plitimui bei valdant kibernetinių incidentų sukeltas pasekmes.³⁷ Diegiamos IRT naujovės tik padės spartinti teismų darbą, taip užtikrinant civilinio proceso principų tinkamą įgyvendinimą, tai yra naudojantis LITEKO sistemos teikiama nauda ir galimybėmis, pažeistos proceso dalyvių teisės bus apgintos kuo operatyviau, nevilkinant teismo proceso ir taupant tiek teismo, tiek proceso dalyvių laiką ir lėšas.

Modernizuojant LITEKO sistemą yra siekiama pagerinti jos veikimą, palengvinti teismo darbuotojų darbą, taupyti proceso dalyvių laiką ir lėšas, tai yra užtikrinti proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principų tinkamą įgyvendinimą. LITEKO sistema yra neatsiejama kasdienio teisėjų ir teismo darbuotojų darbo dalis, tačiau kyla klausimas ar ji šiuo metu yra pakankamai modernizuota ir palengvina bei paspartina teismų darbą. Siekiant išsiaiškinti ką apie LITEKO sistemą mano patys teismo darbuotojai buvo atlikta Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjų bei teismo darbuotojų dirbančių su LITEKO sistema apklausa. Vilniaus miesto apylinkės teismas savo veiklą pradėjo nuo 2013 m. sausio 1 d. reorganizavus ir į vieną sujungus Vilniaus mieste veikusius keturis apylinkės teismus. Šiame teisme šiuo metu dirba virš 400 darbuotojų, tai yra teisėjų, teisėjų padėjėjų, sekretorių ir kitų teismo darbuotojų, todėl Vilniaus miesto apylinkės teismas yra didžiausias Lietuvos teismas. Siekiant objektyviai įvertinti

³⁶ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės kibernetinio saugumo strategijos patvirtinimo“, TAR, 2018-08-21, Nr. 13252, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94365031a53411e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=dg8d31595>

³⁷ *Ibid.*

esamą situaciją buvo apklausti 200 teismo darbuotojų, pateikiant trumpas anketas (anketos pavyzdys priedas Nr.2).

Pirmasis anketoje užduodamas klausimas buvo ar LITEKO sistema jų nuomone paspartina bylų nagrinėjimą, pateikiant du galimus atsakymų variantus, tai yra paspartina ir nepaspartina. Šio klausimo tikslas buvo išsiaiškinti ar LITEKO sistemos atsiradimas prisidėjo prie spartesnio bylų nagrinėjimo. Apklausos rezultatai rodo, kad 151 respondentai (75,5 procentai) mano, kad LITEKO sistema paspartina bylų nagrinėjimą. Manančių, kad LITEKO sistema nepaspartina bylų nagrinėjimo buvo 49 respondentai (24,5 procentai). Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, darytina išvada, kad LITEKO sistemos atsiradimas paspartina bylų nagrinėjimą, o proceso dalyviai gali pasidžiaugti trumpiau besitęsiančiu ir operatyvesniu procesu. Reikėtų pabrėžti, kad Lietuvos teismai yra vieni iš sparčiausiai civilines bylas nagrinėjančių teismų Europoje, sparčiau šios bylos nagrinėjamos tik Liuksemburge - per 86 dienas - ir Belgijoje - per 87 dienas. Šiuo metu civilinė byla Lietuvoje išnagrinėjama vidutiniškai per 100 dienų, kai, pavyzdžiui, Maltoje ar Slovakijoje tokia pati byla nagrinėjama ilgiau nei 400 dienų, Italijoje – ilgiau nei 500 dienų.³⁸

Antrasis anketoje užduodamas klausimas buvo ar LITEKO sistema paspartina teisėjų ir teismo darbuotojų darbą. Šio klausimo tikslas išsiaiškinti kaip LITEKO sistema veikia pačių teismo darbuotojų darbą, tai yra jį palengviną ar kaip tik jį pasunkina, tai yra ar greičiau viską išsaugoti elektroninėje erdvėje ar visgi ne. Apklausos rezultatai rodo, kad net 183 respondentams (91,5 procentas) LITEKO sistemos atsiradimas palengvino jų darbą teisme, ir kai kurie pažymėjo jog palengvina ypač elektroninėse bylose arba, kad turėtų palengvinti jeigu sistema veiktų sklandžiai. Manančių, kad LITEKO sistema pasunkino jų darbą buvo 17 respondentų (8,5 procentai). Pastebėtina, kad nemaža dalis apklaustųjų, kurie pasisakė, kad LITEKO sistemos atsiradimas nepaspartino bylų nagrinėjimo, pažymėjo, kad šios sistemos atsiradimas visgi palengvina jų pačių darbą. Iš apklausos duomenų matyti, kad net 91,5 procentai sutinka, kad sistemos atsiradimas palengvina darbą, todėl darbo autorės nuomone galimos to priežastys yra tos, kad pirmiausia palengvina procesinių dokumentų siuntimo šalims rengimą, nes jeigu šalis yra EPP vartotoja, procesiniai dokumentai yra išsiunčiami pasirašant elektroniniu parašu, teisėjams taip pat nebereikia pasirašinėti daugybės procesinių dokumentų kopijų, vieną kopiją pasirašant sistemoje, taip pat elektroninėse bylose sutaupomas ypač sekretorių laikas siūnant bylas, nes didžioji dalis dokumentų tokiose bylose teikiami per EPP sistemą tiesiai į konkrečią elektroninę bylą, taip pat vienas iš sistemos privalumų, tiesioginis

³⁸ „The 2017 European Union Justice Scoreboard“, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2017_en.pdf

užklašimas registrams ir greitas informacijos pateikimas. Tačiau žvelgiant iš kitos pusės visus dokumentus reikia sukelti į sistemą ir elektroninėse bylose visus juos pasirašyti, o tai reikalauja daug administracinių ir žmogiškųjų išteklių, todėl neprideda prie proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principų įgyvendinimo.

Trečiasis apklausoje užduodamas klausimas buvo kaip teisėjai ir teismo darbuotojai vertintų LITEKO sistemos veikimą, tai yra labai gerai, gerai, patenkinamai, blogai ir labai blogai. Iš 200 apklaustų respondentų, nei vienas LITEKO sistemos veikimo neįvertino labai gerai. Gerai šios sistemos veikimą įvertino 47 apklaustieji (23,5 procentai), patenkinamai – 118 apklaustųjų (59 procentai), blogai – 31 apklaustasis (15,5 procentai) ir labai blogai – 4 apklaustieji (2 procentai). Iš apklausos rezultatų matyti, kad net 59 procentai apklaustų teisėjų ir teismo darbuotojų šią sistemą įvertino patenkinamai, o 15,5 procentai įvertino blogai iš to galima daryti išvada, kad sistema veikia nepakankamai gerai ir sklandžiai. Siekiant nustatyti kokie yra pagrindiniai LITEKO sistemos trūkumai, dėl kurių galimai sistema vertinama tik patenkinamai, reikėtų apžvelgti ketvirtąjį apklausos klausimą.

Ketvirtasis apklausoje užduodamas klausimas buvo LITEKO sistemos trūkumai, nurodant tokius pasirinkimo variantus: lėta eiga, sistemos veikimo klaidos, nepatogi naršyklė, trūkumų nėra. Pateikti atsakymų variantai, darbo autorės nuomone, yra labiausiai pastebimi sistemos trūkumai, galintys kelti didelį nepasitenkinimą šia sistema. Kadangi pasirinkimo variantai galėjo būti keli, tai rezultatai buvo skaičiuojami kiekvienam variantui atskirai. Apklausos rezultatai rodo, kad respondentai didžiausiu LITEKO sistemos trūkumu pripažino lėtą eigą. Šį variantą pažymėjo net 183 apklaustieji (91,5 procentai) iš 200. Antroje vietoje liko sistemos veikimo klaidos, kurį pasirinko 105 respondentai (52,5 procentai). Nepatogią naršyklę, kaip vieną iš galimų LITEKO sistemos trūkumų pažymėjo 51 respondentas (25,5 procentai). Tuo tarpu variantą, kad LITEKO sistema neturi trūkumų pažymėjo tik 1 apklaustasis (0,5 procentai). Svarbu pažymėti, kad prie trūkumų, kai kuriose apklausos anketose buvo pažymėta, kad neišsisaugo suvesti duomenys, todėl tenka tą patį darbą daryti kelis kartus, taip pat kaip trūkumas buvo paminėtas atliekamų užduočių dubliavimas, toks kaip pavyzdžiui, įsiteisėjimo žymėjimas du kartus, taip pat prasta naudotojo sąsaja, blogai išdėstyti naudotojo laukeliai ir informacija, dažnas informacijos nepateikimas teismo darbuotojams apie LITEKO sistemos neveikimą. Iš apklausos rezultatų matyti, kad lėta eiga ir gana dažnai pasitaikančios sistemos veikimo klaidos yra pagrindiniai trūkumai, kurie trukdo teismo darbuotojams sparčiau ir kokybiškiau dirbti, todėl galima teigti, kad dėl šių LITEKO sistemos trūkumų, ji yra vertinama tik patenkinamai ir neužtikrina tinkamo proceso operatyvumo ir ekonomiškumo principų įgyvendinimo.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad LITEKO sistemą yra bandoma tobulinti, siekiant ją pritaikyti kuo efektyvesniam teismo darbui, kuriant įvairius modulius, tačiau iš apklausos rezultatų matyti, kad nors LITEKO sistemos atsiradimas paspartina bylų nagrinėjimą ir palengvina teisėjų ir teismų darbuotojų darbą, tačiau ši sistema vertinama tik patenkinamai dėl dažnai pasitaikančių sistemos veikimo klaidų, todėl ši sistema turi būti tobulinama ir pritaikoma prie vis naujai atsirandančių šiuolaikinių technologijų, tam kad ji veiktų be trikdžių ir būtų galima visiškai pereiti nuo popierinių bylų prie elektroninių, taip taupant proceso dalyvių, teismo darbuotojų ir teisėjų laiką užtikrinant proceso operatyvumą, ekonomiškumą ir bendradarbiavimo principų įgyvendinimą.

Visoje Europoje informacinių technologijų įgyvendinimo lygiai skiriasi.³⁹ IRT sparčiai plėtojamos tiek Europoje, tiek visame pasaulyje, todėl įdomu apžvelgti ir kitų Europos valstybių, kurios yra laikomos vienomis iš pažangiausių, naudojamas technologijas teismų veikloje.

Remiantis Europos Komisijos vykdomomis teisingumo veiksmingumo apklausomis (CEPEJ) galima sužinoti kaip informacinės technologijos yra pritaikomos ir įgyvendinamos Europos teismuose. Prie pažangiausių valstybių pagal informacinių technologijų įgyvendinimą yra priskiriamos Austrija, Suomija, Estija, Slovakija, Vengrija ir Jungtinė Karalystė. Taip pat aukštas lygis yra ir Vokietijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Nyderlanduose. Prie vidutinio informacinių technologijų įgyvendinimo lygio yra priskiriamos Belgija, Airija, Kroatija. Tuo tarpu Kipras, Ukraina ir Rusija yra priskiriamos prie žemo lygio grupės.⁴⁰

Pažangiausio lygio grupėje naudojamos informacinės technologijos yra laikomos teikiančiomis pagalba teisėjams ir personalui bei sparčiai lenkia kitas grupes naudojamomis skaitmeninėmis priemonėmis ir komunikacijomis, nes jie naudojami įvairiomis interneto svetainėmis ir kitomis elektroninio ryšio formomis plačiau nei kitos valstybės žemesniuose lygiuose. Pavyzdžiui Austrija yra pirmoji Europos valstybė dar 1990 metais įdiegusi procesinių dokumentų elektroninio pateikimo teismams sistemą (*Elektronischer Rechtsverkehr – ERV*), kuri pirmiausia buvo skirta teisininkams, tačiau palaipsniui pritaikyta ir kitiems asmenims, naudojančioms asmeninius elektroninius parašus.⁴¹ Taip pat Austrija dar 1999 metais pradėjo naudoti elektroninio įteikimo sistemą, kurios pagalba teismų elektroninės formos dokumentai buvo įteikiami elektroniniu būdu arba automatiškai spausdinami, vokuojami ir perduodami pašto paslaugų tiekėjams. 2001 metais Austrijos teismų elektroninė sistema už pažangą buvo apdovanota kaip viena iš pažangiausių e. valdžios sistemų Europos Sąjungoje. Dabar Austrijos teismuose yra atliekamos ir tokios funkcijos kaip procesinių dokumentų elektroninis įteikimas ir

³⁹ Dory Reiling „E-justice:experiences with court IT in Europe“, 2011
<http://www.ijusticia.org/docs/Dory.pdf>

⁴⁰ *Ibid.*, 1

⁴¹ Nekrošius ir kt., *supra* note 10: 33.

pateikimas, elektroninis bylų administravimas, elektroninis teismų mokesčių administravimas, elektroninis statistikos apskaičiavimas, bylų dėl teismo įsakymų elektroninis administravimas, vidinis teismų susižinojimas, vaizdo konferencijos su proceso dalyviais ir jų administravimas, teisinės informacijos ir teismų praktikos duomenų bazės, balso atpažinimo ir spausdinimo administravimas bei kita.⁴² Dar 2012 metais Austrijoje naudojama elektroninio įteikimo sistema sumažino pašto įteikimo išlaidas apie 10 milijonų eurų, o vaizdo konferencijos 2013 metais buvo panaudotos 4100 atvejais.⁴³

Tuo tarpu Suomijoje nuo 1993 metų IRT taikomos teismuose, pamažu mažinant formaliuosius reikalavimus procesinių dokumentų formai, įteisinant procesinių dokumentų apsikeitimą per elektronines sistemas, faksu ar elektroniniu paštu bei atsisakant kaip būtinojo rekvizito originalaus rankraščinio parašo.⁴⁴ Procesinių dokumentų įteikimas Suomijoje gali būti vykdomas per tam tikslui sukurtas sistemas: TUOMAS ir SANTRA.⁴⁵ TUOMAS – yra bylų valdymo sistema, o SANTRA – elektroninių perdavimų sistema, tai yra sistema užtikrinanti teismų ir stambių privačių bylininkų elektroninių sistemų sąsajas, leidžianti siuntinėti elektroninius dokumentus tarp išorės vartotojų ir teismų elektroninių dokumentų valdymo sistemų.⁴⁶ Nors ir stengiamasi sparčiau vystyti perėjimą prie informacinių technologijų naudojimo, vis dar išlieka bylų vedimas popierine forma.

Kalbant apie Anglijos ir Velso teismų sistemos pažangą, viena iš sėkmingiausių sistemų yra – *Money Claim Online*. Ši sistema pradėta naudoti dar 2001 metais ir buvo vadinama specifine elektroninių teismo įsakymų iki 100 000 svarų sistema, kuri yra prieinama internetu bei dažniausiai naudojama smulkaus verslo.⁴⁷ Analogiška aplikacija vėliau buvo pritaikyta ir kitam supaprastintam procesui – *Possession Claim Online*⁴⁸, tai yra kilnojamojo turto išreikalavimo procesui. Šalia minėtų elektroninių sistemų teismuose yra aptinkamos ir bylų apskaitos sistemos, teismų proceso eigos elektroninio fiksavimo, tai yra stenografavimo sistemos, vaizdo konferencijų sistemos ir netgi virtualios realybės įrankių panaudojimas atkuriant tiriamųjų įvykių detales.⁴⁹

⁴² Nekrošius ir kt., *supra* note 10:33.

⁴³ „E.Justice Austria: Use of IT within Austrian Justice“, Federal Ministry of Justice, Republic of Austria, January, 2014,

<https://www.justiz.gv.at/web2013/file/8ab4ac8322985dd501229ce3fb1900b4.de.0/itbrosch%C3%BCre-en.pdf>

⁴⁴ Nekrošius ir kt., *supra* note 10:33

⁴⁵ Kari Kujanen, „E-services in the courts in Finland“, *Jusletter* 8, November (2004): 4,

<https://rechtsinformatik.ch/wp-content/uploads/2004/06/kujanen.pdf>

⁴⁶ Marco Velicogna, *Electronic Access to Justice: From Theory to Practice and Back* (Droit et cultures 61, 2011) <http://droitcultures.revues.org/2447>

⁴⁷ „Make a court claim for money“, HM Courts and Tribunals Service, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 3 d.,

<https://www.justice.gov.uk/courts/northampton-bulk-centre/money-claim-online>

⁴⁸ Reiling, *supra* note 39.

⁴⁹ Jeremy Barnett, „The United Kingdom“, *William & Mary Bill of Rights Journal* 687 (2004), <https://scholarship.law.wm.edu/wmborj/vol12/iss3/6>

Taigi, šie pavyzdžiai parodo, kad IRT skverbimasis į valstybių teismų sistemas yra gana lėtas ir sudėtingas procesas, todėl IRT potencialą teismuose sugebama išnaudoti sėkmingai, tik ribota apimtimi, tai yra naudojant standartines biuro programas, perkeltiant į internetą oficialų susižinojimą tarp proceso dalyvių ir teismų, visiškai automatizuojant gana paprastus teismo procesus elektroninės bylų apskaitos ir statistikos apskaičiavimo įrankiais ir kita, o bylų valdymo elektroniniai įrankiai, išmani pagalba teisėjams ir kitos sudėtingesnės elektroninės technologijos kuriamos, pritaikomos ir prigyja lėtai.⁵⁰

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO yra sistema naudojama visų Lietuvos teismų darbuotojų kasdieninėje veikloje, todėl yra svarbus jos greitas veikimas siekiant spartesnio bylų nagrinėjimo, nes kiekvienas konkrečios bylos įvykis yra fiksuojamas LITEKO sistemoje, o sistemos veikimo trikdžiai stabdo teismo darbuotojų darbą, o tai nepripusideda prie proceso operatyvumo ir ekonomiškumo principų tinkamo įgyvendinimo.

1.1.2. Lietuvos teismų elektroninio paslaugų portalo sukūrimas ir pritaikymas

Vienas didžiausių postūmių didinti IRT panaudojimo efektyvumą ir IRT vystymą įvyko 2011 m. birželio 21 d., kai Seimas priėmė Teismų įstatymo ir CPK pakeitimus.⁵¹ Šių pakeitimų esmė buvo nuo 2013 m. sausio 1 d., nors po to terminas buvo pratęstas iki 2013 m. liepos 1 d., pradėti pereidinėti prie informacinės teismo proceso infrastruktūros. Teismų įstatymo 37¹ straipsnyje buvo įtvirtinta, kad su teismo ir vykdymo procesais susiję elektroniniai dokumentai ir duomenys turi būti tvarkomi, saugomi ir apskaitomi, naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas. Numatytas „popierinių“ bylų bei procesinių dokumentų skaitmeninimas ir taip pat numatyta galimybė atsisakyti bylų tvarkymo ir popieriniu, ir elektroniniu būdu, taip jas sudubliuojant ir pereiti tik prie bylų vedimo vien elektronine forma. Šiame straipsnyje taip pat buvo įtvirtinta proceso dalyvių teisė procesinius dokumentus teismams pateikti nuotoliniu būdu elektronine forma bei suteikta teisė į nuotolinę prieigą prie elektroninių bylų.⁵² Be viso to įteisintas elektroninių procesinių dokumentų bei elektroninių parašų naudojimas teismų veikloje. Tuo metu elektroniniai parašai buvo mažai paplitę, todėl buvo įtvirtinta galimybė išorės

⁵⁰ Francesco Contini, Antonio Cordella, „Information System and Information Infrastructure Deployment: the Challenge of the Italian e-Justice Approach“ *Electronic Journal of e-Government Volume 5 Issue 1* (2007): 43, <http://www.ejeg.com/issue/download.html?idArticle=87>; Reiling, *supra* note 41: 17-18

⁵¹ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4126; „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 371 straipsniu įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4128

⁵² „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 371 straipsniu įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4128.

vartotojams autentifikuotis įvairiais būdais LITEKO sistemoje, tai yra per elektroninės bankininkystės sistemas ir panašiai, o ne vien elektroniniais parašais, pateikiant elektroninius procesinius dokumentus teismams. Taigi, taip buvo siekiama įgyvendinti elektroninių bylų atsiradimą, kuris turėtų gerokai atpiginti, supaprastinti ir pagreitinti procesą, o tai reiškia, kad bus išvengta pašto išlaidų ir laiko sąnaudų bei atsisakyta ne visai efektyvių pašto paslaugų bei visi šalių ir teismo procesiniai dokumentai galės būti tiesiogiai siunčiami naudojantis kompiuteriu.

Įgyvendinus aptartus Teismų įstatymo bei CPK pakeitimus buvo modernizuotos ir plečiamos LITEKO sistemos duomenų saugyklos, taip pat įvykdytas LITEKO funkcijų centralizavimas bei buvo sukurta ir nuo 2013 m. liepos 1 d. pradėjo veikti LITEKO Viešųjų elektroninių paslaugų posistemis (LITEKO VEP), arba kitaip Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas (toliau – EPP) – e.teismas.lt.

Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas yra speciali elektroninė erdvė, kurioje tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys gali pateikti ir gauti procesinius dokumentus civilinėse ir administracinėse bylose, gali klausytis teismo posėdžių įrašų, sumokėti žyminį mokestį ir atlikti kitus veiksmus neišeidami iš namų.⁵³ Iki šiol susipažinti su bylos medžiaga, gauti dokumentų kopijas ar teismo posėdžių garso įrašus buvo galima tik nuvykus į teismą, bet atsiradus EPP sistemai proceso dalyviai gali matyti visus dokumentus bei stebėti bylos nagrinėjimo eigą prisijungę prie elektroninių paslaugų portalo.⁵⁴ Svarbu, kad apie bylos įvykius portalo vartotojai yra papildomai informuojami elektroniniais laiškais ir žinutėmis į mobilųjį telefoną. Tačiau reiktų pažymėti, kad baudžiamųjų ir administracinių teisės pažeidimų bylos nėra matomos, nes vadovaujantis galiojančiu teisiniu reguliavimu jos nėra skaitmenizuojamos.⁵⁵

Kuriant elektroninių paslaugų portalą vienas iš tikslų buvo sukurti skaidresnius santykius tarp teismų ir visuomenės, siekiant visuomenės pasitikėjimo teismais.⁵⁶ Būtinybė integruoti į naują sistemą šešiasdešimt du Lietuvos teismus, kurių dauguma turėjo skirtingus bylų ir dokumentų valdymo procesus – labiausiai įtakojo projekto apimties dydį. Tuo pačiu metu reikėjo apmokyti būsimojus sistemos naudotojus, tai yra teismų darbuotojus, advokatus, notarus ir kitus su sistema susijusius išorinių institucijų vartotojus. Per metus buvo suprojektuota ir suprogramuota sistema, kuri buvo integruota su advokatų bei Juridinių asmenų registrais, elektronine dokumentų pristatymo sistema bei Valstybinės mokesčių inspekcijos informacine

⁵³ Marius Devyžis, Andrius Lukašonokas „EPP portalas gali padėti ne tik advokatams“, Infolex, 2015, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=57079>

⁵⁴ „Teismo paslaugomis galima naudotis neišeinant iš namų“, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d., <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/teismo-paslaugomis-galima-naudotis-neiseinant-is-namu/375>

⁵⁵ Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas <https://e.teismas.lt/lt/public/duk/>

⁵⁶ „Jums nebereikės vykti į teismą“, IT sistemų kūrimas, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.atea.lt/klientu-atsiliepimai/jums-nebereikes-vykti-i-teisma/>

sistema. Taigi, buvo sukurta visiškai nauja elektroninių paslaugų informacinė sistema, o anksčiau naudota teismų LITEKO sistema buvo modifikuota taip, kad būtų galima valdyti elektroninius dokumentus, todėl dabar veikia dvi integruotos sistemos vienu metu, kurios fiziškai atskirtos ir jeigu dėl atnaujinimo darbų, kuri nors sistema taptu laikinai nepasiekiamo, tai per kitą sistemą siunčiami dokumentai niekur nedingsta ir yra užregistruojami iš karto, kai neveikianti sistema tampa pasiekiamo.⁵⁷

Kai kurių praktikų nuomone, elektroninėmis teismų paslaugomis pasinaudoti gali ne tik teisininkai, bet ir paprasti piliečiai, stebint naudojimosi portalu tendencijas ir atsižvelgiant į auditorijos poreikius, siekiama ne tik didinti vartotojų skaičių, bet ir tobulinti pačią sistemą.⁵⁸ Iš pradžių buvo manoma, kad pripratinti vartotojus naudotis sistema bus sunku ir sudėtinga, tačiau per pirmus beveik metus laiko teismai gavo daugiau kaip trisdešimt šešis tūkstančius elektroninių dokumentų, o patys išsiuntė beveik tris šimtus tūkstančių, o prie elektroninės teismų sistemos fiziniai bei juridiniai asmenys jungiasi ne tik iš Lietuvos, bet ir Didžiosios Britanijos, Italijos, Suomijos, Kanados, Australijos ir kitų valstybių.⁵⁹

Kai kurių teisėjų nuomone, šis portalas yra labai svarbus žingsnis perkeliant kuo daugiau valstybės teikiamų paslaugų į elektroninę erdvę, taip pat kartu puiki priemonė operatyviau ir kokybiškiau nagrinėti bylas. Vienas iš Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų sakė: „Esu aktyvus šio portalo palaikytojas, jo nauda ir patogumu įsitikinau per keletą mėnesių sistemos išbandymo laikotarpį. Ši perspektyvi naujovė tikrai palengvins žmonių ir organizacijų dalyvavimą bylose, padės taupyti dokumentų rengimo, siuntimo ir žyminio mokesčio išlaidas. Teismų paslaugos bus lengviau pasiekiamos. Įsivaizduokime, kiek rūpesčių sumažės bylos dalyviui, jei, tarkime, jis gyvena Londone, o byla nagrinėjama Vilniuje.“⁶⁰ Iš tiesų pasirinkusieji naudotis elektroninių paslaugų portalo paslaugomis gali patys pateikti teismui prašymus, ieškinius, pareiškimus, paaiškinimus, atsiliepinimus ir kita pagal standartinius dokumentų ruošinius, kurie yra sistemoje bei papildomus dokumentus pakanka nuskanuoti, užuot siuntus į teismą paštu. Svarbu pažymėti, kad sudarant elektroninę bylą į ją turi būti perkeliama ir popierinė bylos medžiaga, tai yra dokumentai gauti popierine forma, taip siekiant išvengti daugybės kopijų siuntimo bylą nagrinėjančiam teismui.⁶¹ Teikiant procesinius dokumentus per EPP sistemą nebereikia vargintis ir skaičiuoti kiek kopijų reikia pateikti teismui,

⁵⁷ *Supra note 56.*

⁵⁸ „Portalas e.teismas.lt naudojasi visi: piliečiai, advokatai, įmonės“, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 30 d., <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/portalu-e.teismas.lt-naudojasi-visi-pilieciai-advokatai-imonės/306>

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Supra note 54.*

⁶¹ Vytautas Nekrošius „2011 metų civilinio proceso novelos. Ar pasiekti kelti tikslai?“, iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, KNYGOS AUTORIŲ PAVARDĖS (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012) 382.

nes vienos dokumento ir jo priedų versijos pateikimas per EPP bus laikomas tinkamu ir atitiks CPK numatytus reikalavimus.

Kaip paskata naudotis elektroninėmis paslaugomis pateikiant dokumentus CPK 80 straipsnio 7 dalyje buvo įtvirtinta lengvata, kuri numatė, kad tais atvejais, kai pateikiamas elektroninis procesinis dokumentas yra taikoma 25 procentų žyminio mokesčio lengvata, tai yra teikiant procesinius dokumentus teismui elektroninių ryšių priemonėmis yra mokami 75 procentai už atitinkamą procesinį dokumentą mokėtinos žyminio mokesčio sumos. Taigi, pasirinkusieji elektroninį bylos nagrinėjimo būdą ne tik sutaupys dokumentų rengimo, spausdinimo, siuntimo ar vykimo į teismą išlaidas, bet ir mokės ketvirtadaliu mažesnę žyminį mokestį.

Iki pakeitimų CPK numatė ribotas galimybes procesinių dokumentų įteikimui naudoti informacines technologijas, nes buvo numatyta, kad procesinius dokumentus įteikti per telekomunikacijų galinius įrenginius galima tik išimtinai byloje dalyvaujančio asmens sutikimu. Tačiau po pakeitimų situacija pasikeitė iš esmės, nes buvo išplėsta galimybė procesinių dokumentų įteikimui naudoti informacines technologijas. Siekiant paspartinti perėjimą prie informacinių technologijų naudojimo CPK 175¹ straipsnio 9 dalyje buvo įtvirtinta nuostata: „Advokatams, advokatų padėjėjams, antstoliams, antstolių padėjėjams, notarams, valstybės ir savivaldybių įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, finansų įstaigoms, draudimo įmonėms teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis. <...>“⁶². Taip pat to paties straipsnio 9 dalyje papildomai buvo nurodyta: „<...> Be to, elektroninių ryšių priemonėmis dokumentai įteikiami asmenims, kuriems teisės aktuose ar su teismų informacinės sistemos valdytoju sudarytoje sutartyje nustatyta pareiga gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis. <...>“⁶³. 2016 m. lapkričio 8 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymu CPK 175¹ straipsnio 9 dalis buvo papildyta ir prie jau minėtų asmenų, kuriems procesiniai dokumentai įteikiami elektroninėmis ryšio priemonėmis, dabar priskiriami ir audito įmonės, teismo ekspertai, bankroto administratoriai bei restruktūrizavimo administratoriai.⁶⁴ Paanalizavus CPK 175¹ straipsnio 9 dalyje pateiktą subjektų sąrašą, juos būtų galima suskirstyti į tam tikras grupes. Pirmiausia galima išskirti verslo subjektus, kurių savininkė yra valstybė, valstybės institucijos ir privatūs asmenys, kurie vykdo tam tikras valstybės funkcijas, tada galima išskirti finansų ir draudimo įmones, nors valstybė jose paprastai neatlieka savininko funkcijų ir jų funkcijos negali būti traktuojamos kaip valstybinės, šiuo atveju yra kalbama apie dideles ir gerai organizuotas verslo struktūras, kurių

⁶² *Supra note* 16.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas,“ TAR 2016, Nr. XII-2751, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=fa6431f0ac8f11e6b844f0f29024f5ac>

veikla daro gana didelę įtaką ekonominiam visuomenės gyvenimui ir trečioji grupė yra subjektai, kuriems tokia pareiga kyla iš sutartinių santykių su informacinės sistemos valdytoju.⁶⁵ Taigi, teismo procesinius dokumentus šie asmenys privalo priimti elektroninėmis ryšių priemonėmis ir informacija apie įteikimą neturi būti patvirtinta raštu, nes šiems asmenims pagal CPK 175¹ straipsnio 10 dalį procesiniai dokumentai elektroninių ryšių priemonėmis laikomi įteiktais po procesinio dokumento išsiuntimo dienos einančią darbo dieną, todėl adresatų, kuriems tokiu būdu įteikiami procesiniai dokumentai, komandiruočių, ligos, atostogų ar kitokių priežasčių dėl kurių jų nėra darbe ar kitos veiklos vykdymo vietoje atveju, korespondencija vis vien turi būti priimama.⁶⁶

Vokietijoje galimybė pateikti teismui procesinius dokumentus naudojantis elektroninių ryšių priemones atsirado 2001 metais, kai Vokietijos civilinio proceso kodekso 130 a straipsnyje buvo įtvirtinta galimybė pateikti procesinius dokumentus teismui naudojantis elektroninio ryšio priemonėmis, o 130 b straipsnyje suteikta tokia pati teisė teismams ir antstoliams.⁶⁷ Kaip Lietuvoje, taip ir Vokietijoje galiojo ta pati taisyklė, kad procesinius dokumentus teikiant elektroninių ryšių priemonėmis jie turi būti pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu, tačiau esminis skirtumas yra tas, kad Lietuvoje savo asmens tapatybę teikiant procesinius dokumentus galima patvirtinti ne tik elektroniniu parašu, bet ir kitais būdais, tokiais kaip pavyzdžiui per elektroninės bankininkystės sistemą. Vokietijoje atsiradus tokioms nuostatoms buvo sukurtas procesinių dokumentų ir informacijos elektroninių mainų tarp teismų ir kitų proceso dalyvių modulis, vokiškai vadinamas Elektronisches Gerichts – und Verwaltungspostfach EGVP⁶⁸. Naudojantis šiuo moduliu atsirado galimybė tiek pateikti teismui, tiek gauti iš teismo elektroninius procesinius dokumentus, tačiau norint pateikti tam tikrą elektroninį procesinį dokumentą buvo būtina jį pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu.⁶⁹ Pagal Vokietijos civilinio proceso kodekso 174 straipsnio 4 dalį asmenys gavę iš teismo elektroninius procesinius dokumentus, privalo informuoti teismą apie tinkamą procesinių dokumentų įteikimą, nurodydami asmens, kuriam buvo adresuoti dokumentai patvirtinimą apie gautus procesinius dokumentus, datą bei kada dokumentai pasiekė adresatą, o tokį pranešimą galima pateikti ir elektroninių ryšių priemonėmis.⁷⁰ Lietuvoje toks reikalavimas netaikomas ir asmuo iš teismo elektroninių ryšių priemonėmis gavęs procesinius dokumentus neturi pateikti teismui

⁶⁵ Nekrošius, *supra* note 61: 383.

⁶⁶ *Supra* note 16.

⁶⁷ „Germany Code of Civil Procedure“

http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0710

⁶⁸ <https://egvp.justiz.de/>

⁶⁹ Andrius Lukašonokas, „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų įtaka civilinio proceso normų vystymuisi“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2012)

<https://epublications.vu.lt/object/elaba:2149147/>

⁷⁰ *Supra* note 67.

⁷⁰ *Supra* note 68.

patvirtinimo, nes pagal CPK 175¹ straipsnio 10 dalį procesiniai dokumentai elektroninių ryšių priemonėmis laikomi įteiktais po procesinio dokumento išsiuntimo dienos einančią darbo dieną.

Lietuvos įstatymų leidėjas numatė dvigubą pareigą, tai yra teismas privalo procesinius dokumentus CPK 175¹ straipsnio 9 dalyje nurodytiems asmenims įteikti naudojantis elektroninių ryšių priemonėmis, o byloje dalyvaujantys asmenys privalo šiuos dokumentus priimti. Visgi, kyla ginčų dėl CPK 175¹ straipsnio 9 dalies taikymo įteikiant procesinius dokumentus šiame straipsnyje išvardytiems asmenims. Teismų praktikoje išaiškinta, kad: „CPK 175¹ straipsnio 9 dalis numato, kad advokatams teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis“⁷¹. Teismas konstatavo, kad: „<...> jei adresatas privalo procesinius dokumentus gauti elektroninių ryšių priemonėmis, tačiau jo LITEKO VEP posistemio paskyra nėra aktyvi, teismas registruotu laišku informuoja proceso dalyvį, kad jis privalo aktyvuoti savo LITEKO VEP posistemio paskyrą ir nustato ne trumpesnę nei 7 kalendorinių dienų terminą paskyrai aktyvuoti. Suėjus teismo nustatytam terminui atsakingas teismo darbuotojas išsiunčia procesinius dokumentus į proceso dalyvio LITEKO VEP posistemio paskyrą ir šie procesiniai dokumentai laikomi įteiktais teisės aktų nustatyta tvarka. Tais atvejais, kai asmuo, kuris privalo gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis, nėra sukūręs savo paskyros LITEKO VEP posistemyje, teismas sukuria paslaugų gavėjo paskyrą ir suteikia jam prisijungimo duomenis“⁷². Taigi, CPK 175¹ straipsnio 9 dalyje įvardyti subjektai privalo priimti procesinius dokumentus siunčiamus elektroninių ryšių priemonėmis, o neturintys gavę pranešimą susikurti ir pradėti naudotis šia sistema, to nepadarius teismas turi teisę sukurti EPP sistemoje paskyrą šiame straipsnyje įvardytam asmeniui ir įteikti jam skirtus procesinius dokumentus, o toks procesinių dokumentų įteikimas pagal teismų praktiką laikomas tinkamu.

Pastebėta, kad teismo procesas tampa paprastesniu tada, kai besibylinėjančios šalys abi teikia dokumentus elektroniniu būdu, taip suteikiant galimybę kitai šaliai greičiau ir patogiau susipažinti su naujais dokumentais. Dokumentus galima teikti dvidešimt keturias valandas per parą, o tai reiškia, kad pateikus dokumentus pakutinę termino dieną, likus minutei iki termino pabaigos jis vis tiek bus laikomas tinkamai pateiktu. Taigi, taip yra įgyvendinamas bendradarbiavimo principas, kai visi bylai reikšmingi dokumentai yra patalpinami specialioje elektroninėje erdvėje, todėl tiek teismas, tiek proceso dalyviai EPP vartotojai, tiek jų atstovai advokatai gali bet kuriuo metu ir iš bet kurios vietos prisijungti ir sekti informaciją apie bylos eigą, atliktus procesinius veiksmus ir gautus procesinius dokumentus. Toks teismo ir proceso dalyvių bendradarbiavimas prisideda prie spartesnio bylos išnagrinėjimo suteikiant galimybę

⁷¹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-865-407/2018“, Infolex, <https://www.infolex.lt/tp/1629329>

⁷² *Ibid.*

proceso dalyviams iš anksto susipažinti su naujai gautais dokumentais, teismo posėdžių garso įrašais, ar net patiems pateikti naujai gautus papildomus procesinius dokumentus.

Modernėjant visuomenei naudojimasis portalo e.teismas.lt teikiamomis paslaugomis toliau auga ir tampa neatsiejama šiuolaikiškos teismų sistemos ir visuomenės dalimi. 2017 metų pabaigoje portalo e.teismas.lt paslaugų vartotojų skaičius siekė 39 500 asmenų (2016 m. – 28 178, 2015 m. – 24 710). Vien per 2017 metus portale e.teismas.lt užsiregistravo 11 551 naujas vartotojas ir naudojantis šiuo portalu Lietuvos teismams buvo pateikti net 461 599 elektroniniai procesiniai dokumentai, iš kurių 430 036 – civilinėse bylose.⁷³ Nacionalinės teismų administracijos statistiniais duomenimis daugiau nei 21 procentas e.teismai.lt vartotojų teikiamų procesinių dokumentų buvo dėl teismo įsakymo išdavimo.

Kiekvienam EPP vartotojui yra būtina žinoti, kad pradėjus naudotis šiuo elektroninių paslaugų portalu bei iniciavus elektroninę bylą ar prisijungus jau prie esančios elektroninės bylos jis savaimę duoda sutikimą lygiai tokiu pat būdu priimti jam įteikiamus procesinius dokumentus ir teismas procesinių dokumentų popierine forma nebesiunčia, todėl būtina sekti EPP pateikiamus pranešimus, siekiant išvengti neigiamų pasekmių, tokių kaip pavyzdžiui procesinių terminų praleidimas ar kita. Siekiant išvengti neigiamų pasekmių EPP sistema siunčia proceso dalyviams elektroninius pranešimus į jų nurodytus elektroninius paštus ar trumpąsias žinutes, nurodytu telefono numeriu, taip informuodami, kad yra gauti nauji procesiniai dokumentai ar pranešimai. Reikėtų paminėti tai, kad šiuo metu ne visos civilinės ir administracinės bylos yra elektroninės, todėl galima teigti, kad vis dar nemažai asmenų dokumentus teikia įprastu būdu, kas trukdo sparčiau siekti visiško proceso elektronizavimo ir perėjimo tik prie elektroninių bylų. Taigi, nors ir viena iš šalių yra EPP vartotoja, bet jeigu byla yra ne elektroninė susipažinti su ja nepavyks, nors tokioje byloje vis tiek išlieka galimybė šaliai teikti procesinius dokumentus per EPP sistemą.

Teismų praktikoje taip pat yra susiduriama su problema, kai proceso dalyvis inicijuoja elektroninę bylą, tačiau siunčiamų procesinių dokumentų tokiu pat būdu nepriima ir susiduria su iš to kylančiomis pasekmėmis. Teismų praktikoje išaiškinta, jog: „Pagal CPK 175¹ straipsnio 9 dalį, teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis asmenims, kuriems teisės aktuose ar su teismų informacinės sistemos valdytoju sudarytoje sutartyje nustatyta pareiga gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis, o kitiems asmenims – jeigu jie CPK nustatyta tvarka pageidavo procesinius dokumentus gauti elektroninių ryšių

⁷³ „Teismų veiklos apžvalga 2017 m.“, Nacionalinė teismų administracija, 61, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 15 d., http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d1_galutine-ataskaita-10.pdf

priemonėmis ir yra nurodę reikalingus kontaktinius duomenis.“⁷⁴ Iš nagrinėtos bylos medžiagos buvo matyti, kad ieškovė padavė ieškinį per EPP sistemą, o tai reiškia, kad pati inicijavo elektroninę civilinę bylą, todėl tokiu būdu ji sutiko gauti visus teismo procesinius dokumentus savo LITEKO VEP posistemio paskyroje, o jokių duomenų, kurie leistų manyti priešingai, byloje nebuvo (CPK 178 straipsnis, CPK 185 straipsnis).

Taigi, pradėjus naudoti EPP sistemą ir inicijavus elektroninę bylą EPP vartotojas savaime duoda sutikimą priimti jam siunčiamus procesinius dokumentus lygiai tokiu pat būdu, todėl reikia sekti EPP sistemos teikiamus pranešimus apie naujai gautus procesinius dokumentus, siekiant išvengti iš to kylančių neigiamų pasekmių.

Pasitaiko atvejų, kai proceso dalyviai turi susikūrę EPP sistemoje paskyrą, tačiau ja jau ilgą laiką nesinaudoja ir civilinę bylą inicijuoja dokumentus pateikdami teismui ne per EPP sistemą, o popieriniu variantu, taigi tokiu būdu yra inicijuojama popierinė byla. Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje ieškovui inicijavusiam popierinę bylą, procesiniai dokumentai jam buvo išsiųsti per EPP sistemą. Teismas konstatavo kad: „CPK 175¹ straipsnis reglamentuoja informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo teismo procese ypatumus. Šio straipsnio 9 dalyje nustatyta, kad advokatams, advokatų padėjėjams, antstoliams, antstolių padėjėjams, notarams, valstybės ir savivaldybių įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, finansų įstaigoms, draudimo ir audito įmonėms, teismo ekspertams, bankroto administratoriams ir restruktūrizavimo administratoriams teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis. Be to, elektroninių ryšių priemonėmis dokumentai įteikiami asmenims, kuriems teisės aktuose ar su teismų informacinės sistemos valdytoju sudarytoje sutartyje nustatyta pareiga gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis. Kitiems asmenims teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis, jeigu jie CPK nustatyta tvarka pageidavo procesinius dokumentus gauti elektroninių ryšių priemonėmis ir yra nurodę reikalingus kontaktinius duomenis.“⁷⁵ Nagrinėjamoje byloje ieškinį teismui apeliantas pateikė registruota pašto siunta, o byloje nėra duomenų, kad jis pateikdamas teismui ieškinį būtų išreiškęs pageidavimą ar sutikimą, kad visi jam skirti procesiniai dokumentai būtų siunčiami į jo LITEKO VEP posistemio paskyrą, kuria apeliantas, jo teigimu, iš esmės nesinaudoja, tačiau apeliantas ieškinyje aiškiai ir nedviprasmiškai nurodė, jog visus procesinius dokumentus prašo teismo siųsti nurodytu apelianto adresu.⁷⁶ Nagrinėjamos bylos atveju išsiuntus procesinius dokumentus per EPP sistemą jie buvo įteikti netinkamai. Taigi, jeigu civilinė byla buvo

⁷⁴ „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-107-186/2018“, Infolex, <http://www.infolex.lt/tp/1569185>

⁷⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1123-178/2018“, Infolex, <http://www.infolex.lt/tp/1636488>

⁷⁶ *Ibid.*

inicijuota ne elektroninių ryšių priemonėmis ir asmuo dokumentuose išreiškė norą procesinius dokumentus gauti paštu nurodydamas, kad nesinaudoja EPP sistema, teismas privalo į tai atsižvelgti siekdamas tinkamo ir teisingo bylos išnagrinėjimo.

Dar viena kylanti problema yra tinkamas procesinių dokumentų pateikimas teismui. Teismų praktikoje išaiškina, kad pagal Teismų įstatymo 37¹ straipsnio 3 dalį proceso dalyviai turi teisę teismams visus procesinius dokumentus bei su teismo procesu susijusią informaciją teikti elektronine forma, naudodami elektroninių ryšių priemones, teisingumo ministro nustatyta tvarka bei teikdami procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis, juos turi pasirašyti saugiu elektroniniu parašu arba savo asmens tapatybę patvirtinti kitais būdais, tai yra per elektroninės bankininkystės sistemas arba užsiregistruoti teismų informacinėje sistemoje.⁷⁷ Teismas konstatavo, kad: „CPK 175¹ straipsnio 2 dalyje numatyta, kad procesiniai dokumentai teismui gali būti pateikiami elektroninės formos elektroninių ryšių priemonėmis. Elektroninės formos procesiniai dokumentai, pateikti teismui elektroninių ryšių priemonėmis asmens tapatybę patvirtinus Teismų įstatyme nustatytais būdais, atitinka šio CPK 111 straipsnyje nustatytą reikalavimą, kad procesinis dokumentas turi būti pasirašytas (CPK 175¹ straipsnio 6 dalis). <...> norėdamas realizuoti savo teisę teikti procesinius dokumentus teismui elektroninių ryšių priemonėmis, apeliantas tai turi daryti pagal nurodytą nustatytą tvarką, o ne elektroniniu paštu, kuriuo siunčiant dokumentus nėra jokios objektyvios galimybės nei įsitikinti asmens tapatybe ir jo valia teikti tokį procesinį dokumentą, nei šį dokumentą pasirašyti, kaip to reikalauja CPK 111 straipsnio 2 dalies 7 punktas.“⁷⁸ Taigi, kaip matyti iš teismų praktikos, procesinis dokumentas teismui turi būti pateiktas tinkamai kaip to reikalauja įstatymai, tai yra jis privalo būti pasirašytas, kad teismas galėtų nustatyti asmens, kuris teikia procesinį dokumentą tapatybę bei pateikti elektroninių ryšių priemonėmis pagal nustatytą tvarką naudojantis EPP sistema jeigu norima pasinaudoti elektroninėmis paslaugomis.

Siekiant nustatyti kaip yra naudojama EPP sistema yra tikslinga apžvelgti Nacionalinės teismų administracijos teikiamus duomenis apie Lietuvos teismuose gaunamas elektronines bylas. Pažymėtina, kad tam tikrų metų duomenys yra susisteminti metų pabaigoje arba naujų metų pradžioje, todėl šiame darbe bus pateikiama 2017 metų statistika. Apžvelgus Nacionalinės teismų administracijos⁷⁹ pateiktus 2017 metų duomenis yra matyti, kad 2017 metais buvo gautos 194 497 civilinės bylos, o išnagrinėtos 196 439 civilinės bylos. Beveik 70 procentų visų teismuose išnagrinėtų civilinių ir administracinių bylų yra elektroninės. 2017

⁷⁷ „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-580-464/2018“, Infolex, <http://www.infolex.lt/tp/1599862>

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Statistiniai duomenys paimti iš 2017 m. Nacionalinės teismų administracijos teismų veiklos apžvalgos, *supra note* 73.

metais Lietuvos Respublikos teismai iš viso išnagrinėjo 157 688 elektronines bylas iš kurių 2 952 – administracinės ir 154 736 – civilinės elektroninės bylos (tuo tarpu 2016 metais buvo išnagrinėtos 149 197 elektroninės bylos, iš kurių 4 074 – administracinė ir 145 123 – civilinės, o 2015 metais išnagrinėtos 116 309 elektroninės bylos, iš kurių 3 358 – administracinės ir 112 951 – civilinės). 2017 metais elektroninių civilinių bylų dalis, lyginant su ankstesniais metais toliau augo ir pasiekė 73,59 procentus (2016 m. – 65,59 procentus, 2015 m. – 50,35 procentus)⁸⁰. Taigi, elektroninių civilinių bylų skaičius 2017 metais – 154 736 (2016 metais – 145 123, 2015 metais – 112 951), o tuo tarpu išnagrinėtų „popierinių“ civilinių bylų skaičius 2017 m. – 55 519 (2016 metais – 76 136) rodo, kad yra pastebima tendencija, jog išnagrinėtų elektroninių bylų skaičius kasmet reikšmingai didėja, o tai leidžia daryti išvadą, kad tiek teismai, tiek asmenys aktyviai priima naujoves ir aktyviai jomis naudojasi, taip taupydami tiek laiką, tiek lėšas.

Daugiausia elektroninių civilinių bylų pirmąją instanciją yra išnagrinėta dėl teismo įsakymo išdavimo (dėl delspinigių, palūkanų priteisimo ir kita) – 46 procentai bei dėl ginčo teisenos (dėl skolos priteisimo, žalos atlyginimo ir kita) – 32 procentai. Taigi, 2017 metais pirmąją instanciją išnagrinėtų elektroninių civilinių bylų dalis siekia 75,32 procentus (2016 metais – 67,83 procentus, o 2015 metais – 52,56 procentus), todėl yra laikoma, kad ši pozityvų pokytį lemia modernėjantys teismai bei aktyvi informacinės visuomenės plėtra.⁸¹

Apeliacine tvarka bendrosios kompetencijos teismuose išnagrinėtų elektroninių civilinių bylų dalis, lyginant su ankstesniais metais, išaugo nuo 35,72 procentų 2016 metais iki 49,17 procentų 2017 metais, o atskaitos tašku laikant 2015 metus – 20,89 procentus, šis didėjimas laikytinas dar reikšmingesniu. Akivaizdus augimas pastebimas Lietuvos Aukščiausiajame Teisme, kuriame kasacine tvarka nagrinėjamų elektroninių civilinių bylų skaičius 2017 metais išaugo beveik dvigubai ir siekė 46,31 procentus (2016 metais – 25,64 procentus, o 2015 metais – 5,19 procentus)⁸². Šiuos pakitimus lėmė tai, kad 2016 metais buvo manoma, kad aukštesnės instancijos teismuose didės elektronine forma tvarkomų bylų skaičius dėl galiojančių nuostatų, jog aukštesnės instancijos teismuose bylos tvarkymo forma, tai yra popierinė ar elektroninė, parenkama pagal pirmosios instancijos teismo tvarkytos bylos formą ir kaip matyti iš pateiktų duomenų ši prognozė pasitvirtino.

Matyti, kad elektroninių bylų teismuose sparčiai daugėja, todėl manytina, kad ateityje liks tik elektroninės bylos, tačiau būtų įdomu paanalizuoti kaip toks perėjimas šiuo metu veikia kitų techninių priemonių, tokių kaip popierius panaudojimą. Gali susidaryti įspūdis, jog akivaizdžiai augant elektroninių bylų skaičiui, popieriaus sunaudojimas turėtų mažėti. Vilniaus

⁸⁰ *Supra note 73.*

⁸¹ *Supra note 73.*

⁸² *Supra note 73.*

miesto apylinkės teismas yra didžiausias Lietuvos teismas, kuriame 2016 metais dirbo 50 civilines ir šeimos teisės bylas nagrinėjančių teisėjų, kurie per metus sunaudojo 3 910 popieriaus pakų, 2017 metais dirbo 56 teisėjai, kurie sunaudojo 3 960 popieriaus pakų, tačiau lyginant tuos pačius 50 teisėjų matyti, kad 2017 metais buvo sunaudota 3 770 popieriaus pakų, o tai reiškia, kad tarp tų pačių teisėjų nuo 2016 iki 2017 metų sunaudotų popieriaus pakų skaičius sumažėjo tik 140.⁸³ Tai rodo, kad nors elektroninių bylų daugėja, popieriaus sunaudojama palyginti nemažai, to priežastys gali būti bent kelios. Pirmiausia, dažnai EPP vartotoja yra tik pradinį dokumentą teismui teikianti šalis, tuo tarpu atsakovas ar skolininkas dažnai būna ne EPP vartotojas, o tai reiškia, kad teismas procesinius dokumentus šaliai privalo siųsti paštu pasiūlydamas tapti EPP vartotoju ir toliau procesinius dokumentus gauti per EPP sistemą. Kita priežastis, galimai įtakojanti didelį popieriaus sunaudojimą yra ta, kad ne visi teisėjai ir teismo darbuotojai pripažįsta procesinių dokumentų skaitymą elektroniniu būdu, todėl procesiniai dokumentai yra spausdinami.

Teismų veikloje dažnai pasitaiko situacijų, kai atsakovai, tretieji asmenys, skolininkai ar suinteresuoti asmenys, tai yra tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys nesinaudoja EPP sistema, todėl tiek procesinių dokumentų įteikimas, tiek pats procesas užtrunka. Siekiant paspartinti procesą bei efektyviau įgyvendinti proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principus siūlytina įstatymų leidėjui priimti nuostatą, įpareigojančią juridinius asmenis nuo jų įsisteigimo pradžios susikurti paskyrą EPP sistemoje, tam kad teismas šiems proceso dalyviams procesinius dokumentus galėtų įteikti per EPP sistemą. Dėl procesinių dokumentų įteikimo kyla problemų, kai juridiniai asmenys juridinių asmenų registre nurodo buveinės adresą, tačiau veiklą vykdo kitu adresu, todėl teismui neturint veiklos vykdymo vietos adreso ir vadovaujantis juridinių asmenų registre nurodytu buveinės adresu, dokumentų įteikti nepavyksta, procesiniai dokumentai siunčiami kelis kartus, todėl procesas užtrunka ne vieną mėnesį. Nepavykus procesinių dokumentų įteikti nei juridinio asmens buveinės adresu, nei kitais žinomais adresais, nei juridinio asmens vadovui, dokumentai yra išsiunčiami CPK 123 straipsnio 4 dalyje numatytu būdu, tai yra procesiniai dokumentai išsiunčiami juridinio asmens buveinės adresu ir laikomi įteiktais praėjus dešimt dienų nuo išsiuntimo. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad sprendimas už akių yra padarinys vienos iš ginčo šalių netinkamo ir pasyvaus procesinio elgesio, todėl teismo sprendimo už akių instituto specifika ir tikslai lemia, kad šalis, dėl kurios priimtas toks sprendimas, negali jo skųsti nei apeliacine, nei kasacine tvarka, tačiau teismo sprendimo už akių priėmimas nėra teisinė sankcija teismo posėdyje nedalyvaujančiai šaliai, o tik viena iš priemonių proceso koncentruotumo principui įgyvendinti, todėl ji turi būti suderinama su pagrindiniu

civilinio proceso tikslu – teisingu bylos išnagrinėjimu.⁸⁴ Taigi, teisė teismui priimti sprendimą už akių glaudžiai susijusi su asmens teisių, tokių kaip dalyvavimas pradėtoje byloje ir galimybė išreikšti poziciją, užtikrinimu, įskaitant ir tinkamą asmens informavimą apie pradėtą civilinę bylą. CPK 123 straipsnio 4 dalies norma numatanti procesinių dokumentų įteikimą praėjus dešimt dienų, nustato procesinių dokumentų įteikimą pagal įstatymą, tai yra vienas iš atvejų, kai procesinis dokumentas laikomas įteiktu pagal įstatymą netikrinant ar dokumentas buvo faktiškai įteiktas asmeniui.⁸⁵ Teismas konstatavo, kad „<...> teismas turi teisę priimti sprendimą už akių, esant CPK 285 straipsnyje nustatytiems pagrindams, tik tokiu atveju, kai įsitikina, kad asmuo, dėl kurio priimamas sprendimas už akių, realiai buvo informuotas apie pradėtą civilinę bylą. Kitaip tariant, svarbu užtikrinti, kad asmuo būtų bent vieną kartą tinkamu būdu ir laiku informuotas apie prieš jį pradėtą teismo procesą. Tik tokiu atveju bus užtikrintas šalių lygiateisiškumas ir atitiktis CPK įtvirtintai sprendimo už akių paskirčiai. Nesant duomenų apie realų informavimą apie pradėtą civilinę bylą, teismas, informavęs asmenį apie pradėtą civilinę bylą CPK 123 straipsnio 4 dalyje nurodytu būdu, turėtų priimti įprastą sprendimą, nes pastaruoju atveju, priešingai nei sprendimo už akių atveju (sprendimo už akių atveju atliekamas tik formalus įrodymų vertinimas pagal CPK 285 straipsnio 2 dalį), atliekamas išsamus įrodymų tyrimas ir vertinimas.“⁸⁶

Atsižvelgiant į naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką susiklosčiusi situacija galėtų būti išspręsta įtvirtinus nuostatą dėl juridinių asmenų privalomo paskyros susikūrimo EPP sistemoje, nes tokiu būdu juridinis asmuo būtų įpareigotas tikrinti paskyrą siekdamas išvengti neigiamų pasekmių, o teismui būtų žinoma, kad procesiniai dokumentai yra įteikti juridiniam asmeniui ir jis yra tinkamai informuotas apie prasidėjusį civilinį procesą, nes CPK nuostatos nereikalauja pateikti patvirtinimo apie gautus procesinius dokumentus išsiųstus per EPP sistemą, jie laikomi įteiktai kitą darbo dieną po išsiuntimo. Taigi, turint duomenų apie realų juridinio asmens informavimą, tai yra procesinių dokumentų įteikimą per EPP sistemą, nekiltų problemų ir dėl sprendimo už akių priėmimo bei galėtų būti realizuojama šalies prašančios priimti sprendimą už akių, kitai šaliai būnant pasyviai, teisė pasinaudoti šiuo institutu, taip užtikrinant operatyvumo, ekonomiškumo ir teisingumo principus. Taigi, siūlytina įtvirtinti nuostatą, numatančią, kad juridiniai asmenys nuo įsisteigimo privalo susikurti paskyrą EPP sistemoje ir elgiantis pasyviai prisiimti visas iš to kylančias neigiamas pasekmes.

⁸⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-123-421/2018“, Infollex, 28 punktas, <https://www.infollex.lt/tp/1586125>

⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-361-611/2018“, Infollex, <https://www.infollex.lt/tp/1648507>.

⁸⁶ *Ibid.*, 32 punktas

Taigi, statistiniai duomenys rodo, kad teismui elektronine forma teikiamų procesinių dokumentų skaičius sparčiai auga bei naudojimas kitomis portalo e.teismas.lt paslaugomis populiarėja, taip pat elektroninių ryšių priemonėmis vis labiau pasitikima ir kreipiantis į teismą dėl sudėtingesnių ginčų sprendimo, o tai reiškia, kad ir proceso dalyviai, ir teismai noriai priima naujoves bei aktyviai jomis naudojasi, taip taupydami tiek laiką, tiek lėšas įgyvendindami proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principus.

1.1.3. Elektroninis parašas ir jo reikšmė teisminiame procese

Kiekvienas dokumentas tam, kad būtų pripažintas juridškai galiojančiu, privalo turėti jo tikrumą užtikrinančius rekvizitus, todėl parašas turi didžiulę reikšmę įtvirtinant žmonių tarpusavio pasitikėjimą, garantuojant teisinių santykių stabilumą.⁸⁷ Atsiradus elektroninėms duomenų perdavimo priemonėms, vienais svarbiausiais informacinės sistemos atributais tapo internetas ir elektroninis paštas, todėl siekiant, kad dokumentas būtų juridškai galiojantis ir pasirašytas, tai padaryti elektroninėje erdvėje leido elektroninis parašas. Pagrindinė priežastis paskatinusi elektroniniu parašu pasirašinėti elektroninius dokumentus buvo pasirašytų, gautų ir išsiųstų duomenų saugumo užtikrinimas.⁸⁸

Europos Parlamento ir Tarybos reglamento Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB 3 straipsnio 10 dalyje yra numatyta, kad elektroninis parašas yra elektroninės formos duomenys, kurie yra prijungti prie kitų elektroninės formos duomenų arba logiškai susieti su jais ir kuriuos pasirašantis asmuo naudoja pasirašydamas.⁸⁹ Taip pat to paties Reglamento 25 straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, kad kvalifikuoto elektroninio parašo teisinė galia yra lygiavertė rašytiniam parašui. Tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymą elektroninio parašo, kuris neatitinka kvalifikuotam elektroniniam parašui keliamų reikalavimų, kurie yra numatyti Reglamente, teisinė galia yra lygiavertė rašytiniam parašui, jeigu tokio elektroninio

⁸⁷ Tadas Limba, Lina Novikovienė „Elektroninio parašo ir laiko žymos įtaka elektroninių sutarčių apsaugai“, *Socialinės technologijos* 2(2) (2012): 490-491.

<https://www3.mruni.eu/ojs/social-technologies/article/view/211/202>

⁸⁸ *Ibid.*, 491.

⁸⁹ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910&from=lt>

parašo naudotojai dėl to iš anksto susitaria raštu bei yra galimybė šį susitarimą išsaugoti patvariojoje laikmenoje.⁹⁰

Taigi, Teismų įstatymo 37¹ straipsnyje yra numatyta, kad su teismo proceso bylomis susiję elektroniniai duomenys teismuose yra tvarkomi, įtraukiami į apskaitą ir saugomi naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas. Proceso dalyviams yra numatyta teisė visus procesinius dokumentus ir su teismo procesu susijusią informaciją teismams teikti elektronine forma, teisingumo ministro nustatyta tvarka naudojantis elektroninių ryšių priemonėmis, tačiau teikiami procesiniai dokumentai elektroninių ryšių priemonėmis, turi būti pasirašyti saugiu elektroniniu parašu arba asmuo savo asmens tapatybę turi patvirtinti kitais būdais, pavyzdžiui per elektroninės bankininkystės sistemas, arba užsiregistruoti teismų informacinėje sistemoje.⁹¹ To paties straipsnio 5 dalyje yra nurodyta, kad teismuose yra sudaromos reikiamos techninės sąlygos teismų procesinius sprendimus, vykdomuosius raštus ir kitus su teismo procesu susijusius dokumentus ir jų kopijas tvirtinti saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu kvalifikuotais sertifikatais, todėl elektroniniu parašu patvirtinti teismo procesiniai dokumentai ir jų kopijos turi tokią pat teisinę galią kaip ir rašytiniais parašais patvirtinti procesiniai dokumentai.⁹²

Anksčiau galiojusiam Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme, kuris neteko galios nuo 2018 m. gegužės 9 d. ir buvo pakeistas Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymu, buvo įtvirtintas elektroninio parašo apibrėžimas – tai duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti.⁹³ Šiuo metu galiojančiame įstatyme nėra išskirto elektroninio parašo apibrėžimo, nes įstatyme pateikiamos ir vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos Reglamente (ES) Nr. 910/2014. Taigi, šiuo įstatymu yra įgyvendinamas 2014 m. liepos 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB. Pagal Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymą kvalifikuota ilgalaikės apsaugos paslauga, naudojantis kvalifikuotu elektroniniu parašu yra preziumuojama, nustatant

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymas“, TAR, 2018-05-08, Nr. 7474

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/88ad61b052c111e884cbc4327e55f3ca>

⁹¹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, Valstybės žinios, 1994-06-17, Nr. 46-851,

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/HzoDfEhKpr?jfwid=fhhu5mvyf>

⁹² *Ibid.*

⁹³ „Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas“, Valstybės žinios, 2000-07-26, Nr. 61-1827.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.105849/PMkVEwEiKo>

kad kvalifikuotas elektroninis parašas apsaugomas patikimai, o kvalifikuoto elektroninio parašo patikimumas užtikrinamas ir pasibaigus jo technologinio galiojimo laikotarpiui.⁹⁴

Pagal Europos Sąjungos elektroninių parašų direktyvą elektroninis parašas yra suprantamas plačiąja prasme. Elektroninis parašas laikomas saugiu jeigu jis yra vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu, leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį, yra sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali tvarkyti tik savo valia ir yra susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas.⁹⁵ Reikalavimai, kurie keliami saugiam elektroniniam parašui, siejasi su CK įtvirtintais teksto apsaugos ir pasirašančiojo asmens identifikavimo reikalavimais, tik saugaus elektroninio parašo reikalavimai yra papildomai detalizuojami užtikrinant, kad tik pasirašantis asmuo galėtų pasirašyti elektroninę informaciją ir nei viena trečioji šalis tokių veiksmų negalėtų atlikti vietoje jo.⁹⁶ Taigi, įgyvendinus saugiam elektroniniam parašui keliamus reikalavimus yra įgyvendinami ir CK numatyti reikalavimai, todėl elektroniniu parašu patvirtinti įrodymai atitinka CPK nuostatas, kad teismui turi būti pateikiami byloje dalyvaujančių asmenų pasirašyti dokumentai, nes tiek paprasto, tiek elektroninio parašo paskirtis ir funkcija tokia pati, tai yra patvirtinti teksto vientisumą bei identifikuoti pasirašantį.⁹⁷

Be paprasto elektroninio parašo yra išskiriamas ir kvalifikuotas elektroninis parašas, kuriam yra keliami gerokai didesni saugumo reikalavimai. Kvalifikuoto elektroninio parašo teisinė galia yra tokia pat, kaip ir ranka pasirašyto parašo. Elektroninis parašas yra kvalifikuotas, jei jis yra saugus ir sudarytas saugia parašo formavimo įranga bei patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu. Sertifikatas – yra elektroninio pavidalo liudijimas, kuris patvirtina, kad viešasis šifravimo raktas ir jį atitinkantis privatusis šifravimo raktas priklauso sertifikate nurodytam asmeniui. Sertifikatas identifikuoja žmogų, garantuoja jo teisėtą ir saugų veikimą elektroninėje erdvėje. Taigi, Lietuvoje kvalifikuoto elektroninio parašo sertifikatų tiekėjais pripažįstami Asmens dokumentų išrašymo centras prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, išduodantis elektroninio parašo sertifikatus asmens tapatybės kortelėse bei valstybės tarnautojo pažymėjimuose ir valstybės įmonė Registrų centras, kuris išduoda USB kriptografinį raktą, tuo tarpu UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ nuo 2018 m. gegužės 11 d. nebeturi teisės kurti ir išduoti asmenims naujų kvalifikuotų elektroninių parašų sertifikatų, o jau išduotus kvalifikuotus elektroninių parašų sertifikatus yra įpareigotas atšaukti. Mobiluosius elektrinius parašus išduoda UAB „Tele2“, „Telia Lietuva“ AB, UAB „Bite

⁹⁴ *Supra note 90.*

⁹⁵ *Supra note 93.*

⁹⁶ Limba, Novikovienė, *supra note 87:491.*

⁹⁷ *Ibid.*

Lietuva“ ir UAB „Teledema“. Taigi, jeigu elektroninio parašo sertifikatas yra išduotas kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo ir tenkina visus kvalifikuoto sertifikato reikalavimus, jis yra kvalifikuotas.

Vokietijoje asmens dokumentai pačių vokiečių buvo retai naudojami, tačiau įgyvendinama reforma, tai buvo siekiama pakeisti. Pradėjus įgyvendinti Vokietijos įstatymą dėl tapatybės kortelių ir elektroninių įrodymų, naujoji tapatybės kortelė įgijo tris naujas funkcijas, tai pirmiausia tapo tarsi naujas pasas, kuriame buvo įdiegta bekontaktė RFID mikroschema, kuri išsaugo biometrinius veido duomenis, tuo tarpu pirštų antspaudų duomenys, kurie yra privalomi Europos Sąjungos valstybių narių pasuose yra išsaugomi, tik gavus asmens prašymą.⁹⁸ Antra, tapatybės kortelėje buvo įdiegti elektroniniai parašai, taip suteikiant galimybę kiekvienam asmeniui Vokietijoje turėti kvalifikuotą elektroninį parašą, tačiau ši funkcija nėra privaloma. Trečia, asmens tapatybės kortelėje įdiegtas tapatybės elektroninis nustatymas, kuris yra standartinė kiekvienos tapatybės kortelės dalis, o tai reiškia, kad toks elektroninis tapatybės nustatymas padeda lengviau naudotis e.valdžios platforma ir kita.⁹⁹

Nuo 2009 metų pradžios Lietuvos Respublikos piliečiams taip pat yra išduodamos naujos kartos asmens tapatybės kortelės, kurios greta savo įprastinės paskirties gali būti naudojamos asmens tapatybei elektroninėje erdvėje patvirtinti ar nustatyti bei elektroniniams dokumentams pasirašyti, nes jose integruoto kontaktinio lusto dėka greta savo pagrindinės paskirties gali būti naudojamos kaip elektroninio parašo kūrimo priemonė.¹⁰⁰ Elektroniniai parašai, sukurti naudojant asmens tapatybės korteles, yra tvirtinami skaitmeniniais sertifikatais – specialaus formato elektroniniais dokumentais, patvirtinančiais pasirašančio asmens tapatybę ir leidžiančiais patikrinti pasirašančio asmens elektroninį parašą. Taigi, norint pasinaudoti asmens tapatybės kortele, kaip elektroninio parašo priemone, reikia fiziškai disponuoti pačia kortele bei žinoti kortelės elektroninio parašo funkcijos aktyvavimo duomenis, tai yra PIN kodą. Kortelės PIN kodas yra naudojamas kiekvieną kartą, kai pasirašomas vienas ar kitas elektroninis dokumentas elektroniniu parašu arba yra jungiamasi prie elektronines paslaugas teikiančių interneto portalų, kurie vartotojo asmens tapatybę nustato elektroninio parašo pagalba.

Europos valstybės siekia palengvinti savo piliečių naudojimąsi elektroninėmis paslaugomis vienoje pagrindinėje asmens tapatybės kortelėje įdiegdami net kelias funkcijas,

⁹⁸ Hornung, Gerrit ; Roßnagel, Alexander „An ID card for the Internet – The new German ID card with „electronic proof of identity““, *Computer Law and Security Review: The International Journal of Technology and Practice*, 2010, Vol.26(2):151-157

https://ac-els-cdn-com.skaitykla.mruni.eu/S0267364909001873/1-s2.0-S0267364909001873-main.pdf?_tid=92cf38e2-7f9b-4262-9eee_a6a9d58b3724&acdnat=1540403235_64f3d6ba774f2ceca90710746d63b588

⁹⁹ *Ibid.*, 152.

¹⁰⁰ „Asmens tapatybės kortelė ir elektroninis parašas“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d. <http://www.nsc.vrm.lt/>

tačiau pastebėtina, kad elektroninis parašas nėra privalomas ir pasirinktinai gali būti naudojamas arba ne. Šiais laikais sparčiai plintant ir vis daugiau naudojantis elektroninėmis ir nuotolinėmis paslaugomis, būtų galima įstatymo leidėjui pasiūlyti privalomą elektroninių parašų įdiegimą asmens tapatybės kortelėse kiekvienam asmeniui, taip užtikrinant, kad kiekvienas asmens tapatybės kortelės turėtojas, turėtų ir savo kvalifikuotą elektroninį parašą, kurio pagalba būtų tinkamai pasirašomi reikalingi dokumentai elektroninėje erdvėje.

Nuo 2009 m. lapkričio 26 d. valstybės tarnautojo pažymėjimo kontaktinėje elektroninėje laikmenoje yra įrašomi valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ir valstybės tarnautojo elektroninio parašo kvalifikuotas sertifikatas. Valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas yra skirtas identifikuoti valstybės tarnautoją, jam jungiantis prie valstybės informacinių sistemų, valstybės ir žinybinių registrų, o elektroninio parašo kvalifikuotas sertifikatas suteikia valstybės tarnautojams galimybę pasirašyti institucijų ir įstaigų teikiamus liudijimus, išrašus, pažymas ir kitus oficialius elektrinius dokumentus kvalifikuotu elektroniniu parašu.¹⁰¹ Asmens dokumentų išrašymo centras, kaip kvalifikuotus sertifikatus sudarantis patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjas, taip pat sudaro skaitmeninius sertifikatus, skirtus tvirtinti elektrinius parašus, sudarytus naudojant valstybės tarnautojo pažymėjimus bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnų tarnybinius pažymėjimus.

Tuo tarpu VĮ Registrų centre yra išduodamas elektroninis.lt parašas USB laikmenoje, kuris yra sudarytas iš dviejų kvalifikuotų VĮ Registrų centro išduodamų skaitmeninių sertifikatų, tai yra asmens identifikavimui skirtas skaitmeninis sertifikatas, kuris yra elektroninis asmens tapatybės liudijimas bei susieja elektroninį parašą su pasirašančiu asmeniu ir patvirtina arba leidžia nustatyti pasirašančio asmens tapatybę, taip pat pasirašymui skirtas skaitmeninis sertifikatas, kuris užtikrina elektroniniu parašu pasirašytų duomenų tikrumą bei jų apsaugą nuo klastojimo.¹⁰² Toks skaitmeninio sertifikato veikimas grindžiamas asimetrinio šifravimo technologija. Asimetrine kriptosistema vadinama tokia sistema, kurioje kriptografinės funkcijos realizuojamos naudojant matematiškai susijusių raktų porą: privatųjį raktą žinomą tik jo savininkui ir su juo matematiškai susijusį viešąjį raktą, žinomą visiems vartotojams tinkle.¹⁰³ Ši raktų pora yra vadinama asimetriniais raktais. Asimetrinės kriptosistemos neretai dar vadinamos viešojo rakto kriptosistemomis, kurios leidžia spręsti asimetrinio šifravimo, elektroninio parašo, raktų keitimosi ir kitus svarbius šiuolaikinei informacinei visuomenei uždavinius. Elektroniniu

¹⁰¹ „Valstybės tarnautojo pažymėjimai“, Valstybės tarnybos departamentas, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d. <http://portalas.vtd.lt/lt/text/tekstai/valstybes-tarnautojams/tarnybiniai-pasai-ir-valstybes-tarnautojo-pazymejimai/valstybes-tarnautojo-pazymejimai-468.html>

¹⁰² „Kaip sudarytas elektroninis.lt parašas“, Registrų centras, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d., <http://www.elektroninis.lt/lt/apie/nid-513>

¹⁰³ Eligijus Sakalauskas, Narimantas Listopadskis, Gediminas Simonas Dosinas, *Kriptografijos teorija* (Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2008), 11

parašu vadinamas asimetrinis šifravimas, kai duomenys užšifruojami privačiuoju subjekto raktu, o iššifruojami – viešuoju.¹⁰⁴

Taigi, Lietuvos teismų darbuotojai naudojami VI Registrų centro išduodamais elektroniniais parašais USB laikmenose ir Asmens dokumentų išrašymo centro prie Lietuvos Respublikos vidaus reiklų ministerijos išduodamais elektroniniais parašais esančiais valstybės tarnautojo pažymėjimuose, todėl procesiniai dokumentai, kurie turi būti pasirašyti saugiu elektroniniu parašu yra pasirašomi naudojant kvalifikuotus elektroninius parašus. Teismuose yra sudaromos reikiamos techninės sąlygos teismų procesinius sprendimus, vykdomuosius raštus ir kitus su teismo procesu susijusius dokumentus ir jų kopijas tvirtinti saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu kvalifikuotais sertifikatais, todėl elektroniniu parašu patvirtinti teismo procesiniai dokumentai ir jų kopijos turi tokią pat teisinę galią kaip ir rašytiniais parašais patvirtinti procesiniai dokumentai.¹⁰⁵

Šiuo metu teismų darbas neturint elektroninių parašų yra nebeįsivaizduojamas, nes kiekvienas teismo dokumentas elektroninėje byloje LITEKO sistemoje privalo būti pasirašytas elektroniniu parašu, tam kad byloje esantys dokumentai būtų skaitmenizuoti ir proceso dalyviai naudojantys EPP sistemą galėtų matyti byloje esančius dokumentus. Taip pat elektroninis parašas yra privalomas procesinius dokumentus proceso dalyviams įteikiant per EPP sistemą, nes tik pasirašytas lydraštis su prisegtais procesiniais dokumentais yra nusiunčiamas asmeniui, kuriam skirti procesiniai dokumentai. Naudojant elektroninius parašus teismų veikoje yra įgyvendinami operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principai, nes pasirašyti procesiniai dokumentai yra matomi specialioje elektroninėje erdvėje, taip suteikiant galimybę proceso dalyviams matyti visą bylos medžiagą bei pasiruošti bylos nagrinėjimui, taip pat procesiniai dokumentai proceso dalyviams naudojantiems EPP sistemą yra įteikiami operatyviau. Darytina išvada, kad kvalifikuoti elektroniniai parašai padeda ne tik identifikuoti dokumentus pasirašančių asmenį, užtikrina jo saugų veikimą elektroninėje erdvėje, bet ir paspartina teismų darbą padedant operatyviau įteikti procesinius dokumentus bei sudarydami galimybę proceso dalyviams susipažinti su elektronine byla jiems patogiu metu.

¹⁰⁴ Sakalauskas ir kt., *supra note* 103: 12.

¹⁰⁵ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-246-640/2018“, Infolex, <http://www.infolex.lt/tp/1602080>

2. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMAS RENKANT ĮRODYMUS

2.1. Garso įrašai – ne tik teismo posėdžių eigos fiksavimui, bet ir įrodymų rinkimui

2.1.1. Teismo posėdžio eigos fiksavimas

Informacinės technologijos buvo panaudotos ir teismo posėdžių eigai fiksuoti. Dar iki 2010 metų liepos mėnesio teismo posėdžių eiga buvo fiksuojama teismo posėdžių sekretorėms rašant teismo posėdžių protokolus ranka, tačiau nuo 2010 m. liepos 1 d. įsigaliojus Teismų įstatymo pakeitimams buvo nuspręsta teismo posėdžius fiksuoti garso įrašymo įranga. Buvo teigiama, kad rašytiniai protokolai nepakankamai užtikrina teismo posėdžių skaidrumą ir viešumą, taip pat dėl protokolų tikslumo kildavo nemažai ginčų. Buvo nuspręsta, kad geriausias būdas išvengti šių kylančių problemų yra teismo posėdžių fiksavimas garso įrašymo įranga, nors tuo metu garso įrašai dar nebuvo laikomi sudėtine nagrinėjamos bylos dalimi, tačiau jie visi buvo saugomi.¹⁰⁶

Pirmoji teismo posėdžių garso įrašymo įranga, fiksuojanti teismo posėdžius buvo diktofonai. Darant teismo posėdžių garso įrašus diktofonais buvo susiduriame su nesklaidumais. Teismo posėdžiui vykstant didelėje salėje dažnai proceso dalyviai kalbėdavo per tyliai, todėl garso įrašai gaudavosi prastos kokybės. Siekiant geros kokybės įrašo reikalinga nuolatinė diktofono priežiūra, tai yra reikia užtikrinti, kad diktofonas būtų nukreiptas tinkamu kampu, stebėti, kad neišsikrautų elementai ir panašiai.¹⁰⁷ Taigi, atsiradus garso įrašymo sistemai, garso įrašai buvo daromi tik administracinėse bylose, tačiau nuo 2014 metų popierinių protokolų neliko ir civilinėse bylose. Nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai CPK 168 straipsnio redakcijai buvo įtvirtintas privalomas teismo posėdžių garso įrašymas teisingumo ministro įsakymu nustatyta įranga ir kiekvienas žodinis bylos nagrinėjimas turi būti fiksuojamas teismo posėdžio garso įrašu, išskyrus CPK numatytus atvejus.¹⁰⁸ Tame pačiame straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad teismo posėdžio garso įrašas yra laikomas teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis. Nors iki šiol baudžiamosiose bylose kartu su garso įrašu yra išlikęs protokolų rašymas ranka, tačiau civilinėse bylose nebėra protokoluojama, tik šalia garso įrašo

¹⁰⁶ „Teismų posėdžius fiksuos garso įrašymo įranga“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1533>

¹⁰⁷ „Teismų posėdžių garso įrašai – skaidrumui ir autentiškumui užtikrinti“, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d., <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/teismu-posedziu-garso-irasai-skaidrumui-ir-autentiskumui-uztikrinti/322>

¹⁰⁸ *Supra note* 16.

rašoma informacinė pažyma, tai yra fiksuojamas garso įrašo eigos laikas, pasisakančio asmens procesinė padėtis bei procesinio veiksmo pavadinimas. Anksčiau posėdžių sekretorės garso įrašus turėdavo įrašyti į kompaktinį diską, tačiau šiandien dienai garso įrašai yra keliami į LITEKO sistemą kartu su informacine pažyma taip palengvinant ir supaprastinant procesą buvusi iki tol.

Teismų praktikoje buvo išaiškinta, kad iki 2014 m. sausio 1 d. CPK pakeitimų kiekviename pirmosios instancijos teismo posėdyje rašomas teismo posėdžio protokolas ir kiekviename teismo posėdyje daromas garso įrašas, išskyrus CPK nurodytus atvejus, apie daromą teismo posėdžio garso įrašą pažymima teismo posėdžio protokole, o kai dėl techninių priežasčių nepavyksta tinkamai užfiksuoti teismo posėdžio ar jo dalies garso įrašu, vadovaujamosi tik teismo posėdžio protokole esančia informacija.¹⁰⁹ Pasibaigus teismo posėdžiui, ne vėliau kaip kitą darbo dieną garso įrašas perkeliamas į garso įrašų saugyklos laikinojo saugojimo aplanką, o visi baigtos bylos posėdžių garso įrašai iš garso įrašų saugyklos laikinojo saugojimo aplanko suglaudunami ir įrašomi į kompiuterinę laikmeną ir kompiuterinė laikmena su baigtos bylos posėdžių garso įrašais perduodama teismo raštinei.¹¹⁰ Jei dėl techninių priežasčių garso įrašu tinkamai užfiksuoti teismo posėdžio ar jo dalies nepavyksta, teismo posėdis vyksta įprastine tvarka ir vadovaujamosi tik teismo posėdžio protokole esančia informacija.¹¹¹ Po pakeitimų išaiškinta, kad kiekvienas žodinis bylos nagrinėjimas fiksuojamas teismo posėdžio garso įrašu, išskyrus CPK nurodytus atvejus, teismo posėdžio garso įrašas laikomas teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis, o kai dėl techninių priežasčių nepavyksta tinkamai užfiksuoti teismo posėdžio ar jo dalies garso įrašu, bylą nagrinėjantis teismas šalies prašymu arba savo iniciatyva priima nutartį pakartoti procesinį veiksma, kurio nepavyko garso įrašu užfiksuoti.¹¹² Civilinėse bylose padarytas garso įrašas yra sudedamoji bylos dalis, pasibaigus teismo posėdžiui ne vėliau kaip kitą darbo dieną garso įrašas perkeliamas į LITEKO sistemą arba kompiuterinę laikmeną.¹¹³ Nagrinėjamoje byloje kilus ginčui dėl bylą nagrinėjusios teismo sudėties buvo konstatuota, kad kilus abejonių dėl teismo sudėties teisėtumo ir nesant kompiuterinės laikmenos su teismo posėdžio garso įrašu, teismas pirmiausia turėjo patikrinti LITEKO ir jeigu patikrinus informacinę sistemą būtų nustatyta, kad garso įrašas neįkeltas, tai remiantis CPK 319 straipsnio 2 dalimi, teismas turėtų užklausti pirmosios instancijos teismo informacijos dėl garso įrašo kompiuterinės laikmenos, jo išsaugojimo ir pateikimo bei tik atlikus šiuos veiksmus, atsižvelgiant į pirmosios instancijos teismo pateiktą

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105-969/2015“, Infolex, <https://www.infolex.lt/tp/1007557>

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

atsakymą, spręsti dėl garso įrašo (ne)išsaugojimo ir vadovavimosi vien tik teismo posėdžio protokole užfiksuota informacija.¹¹⁴

Kokybiški teismo posėdžių garso įrašai padeda užtikrinti, kad teismo procesas vyktų pagal taisykles, todėl siekiant gerinti susiklosčiusią situaciją bei vykdant jau anksčiau aptartą Lietuvos ir Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis finansuotą programą „Efektyvumas, kokybė ir skaidrumas Lietuvos teismuose“ buvo įgyvendintas finansinis projektas „Teismų informacinės sistemos (bylų tvarkymo ir teismo posėdžių garso įrašymo sistemų) modernizavimas“. Iki projekto teismo garso įrašų darymas buvo neefektyvus, nes tik vienuolika teismų naudojo stacionarią garso įrašymo sistemą, o visuose kituose teismuose posėdžių fiksavimui buvo naudojami diktofonai, kurių garso įrašų kokybė dažniausiai būdavo prasta bei buvo neužtikrinamas jų saugumas.¹¹⁵ Taip pat teismo posėdžių garso įrašų klausymas buvo neefektyvus ir nepatogus. Įgyvendinus projektą teismo posėdžių garso įrašų darymas tapo daug efektyvesnis, nes Lietuvos teismuose buvo įdiegta ir pradėta naudoti stacionari bei kilnojama garso įrašymo įranga. Tai yra penkiasdešimt penkiuose teismuose ir trys šimtai trisdešimt penkiose teismo posėdžių salėse buvo įdiegta stacionari ir kilnojama garso įrašymo įranga bei tarnybinės stotys, kurios buvo skirtos teismo posėdžių garso įrašams saugoti, buvo užtikrinta tinkama garso įrašų kokybė ir informacijos saugojimas, taip pat nacionalinės teismų administracijos patalpose praplėsta garso įrašų kopijų saugojimo saugykla.¹¹⁶ Tuo tarpu teismo posėdžių garso įrašų galima klausytis greitai ir patogiai, taupant tiek teismo darbuotojų, tiek proceso dalyvių laiką, nes įdiegta įranga leidžia garso įrašų klausytis pagal posėdyje pasisakančius asmenis.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 38 straipsnio pakeitimams, buvo numatyta, kad teismo posėdžio eigai fiksuoti daromas garso įrašas proceso įstatymų nustatyta tvarka, taip pat įrodymams fiksuoti ir tirti proceso įstatymų nustatyta tvarka teismas gali daryti vaizdo įrašus, filmuoti ir fotografuoti ar naudoti kitas technines priemones.¹¹⁷ Proceso šalys proceso įstatymų nustatyta tvarka gali daryti teismo posėdžio garso įrašą ir jį naudoti tik savo procesinių teisių įgyvendinimo tikslais, apie tai informuojant bylą nagrinėjantį teismą. Po pakeitimų buvo įtvirtinta nauja nuostata, kuri numatė, kad asmens prašymu teismas leidžia visuomenės informavimo, mokslo ar mokymo tikslais teismo sprendimo skelbimą transliuoti, filmuoti, fotografuoti, jo metu daryti garso ar vaizdo įrašą, naudoti kitas technines

¹¹⁴ *Supra note* 109.

¹¹⁵ *Supra note* 33: 9.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo Nr. I-480 7 ir 38 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, 2017-07-19, Nr. 12426, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=f016aff06c5811e7827cd63159af616c>

priemonės laikantis šiame straipsnyje ir kituose teisės aktuose nustatytų reikalavimų.¹¹⁸ Teismo leidimo nereikia, kai teismo sprendimo skelbimo garso įrašas daromas proceso šalių. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 38 straipsnio 6 dalyje buvo įtvirtinta, kad: „Techninių priemonių panaudojimo rezultatus gali naudoti tik teismo leidime nurodytas asmuo teismo leidime nurodytais tikslais, būdais ir sąlygomis. Teismo leidime nurodyti asmenys, pageidaujantys techninių priemonių panaudojimo rezultatus leisti naudoti kitiems asmenims arba naudoti kitais tikslais, būdais ir sąlygomis, negu nurodyta teismo leidime, privalo Teisėjų tarybos nustatyta tvarka gauti naują teismo leidimą. Techninių priemonių panaudojimo rezultatai negali būti naudojami taip, kad būtų pažeistos kitų asmenų teisės ar kiti įstatymų saugomi interesai arba būtų iškraipytas teismo sprendimo turinys ar esmė, taip pat negali būti naudojami politinės ar kitokios reklamos, pramogų ir kitais su pagarba teismui nesuderinamais tikslais. Techninių priemonių panaudojimo rezultatams ir jų naudojimui taip pat taikomi kituose įstatymuose nustatyti visuomenės informavimo, asmens duomenų apsaugos, teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą bei asmens garbės ir orumo apsaugos reikalavimai.“¹¹⁹ Šiais pakeitimais buvo siekiama suteikti teismo procesui dar daugiau viešumo ir skaidrumo bei pasitikėjimo teismu bei teismo procesu.

Taigi, darytina išvada, kad svarbu panaikinus protokolų rašymą ranka, tinkamai išsaugoti ir patalpinti teismo posėdžio garso įrašą, siekiant, kad nebūtų pažeistos proceso dalyvių teisės bei užtikrintas teismo posėdžių skaidrumas. Manytina, kad garso įrašų darymas prisideda prie didesnio pasitikėjimo teismų veikla, nes garso įrašo padaryto teismo posėdžio metu nėra galimybės suklastoti, garso įrašė užfiksuota informacija yra tiksli, neiškraipyta, o proceso dalyviams suteikta galimybė susipažinti su garso įrašu įkeltu į LITEKO sistemą bei matomu per EPP, prisideda prie operatyvaus bylos išnagrinėjimo ir sklandesnio bendradarbiavimo tarp proceso dalyvių.

2.1.2. Garso įrašai, kaip įrodymų rinkimo priemonė

Garso įrašai civiliniame procese naudojami ne tik teismo posėdžių eigos fiksavimui bet ir kaip įrodinėjimo priemonė. Civiliniame procese vaizdo ir garso įrašai yra viena iš įrodinėjimo priemonių įtvirtintų CPK 177 straipsnio 2 dalyje. Teismo posėdžius fiksuojant garso įrašais yra siekiama proceso skaidrumo ir tikslumo, tuo tarpu remiantis garso ar vaizdo įrašu kaip įrodinėjimo priemone, teisme neturi būti pažeidžiamos Visuomenės informavimo įstatyme

¹¹⁸ *Supra note* 117.

¹¹⁹ *Ibid.*

nurodytos sąlygos. Remiantis šiomis sąlygomis informaciją galima rinkti taip, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, orumas, garbė ir privatus gyvenimas, todėl svarbu žinoti, kad tik su asmens sutikimu galima daryti garso ar vaizdo įrašus, jeigu tai nėra išimtis, kai tai daroma motyvuotu teismo sprendimu ir reikalinga vykdant teisingumą.¹²⁰

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad: „Pagal CPK 177 straipsnio 2 dalį įrodinėjimo priemonėmis, be kita ko, gali būti nuotraukos, vaizdo bei garso įrašai, padaryti nepažeidžiant įstatymų. Šios įrodinėjimo priemonės pasižymi tam tikra specifika, nes įrodinėjimo procese naudojantis techninėmis priemonėmis gali būti pažeistos asmens neturtinės teisės ir vertybės, įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose įstatymuose. Konstitucijos 22 ir 24 straipsnių bei CK 2.23 straipsnio nuostatos saugo žmogaus teisę į privatų gyvenimą, gina asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu ir kitokio susižinojimo neliečiamybę, draudžia savavališkai ar neteisėtai kištis į žmogaus asmeninį ir šeiminių gyvenimą, saugo žmogaus būsto neliečiamybę, draudžia įeiti į asmens būstą be jo sutikimo, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, ir kita. Jeigu civilinės bylos šalis ginčija kitos šalies pateiktą nuotrauką, garso ar vaizdo įrašų leistinumą, motyvuodama tuo, kad jie yra padaryti pažeidžiant įstatymų ginamas asmens neturtines teises ir vertybes, tai yra neteisėtai įėjus į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtai stebint asmenį, pažeidus asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitos korespondencijos bei asmeninių užrašų konfidencialumą ir kitokiais neteisėtais veiksmais, teismas turi tirti ginčijamų įrašų padarymo aplinkybes ir vertinti, ar šios įrodinėjimo priemonės konkrečioje byloje gali būti pripažintos leistinomis“¹²¹.

Pagal kasacinio teismo praktiką įrodinėjimo priemonės leistinumą yra suprantamas kaip informacijos, sudarančios įrodymų turinį, gavimas nepažeidžiant įstatymų nustatytos tvarkos. Vertinant garso įrašo leistinumą, kaip įrodinėjimo priemonės, pirmiausia turi būti įvertinama, ar šis įrodymas buvo gautas, nepažeidžiant subjektų, užfiksuotų įrašė, teisių ir interesų, jų teisės į privatų gyvenimą bei atsižvelgiama į įrašo padarymo aplinkybes, fiksavimo būdą, priemones ir panašiai.¹²²

Ilgą laiką buvo svarstoma ar slapta padarytas garso įrašas be kitos šalies sutikimo yra leistinas įrodymas teisme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad be kitos šalies sutikimo, jos neinformavus padarytas garso įrašas laikomas tinkama įrodinėjimo priemone tuo

¹²⁰ Kristijanas Kaminskis „Vaizdo ir garso įrašų naudojimas įrodinėjant: praktika, problemos ir teisės“, Lietuvos žmogaus teisių centras, 2018, <http://manoteises.lt/enciklopedija/vaizdo-ir-garso-irasu-naudojimas-irodinejant-praktika-problemos-ir-teises/>

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-372-969/2017“, Infoplex, <https://www.infoplex.lt/ta/Default.aspx?id=20&item=doc&AktoId=1535635&cid=60413>

¹²² *Ibid.*

atveju, kai bylos šalis sieja paskolos santykiai ir skolininkas skolą yra gražinęs, bet kita šalis šios aplinkybės nepripažįsta. Tokiose bylose esant ginčui dėl to ar pinigai sumokėti, ar ne, dažnai trūksta įrodymų arba jie yra silpni pagal savo prigimtį, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad šiuo atveju darant garso įrašą pokalbyje turi dalyvauti abi sandorio šalys.¹²³ Kilus klausimui ar toks garso įrašas nepažeidžia asmens teisės į privatų gyvenimą, teismas konstatavo, kad nėra pažeidimo, nes dviejų privačių asmenų civilinio ginčo aplinkybės visgi nėra laikomos šių asmenų privataus gyvenimo aplinkybėmis, bet žinoma kiekvienoje byloje individualiai turi būti vertinamos aplinkybės vertintos anksčiau. Taigi, tais atvejais, kai ginčas kyla dėl to ar sumokėta skola, paskola, ar įvykdytas kitas įsipareigojimas, tinkamai padarytas ir tinkamo turinio garso įrašas gali tapti vienu svariausiu įrodymu byloje.¹²⁴

Apibendrinant galima teigti, kad teismų veikoje garso įrašais fiksuojami ne tik teismo posėdžiai, bet juos galima naudoti ir kaip vieną iš įrodinėjimo priemonių, siekiant apginti savo pažeistas teises, tačiau tokie garso įrašai neturi pažeisti kitų asmenų teisių, garbės ir orumo bei privataus gyvenimo neliečiamumo.

2.2. Vaizdo konferencijų ir telekomunikacijų naudojimas teismo procese

2.2.1. Vaizdo konferencijos naudojimas įrodymų rinkimui ir reglamentavimas Europos Sąjungoje

Vaizdo konferencija – tai sąveikiųjų telekomunikacijos technologijų sąranka, kuri leidžia konferencijos dalyviams vienas kitą matyti, girdėti bei bendrauti tuo pačiu metu esant skirtingose vietose. Moderni vaizdo konferencijos įranga leidžia perduoti skaitmeninę ar suskaitmenintą informaciją bei duomenis, dokumentus, o ne tik užtikrina kokybišką bendravimą per atstumą, taip pat vaizdo konferencijos ryšys yra laikomas vienu iš saugiausių ir ekologiškiausių susisiekimu būdų.¹²⁵ Vaizdo konferencinis ryšys šiais laikais ypač aktualus teisingumo vykdymo procese, nes asmenims dėl tam tikrų priežasčių negalintiems atvykti į teismą, suteikia galimybę, nuotoliniu būdu dalyvauti teismo posėdyje, todėl dėl savo lankstumo vaizdo konferencijos yra pripažįstamos puikia priemone efektyviau panaudoti laiką, sumažinti išlaidas ir greičiau priimti sprendimus.

¹²³ Rasa Vaičekauskytė „Slaptai padarytas garso įrašas gali tapti tinkamu įrodymu byloje?“, Infollex, 2018, <http://www.infollex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=64739>

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ „Vaizdo konferencinės apklausos tarpvalstybiniuose teismo procesuose“, Nacionalinės teismų administracijos Tarptautinių santykių skyrius, 2013, 3 http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/12/vaizdo-konferenciniu-apklausu-vadovas_2013.pdf

Matant modernių informacinių bei komunikacijos technologijų naudojimo teikiamą naudą ir pranašumus teismo procesuose turinčiuose tarptautinį elementą, Europos Sąjungos valstybės narės dar 2008 metais geresnį vaizdo konferencijų technologijų naudojimą įvardijo kaip vieną iš 2009 – 2013 metų Europos e. teisingumo veiksmo plano prioritetinių tikslų bei siekdamas skatinti ir sudaryti palankesnes sąlygas panaudoti vaizdo konferencijas apklausiant asmenis nuotoliniu būdu sutarė bendradarbiauti.¹²⁶ Siekiant skatinti naudotis vaizdo konferencine sistema teisminiuose procesuose buvo parengtas vadovas ir informacinė atmintinė, kuriuose bendrai aprašomas vaizdo konferencijų įrangos naudojimas tarptautiniuose teismo procesuose ES lygiu, taip pat parengtas ir vaizdo konferencijų naudojimo civiliniuose ir komerciniuose procesuose praktinis vadovas.¹²⁷ Vaizdo konferencinės apklausos yra pripažįstamos viena iš savitarpio teisinės pagalbos formų. Vystantis technologijoms ir galimybėms vaizdo konferencijų įrangą panaudoti įgyvendinant teisingumą, atsiranda vis daugiau teisės normų, kurios yra skirtos būtent tokiems procesams reguliuoti, tačiau vaizdo konferencinės apklausos tarpvalstybiniuose teismo procesuose nėra automatinis procesas ir dažnai jos įvardijamos kaip viena iš specifinių savitarpio teisinės pagalbos formų. Nuostatos, kurios yra skirtos vaizdo konferencinių apklausų organizavimui turi būti aiškinamos ir taikomos sistemiškai nepamirštant bendrųjų teisinės pagalbos teikimo principų. Yra išskiriami teisės aktai, numatantys vaizdo konferencinės apklausos galimybę tarpvalstybiniuose teisminiuose procesuose civilinės ir komercinės bylose. Pirmiausia, 2001 m. gegužės 28 d. ES Tarybos reglamentas Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose.¹²⁸ Tai yra pagrindinis teisės aktas, kurio pagrindu yra rengiamos vaizdo konferencijos tarpvalstybiniuose procesuose civilinėse ir komercinėse bylose. Kitas teisės aktas yra 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007 nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą.¹²⁹ Šio reglamento 9 straipsnio 1 dalyje yra numatyta galimybė rinkti įrodymus per vaizdo konferenciją arba naudojant kitas ryšių technologijas, jei turima techninių priemonių. Taip pat 2008 m. gegužės 21 d. direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.¹³⁰ Direktyvoje yra akcentuojama, kad jokių būdu direktyva neturėtų užkirsti kelio mediacijos procese naudoti

¹²⁶ *Supra note* 125.

¹²⁷ Naudingos informacijos galima rasti Europos e. teisingumo portale <https://e-justice.europa.eu/home.do> (žr. „Teismų ir teisininkų priemonės“ / „Vaizdo konferencijos“).

¹²⁸ „2001 m. gegužės 28 d. ES Tarybos reglamentas Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose“

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R1206&from=lt>

¹²⁹ „2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007 nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą“

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0861&from=LT>

¹³⁰ „2008 m. gegužės 21 d. direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=LT>

šiuolaikines technologijas, įskaitant vaizdo konferencijos įrangą. Toliau yra kitos tarptautinės konvencijos, kurių dalyvė yra Lietuva, taip pat Lietuvos Respublikos dvišalės ir trišalės teisinės pagalbos sutartys bei nacionaliniai teisės aktai. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju reikia patikslinti ar atitinkamas teisės aktas yra taikytinas konkrečiai valstybei ir ar ji nėra padariusi išlygų.

2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 taikomas tik civilinėms ir komercinėms byloms, todėl negali būti naudojamas įrodymams, kurių neketinama naudoti pradėtame ar numatomame teismo procese, rinkti. Pagal reglamentą yra numatytos dvi galimybės, kai vaizdo konferencija gali būti naudojama liudytojams ir ekspertams apklausti. Pirmą, vadovaujantis Reglamento 10 – 12 straipsniais, tai yra netiesiogiai renkant įrodymus, kai prašomosios valstybės teismas atlieka apklausą, tam tikromis sąlygomis dalyvaujant prašančiojo teismo atstovams. Taigi, šiuo atveju teismas prašo kitos valstybės narės teismo rinkti įrodymus jo vardu, o prašomasis teismas tai atlieka pagal savo valstybės narės teisę, tačiau prašantysis teismas gali reikalauti, kad prašymas būtų vykdomas ir specialia tvarka jeigu ji yra suderinama su prašomojo teismo valstybės narės teise, arba jeigu dėl to nekyla praktinių sunkumų.¹³¹ Esant tokiems atvejams šalys bei prašančiojo teismo atstovai gali dalyvauti apklausoje tiek asmeniškai, tiek per vaizdo konferenciją jeigu toks dalyvavimas neprieštaruoja prašomojo teismo valstybės narės teisei. Antra galimybė įgyvendinama remiantis Reglamento 17 straipsniu, tai yra tiesiogiai renkant įrodymus, kai prašomojo valstybės narės teismo sutikimu prašantysis teismas apklausia liudytoją kitoje valstybėje narėje tiesiogiai per vaizdo konferenciją.¹³² Šiuo atveju įrodymai gali būti renkami pagal prašančiosios valstybės narės teisę. Jeigu prašymas tiesiogiai rinkti įrodymus priimamas, tai prašantysis teismas turi paskirti ir nurodyti įrodymus rinkiančius asmenis, taip pat prašantysis teismas turi pranešti liudytojui, kad parodymai gali būti duodami tik savanoriškai. Pagal Reglamento 17 straipsnį prašymą gali būti atsisakyta vykdyti tik dėl labai ribotų motyvų, tokių kaip: prašyme nėra visos reikalingos informacijos, prašymas nepriklauso reglamento taikymo sričiai arba prašymas prieštaruoja prašomosios valstybės narės pagrindiniams teisės principams.¹³³ Taigi, pagrindiniai skirtumai, tarp šių dviejų galimybių yra taikytina teisė ir už įrodymų rinkimą atsakingas teismas.

Reglamente (EB) Nr. 1206/2001 numatyta dažniau naudoti šiuolaikines technologijas siekiant palengvinti įrodymų rinkimą, nes 8 konstatuojamojoje dalyje pasakyta, kad veiksminga civilinių ar komercinių bylų nagrinėjimo tvarka reikalauja, kad prašymų perdavimas ir

¹³¹ *Supra note* 125:8.

¹³² *Ibid*,

¹³³ „Vaizdo konferencijų naudojimas įrodymams civilinėse ir komercinėse bylose rinkti pagal 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1206/2001. Praktinis vadovas“, Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose, <http://ec.europa.eu/civiljustice/>

vykdymas tarp valstybių narių teismų dėl įrodymų rinkimo turi būti atliekamas tiesiogiai ir greičiausiomis priemonėmis.¹³⁴ Veiksmingiausias būdas tiesiogiai rinkti įrodymus yra vaizdo konferencija, nes kitaip tektų liudytojui atvykti į kitoje šalyje esantį prašantįjį teismą arba teismo pareigūnams vykti apklausti liudytojo, o tai akivaizdžiai reiškia, kad prireiktų papildomo laiko ir padidėtų proceso išlaidos, todėl vaizdo konferencijomis pigiai ir veiksmingai išsprendžiamos tokios problemos.

Naudojant vaizdo konferencijos įrangą tarpvalstybiniuose teismo procesuose yra siekiama, kad vaizdo konferencija kuo labiau atitiktų įprastinį teismo procesą, tai yra kai parodymai yra duodami viešame teismo posėdyje. Todėl tokiuose procesuose labai svarbus yra tikroviškumo principo užtikrinimas. Pagrindinė tikroviškumo principo idėja yra sudaryti sąlygas vaizdo konferencijos dalyviams kuo natūraliau bendrauti vieniems su kitais. Vaizdo konferencijų naudojimo tarpvalstybiniuose teismo procesuose vadove yra pateikiami praktiniai pasiūlymai naudojant vaizdo konferencijas. Nurodoma, kad tais atvejais, kai vaizdo konferencijoje turi būti apklausiamas liudytojas iš užsienio valstybės reikia atsižvelgti į laiko zonų skirtumus bei užtikrinti, kad laikas būtų patogus tiek liudytojui, tiek bylos šalims bei jų atstovams ir teismui.¹³⁵ Taip pat nurodoma, kad vaizdo konferencijų priemonės teismo salėje turėtų būti įrengtos ir naudojamos taip, kad dalyviai kiek įmanoma jaustųsi taip, lyg dalyvautų tradiciniame teismo posėdyje. Taigi, procesas neatitiks tikroviškumo principo reikalavimų jeigu bus sunku bendrauti su vienu ar daugiau asmenų vienoje ar kitoje patalpoje, matyti kaip elgiasi procese dalyvaujantys asmenys ir kaip jie reaguoja į vienas kito žodžius ar elgesį, užmegzti ir palaikyti akių kontaktą, taip pat jeigu bus sunku nustatyti garso šaltinį ir kita.¹³⁶ Taigi, pagal CPK 17 straipsnyje įtvirtintą lygiateisiškumo principą šalių procesinės teisės yra lygios, todėl organizuojant teismo posėdį vaizdo konferencijos būdu šalims turi būti užtikrintos lygios teisės, nepažeidžiant nei vienos pusės interesų.

Europos Komisija 2018 m. gegužės 31 d. pateikė pasiūlymą – Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo iš dalies keičiamas 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose. 2018 metais Europos Sąjungoje apie 3,4 mln. civilinių ir komercinių teismo procesų buvo tarpvalstybinio pobūdžio.¹³⁷ Daugelyje tokių procesų reikia

¹³⁴ *Supra note* 133.

¹³⁵ „Vaizdo konferencijų naudojimo tarpvalstybiniuose teismo procesuose vadovas“, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, (2013): 19

<http://www.consilium.europa.eu/media/30604/qc3012963lrc.pdf>

¹³⁶ Rotterdam, P. & R. vanden Hoogen (2011). True-to-life requirements for using videoconferencing in legal proceedings. In Braun, S. & J. L. Taylor (Eds.), *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*. Guildford: University of Surrey, p. 187–197.

http://www.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/04/10_vanRotterdam_vandenHoogen.pdf

¹³⁷ Tyrimą atliko „Deloitte“ pagal sutartį Nr. JUST/2017/JCOO/FW/CIVI/0087 (2017/07)

gauti įrodymus iš kitos valstybės narės, todėl reglamente dėl įrodymų rinkimo yra numatytos priemonės, kurios palengvina galimybę susipažinti su tais įrodymais. 2017 metais Komisija siekdama pagrįsti aktualią, išsamią ir naujausią analizę ir išvadas dėl praktinio reglamento veikimo, vadovaudamasi geresnio reglamentavimo gairėmis, atliko reglamentavimo kokybės (REFIT) vertinimą, kad įvertintų priemonės veikimą pagal penkis pagrindinius privalomus efektyvumo, veiksmingumo, aktualumo, nuoseklumo ir ES pridėtinės vertės vertinimo kriterijus.¹³⁸ Teigiama, kad reglamentu paskirtos įstaigos vis dar palaiko ryšius beveik vien tik popieriuje, o tai daro neigiamą poveikį sąnaudoms ir veiksmingumui, be to vaizdo konferencijos retai naudojamos asmenims kitoje valstybėje narėje apklausti, todėl šiame pasiūlyme yra aptariamas modernizavimo, tai yra pirmiausia skaitmeninimo ir šiuolaikinių technologijų naudojimo tarpvalstybiniu mastu renkant įrodymus, poreikis. ES teisingumo darbotvarkėje 2020 metų pabrėžiama, kad siekiant padidinti valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą viena kitos teisingumo sistemomis, reikėtų įvertinti poreikį sustiprinti procesines teises civilinėse bylose, pavyzdžiui, susijusias su įrodymų rinkimu.¹³⁹ Todėl Komisija savo 2018 metų darbo programoje įsipareigojo parengti pasiūlymą peržiūrėti reglamentą dėl įrodymų rinkimo.¹⁴⁰ Reglamentu buvo didinamas teismų tarpusavio pasitikėjimas ir mažinama našta piliečiams ir įmonėms, dalyvaujantiems tarpvalstybiniuose procesuose, tačiau buvo nustatytos kelios kliūtys, rodančios, kad dar yra ką tobulinti, dėl kurių įmonės ir piliečiai gaišta daug laiko ir patiria daug išlaidų, nes neišnaudojamos šiuolaikinių spartesnio ryšio technologijų ir tiesioginio įrodymų rinkimo galimybės, tai yra valstybių narių teismai ir valdžios institucijos nenaudoja elektroninių ryšių ir vis dar daugiausia bendrauja popieriniu formatu bei labai retai naudojamosi elektroniniais ryšiais, visų pirma vaizdo konferencijomis, tiesioginiam įrodymų rinkimui.¹⁴¹ Taigi, šiuo metu reglamente nereikalaujama, kad teismų sistemoje būtų diegiamos šiuolaikinės technologijos, todėl tai priklauso vien nuo valstybių narių individualių pastangų ir nuo bendro perėjimo prie skaitmeninių technologijų, todėl tai lėmė lėtą pažangą vertinant absoliučiais skaičiais ir lyginant su šiuolaikinių technologijų naudojimu namų ūkio aplinkoje. Taigi, konkrečiai siūlomų reglamento 17 ir 17 a straipsnių pakeitimo tikslas yra užtikrinti tinkamesnę, dažnesnę ir greitesnę tiesioginio įrodymų rinkimo naudojimą pagal 17 straipsnį naudojantis vaizdo konferencija, jeigu tokia galimybė yra atitinkamuose teismuose ir ji yra tinkama atsižvelgiant į konkrečias bylos

¹³⁸ „Europos Komisijos pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo iš dalies keičiamas 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose“, Briuselis, 2018 05 31

¹³⁹ „ES teisingumo darbotvarkė 2020 m. Pasitikėjimo didinimas ir judumo bei augimo skatinimas Sąjungoje“, Strasbūras, (COM(2014) 144 final): 8.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0144&from=LT>

¹⁴⁰ „2018 m. Komisijos darbo programa „Vieningesnės, stipresnės ir demokratiškesnės Sąjungos darbotvarkė“, Strasbūras, (COM(2017) 650 final, 2017 10 24), II priedo 10 ir 11 punktai.

¹⁴¹ *Supra note* 138: 5.

aplinkybes, taip pat yra siūloma reglamentą papildyti nauju 17 b straipsniu, kurio tikslas palengvinti diplomatinių atstovų ar konsulinių pareigūnų atliekamą įrodymų rinkimą, nes pagal siūlomą straipsnį tokie asmenys galėtų kitos valstybės narės teritorijoje ir jos dalyje, kurioje jie vykdo savo funkcijas, be išankstinio prašymo rinkti įrodymus, reikalingus valstybės narės, kuriai jie atstovauja, teismuose vykdomam procesui, apklausdami tos valstybės narės piliečius, tačiau neversdami jų to daryti.¹⁴²

Apibendrinant galima teigti, kad organizuojant vaizdo konferenciją turi būti užtikrinta, kad asmuo dalyvaujantis apklausoje suprastų vaizdo konferencijos tvarką, žinotų kas yra vaizdo konferencijos šalys bei kokios jų funkcijos, taip pat vaizdo konferencijos dalyviai turi aiškiai matyti, girdėti bei suvokti kas vyksta teismo posėdžio salėje ar patalpoje, kurioje vyksta asmens apklausa.¹⁴³ Reikėtų nepamiršti, kad vaizdo gavimas ir jį lydintio garso perdavimas šiek tiek nesutampa, todėl reikia užtikrinti, kad liudytojas ir kitas proceso dalyvis nepradėtų kalbėti vienu metu. Taip pat turėtų būti užtikrinta galimybė susijusiems asmenims tarpusavyje konsultuotis, negirdint trečiosioms šalims, todėl organizuojant vaizdo konferenciją reikėtų pagalvoti apie tokios galimybės sudarymą. Jeigu tai techniškai įmanoma padaryti, tai vaizdo konferencijos metu turėtų būti sudaryta galimybė proceso dalyviams keisti dokumentais, tai yra turėti galimybę pasinaudoti faksu ar dokumentų kamera ir žinoma jeigu būtų naudojamosi vertėjo paslaugomis teismo posėdžio vaizdo konferencijos būdu reikėtų kalbėti aiškiai bei neskubant, tam kad vertėjas spėtų tiksliai viską išversti.¹⁴⁴ Todėl vykdant nurodytus reikalavimus būtų galima užtikrinti kiek įmanomą sklandesnį teismo posėdį vaizdo konferencijos būdu, nepažeidžiant šalių teisių ir interesų.

2.2.2. Įrodymų rinkimas naudojant vaizdo konferencinę įrangą Lietuvos teismuose

Lietuvos teismų darbą sunkino kylančios problemos, kai teismo posėdžiuose turintys dalyvauti proceso dalyviai dėl įvairių aplinkybių į juos atvykti negalėdavo arba jų dalyvavimas buvo sunkiai įgyvendinamas bei finansiškai brangus. Siekdama spartinti bylų nagrinėjimą, užtikrinti tinkamą proceso dalyvių teisių įgyvendinimą bei mažinti su teismo procesu susijusias išlaidas Nacionalinė teismų administracija nusprendė įgyvendinti Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos lėšomis finansuojamą pavienį projektą „Vaizdo perdavimo, įrašymo ir saugojimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas teismuose“. Šio

¹⁴² *Supra note* 138: 5.

¹⁴³ *Supra note* 125: 18.

¹⁴⁴ *Ibid.*

projekto tikslas buvo sukurti sistemą, leidžiančią proceso dalyviams dalyvauti teismo posėdyje per atstumą. Buvo siekiama panaudoti vaizdo konferencinį ryšį tam, kad būtų galima apklausti saugomus liudytojus, nusikaltimų aukas ar asmenis, kuriems atvykti į teismą yra sudėtinga dėl jų negalios, taip pat nepilnamečius ar nuteistuosius, įtariamuosius, kurie yra laisvės apribojimo įstaigose.¹⁴⁵ Įgyvendinant projektą buvo manoma, kad įdiegta vaizdo konferencijų įranga sudarys geresnes galimybes pažeidžiamoms visuomenės grupėms dalyvauti teismų posėdžiuose, taip pat padės paspartinti bylų nagrinėjimą, taupyti teismo ir proceso dalyvių laiką bei lėšas, skiriamas teisminiam bylos nagrinėjimui.¹⁴⁶ Taigi, Lietuvos teismuose siekiant įdiegti vaizdo konferencijos įrangą buvo siekiama prisidėti prie civilinio proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principų įgyvendinimo.

Įgyvendinus projektą „Vaizdo perdavimo, įrašymo ir saugojimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas teismuose“ buvo sukurta sistema, leidžianti rengti nuotolinius teismo posėdžius, įrašyti ir saugoti šių posėdžių medžiagą elektronine forma. Šios naujovės teismų veikloje paskirtis buvo paspartinti bylų nagrinėjimą ir užtikrinti visuomenės saugumą. Vykdamas šį projektą buvo išsikelti bent keli uždaviniai, tai yra praplėsti modernių technologijų taikymą teismų veikloje, optimizuoti teismų darbą tiek laiko, tiek lėšų sąnaudų atžvilgiu bei palengvinti galimybę dalyvauti teismo posėdžiuose tam tikroms visuomenės grupėms.¹⁴⁷ Įgyvendinant projektą stacionari vaizdo konferencijų įranga buvo įdiegta aštuoniolikoje Lietuvos teismų, penkiems apygardų teismams buvo skirta mobili vaizdo konferencijų įranga, trylika komplektų sumontuota įkalnimo įstaigose bei du komplektai perduoti Generalinei bei Kauno apygardos prokuratūroms. Taigi, nuotoliniai teismo posėdžiai gali būti organizuojami visuose Lietuvos teismuose naudojant stacionariąją arba kilnojamąją vaizdo konferencijų įrangą, kuri esant poreikiui gali būti pristatoma į reikiamą vietą. Taip nuotolinio teismo posėdžio dalyvis gali kompiuterio ar televizoriaus ekrane stebėti vykstantį teismo posėdį, užduoti arba atsakyti į klausimus ir nuotoliniu būdu perduoti dokumentus kitoje pusėje esantiems proceso dalyviams. Nuotoliniai teismo posėdžiai naudojant vaizdo konferencijų įrangą gali vykti ne tik Lietuvos teismuose, bet ir užsienio valstybėse. Todėl darytina išvada, kad šis projektas padėjo visapusiškai optimizuoti teismų darbą ir palengvino galimybes dalyvauti teismo posėdžiuose tam tikrų visuomenės grupių atstovams.

¹⁴⁵ „Teismuose pradėdama diegti vaizdo konferencijų įranga“, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 11 d., <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/teismuose-pradedama-diegti-vaizdo-konferenciju-iranga/303>

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ „Pavienis projektas „Vaizdo perdavimo, įrašymo ir saugojimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas teismuose““, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2016, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 11 d., <https://finmin.lrv.lt/lt/es-ir-kitos-investicijos/sveicarijos-parama/paramos-sritys-ir-formos/pavienis-projektas>

Lietuvai 2004 m. gegužės 1 d. tapus Europos Sąjungos nare, jos teritorijoje pradėjo galioti ir atitinkami Europos Sąjungos teisės aktai, kaip vienas iš tokių 2001 m. gegužės 28 d. reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose. Iki tol Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotas tarptautinis dokumentas buvo 1970 m. kovo 18 d. Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje. Kylant klausimui kodėl nepakako Lietuvai Hagos konvencijos, tai pirmiausia ji galiojo tik daliai ES valstybių, o tuo tarpu reglamentas buvo taikomas visoms ES valstybėms, išskyrus Daniją, taip pat konvencijoje per didelis vaidmuo buvo suteikiamas valstybių centrinėms įstaigoms, o tai savo ruožtu gana esmingai užvilkina įrodymų rinkimą užsienyje.¹⁴⁸ Kaip pagrindinis reglamento nuo Hagos konvencijos skiriamasis bruožas buvo tas, kad reglamentas pasižymėjo esminiu valstybių narių suvereniteto siauriniu betarpiškumo principo įrodymų rinkimo srityje įgyvendinimo naudai. Pagal reglamentą įrodymų rinkimas yra suprantamas visoks teisminis informacijos gavimo būdas, tai yra visa veikla, skirta pateikti teismui informaciją, todėl informacija, kurią prašoma surinkti, turi būti skirta būtent įgyvendinti teisingumo vykdymą. Vadovaujantis reglamento nuostatomis prašomuoju teismu gali būti kiekvienas Lietuvos Respublikos miesto ar rajono apylinkės teismas pagal savo veiklos teritoriją, o prašymai dėl įrodymų rinkimo Lietuvos teismams gali būti teikiami lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis, paštu arba faksu.

2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymu septintas kodekso skyrius buvo papildytas ketvirtu skirsniu, įtraukiant į jį 175² straipsnį, kuris įsigaliojo 2013 m. kovo 1 d., reglamentuojantį Vaizdo konferencijų, telekomunikacijų naudojimą. Šios straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta, kad: „proceso dalyvių dalyvavimas teismo posėdžiuose ir liudytojo apklausa jo buvimo vietoje gali būti užtikrinami naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas, telekomunikacijas ir kitaip). Teisingumo ministro nustatyta tvarka naudojant šias technologijas, turi būti užtikrintas patikimas proceso dalyvių tapatybės nustatymas ir duomenų (įrodymų) objektyvus fiksavimas ir pateikimas.“¹⁴⁹. Tuo tarpu 2 dalyje buvo nurodyta, kad informacinės ir elektroninių ryšių technologijos (vaizdo konferencijos, telekonferencijos ir kita) gali būti naudojamos ir įrodymams rinkti. Organizuojant teismo posėdį vaizdo konferencijos būdu reikia atsižvelgti į civilinio proceso lygiateisiškumo ir rungimosi principus, įtvirtinančius kad šalių teisės turi būti lygios, bei kad kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis

¹⁴⁸ Vytautas Nekrošius „Europos Sąjungos valstybių narių bendradarbiavimas renkant įrodymus civilinėse ir komercinėse bylose“, *TEISĖ* 75 (2010): 7-8, <http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/240/190>

¹⁴⁹ „2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios, 2011-07-13, Nr. 85-4126, http://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403087/TAIS_440667?jfwid=-2icx8sbcb

remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, todėl joms turi būti suteiktos tinkamos galimybės įgyvendinti savo procesines teises ir toks teismo posėdžio organizavimas, neturi pažeisti minėtų principų.

2017 metais Lietuvos teismuose vyko daugiau nei 800 nuotolinių teismo posėdžių (2016 m. – 697, 2015 m. – 239). Iš jų 8 posėdžiai organizuoti su užsienio valstybėmis (Vokietija, Norvegija, Latvija, Švedija ir kitomis). Aktyviausiai nuotoline vaizdo konferencijų įranga naudojosi ir nuotolinius teismo posėdžius organizavo Vilniaus apygardos administracinis teismas – 353 posėdžiai, tai yra 45 procentai visų suorganizuotų nuotolinių posėdžių.¹⁵⁰ Taigi, galima matyti akivaizdų vaizdo konferencijos populiarėjimą Lietuvos teismuose, nes tai yra vienas patogiausių ir taupančių lėšas būdų ypač organizuojant posėdžius su proceso dalyviais esančiais Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pavaldžiose įstaigose, turinčiose įdiegtą vaizdo konferencijų įrangą (Marijampolės pataisos namai, Alytaus pataisos namai, Pravieniškių pataisos namai – atviroji kolonija, Šiaulių tardymo izoliatorius ir kitos), Vilniaus Respublikine psichiatrijos ligonine ir kitomis įstaigomis.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad vaizdo konferencijos naudojimas sudaro galimybę apklausti asmenis, kurie įprastai negali bei neturi galimybės atvykti į teismo posėdį. Naudojantis vaizdo konferenciją mažinamos organizacinio darbo sąnaudos, taupomas laikas ir nevilkinamas teismo procesas, todėl galima teigti, kad vaizdo konferencijos naudojimas organizuojant teismo posėdžius užtikrina proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principų tinkamą įgyvendinimą, sudarant galimybę tinkamai ir greitai išnagrinėti bylą. Kaip matyti iš statistinių duomenų Lietuvos teismai vis daugiau naudoja vaizdo konferencinę įrangą tiek proceso dalyvių, tiek liudytojų apklausai, nes teismo posėdžių organizavimu vaizdo konferencijos būdu siekiama nepažeisti rungimosi bei lygiateisiškumo principų, siekiama užtikrinti teisę į teisingą teismą, psichologinį komfortą bei saugumą, taip pat greičiau ir operatyviau išnagrinėti bylą.

¹⁵⁰ *Supra note 73.*

3. DIRBTINIS INTELEKTAS

3.1. Dirbtinio intelekto atsiradimas ir taikymas teismų veikloje

Naujausios technologijos naudojamos ne tik techniškai siekiant palengvinti teismų ir teisininkų darbą. Kyla klausimas ar yra galimybė, kad ateityje teisininkus, tai yra teisėjus, advokatus ir kitus šios srities specialistus pakeis dirbtinis protas, tai yra dirbtinio intelekto pagalba bus nagrinėjamos bylos ir sprendžiami teisiniai klausimai. Sparčiai modernėjant technologijoms kyla klausimas kokią įtaką technologijos ir dirbtinis intelektas daro teisėjo ir kitų teisininkų profesijai, ar yra galimybė, kad ateityje teisininkus pakeis robotai teisininkai. Iš pradžių dirbtiniam intelektui teisėje nebuvo skiriama tiek daug dėmesio kaip kitoms sritims, kuriose dirbtinis intelektas galėjo būti taikomas efektyviai, tačiau galima išskirti tam tikrus veiksnius, kurie paskatino plėtoti dirbtinį intelektą ir šioje srityje, tai pirmiausia besikeičiantis požiūris teisės srityje, gerokai padidėjęs teisinių dokumentų prieinamumas elektroninėje erdvėje taip pat technologijų laimėjimai kuriant dirbtinį intelektą, visuotinis technologijų diegimas bei dirbtinio intelekto sėkmingas pritaikymas viešajame ir privačiajame sektoriuje, be to padidėjęs poreikis reglamentuoti naujausių technologijų diegimą ir kita.¹⁵¹

Tarptautinės bendrovės „McKinsey Global Institute“ atliktos studijos – „Artificial Intelligence: The Next Digital Frontier“¹⁵² – vertinimu, pradėjus naudoti visas sukurtas bei šiuo metu laboratorijose testuojamas programas bei technologijas, galėtų būti perimta apie 23 procentus teisininkų atliekamų darbų kontorose, o tuo tarpu teismų veikloje šis procentas būtų panašus. Kaip teigiama per paskutinius penkerius metus investicijos į teisės srities technologijas viršijo 800 milijonų Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) dolerių ir vienos aktyviausių investuotojų didžiosios teisės kontoros. Taigi, technologijos ir dirbtinis intelektas į teisės pasaulį veržiasi itin sparčiai.

Įvertinus visas šiuo metu rinkoje esančias technologijas, jas buvo pamėginta sugrupuoti į tris grupes. Pirmoji grupė – atliekančios ar skirtos pagalbiniam darbams atlikti, tai yra vartotojų, klientų duomenų sisteminimas ir tvarkymas, antra grupė – orientuotos į teisinius procesus, tai yra aktualių duomenų paieška elektroninėje erdvėje, šabloninių dokumentų

¹⁵¹ Floris Bex, Henry Prakken, Tom van Engers, Bart Verheij „Introduction to the Special Issue on Artificial Intelligence for Justice“, *Artif Intell Law* (2017) 25:1–3,
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10506-017-9198-5.pdf>

¹⁵² „McKinsey Global Institute. Artificial Intelligence The Next Digital Frontier?“, *McKinsey&Company discussion paper*, June 2017,
<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20can%20deliver%20real%20value%20to%20companies/MGI-Artificial-Intelligence-Discussion-paper.ashx>

rengimas, sprendimai standartinėse situacijose ir trečioji grupė – skirtos teisiniam argumentams rengti bei sprendimams priimti, tai yra didelių duomenų kiekių analizė, ekspertinės sistemos bei dirbtinis intelektas.¹⁵³ Šis skirstymas buvo sudarytas remiantis teisinio darbo suskaidymu leidžiančiu paprasčiau paaiškinti kaip technologijos laipsniškai skverbiasi ir veikia teisininko veiklą. Taigi, nemaža teisininko darbo dalis yra pasikartojančių sprendimų priėmimas bei panašių dokumentų rengimas, taip pat teisininkas turi surinkti reikiamus pradinius duomenis iš klientų tam, kad galėtų pradėti savo darbą, todėl galima teigti, kad didžiausios kompetencijos ir išminties reikalauja tik sudėtingi, tarpšakiniai teisiniai klausimai.¹⁵⁴

Siekiant geriau suprasti kaip veikia technologijos tam tikrose grupėse arba lygiuose reikia juos paanalizuoti išsamiau. Pirmasis lygmuo yra pagalbinius darbus perimančios technologijos. Informacijos surinkimas tiek iš advokatų klientų, tiek iš teismo paslaugų vartotojų, tai yra skundų, ieškinių, kitų procesinių dokumentų priėmimas ir administravimas, dalyvaujančių byloje asmenų duomenų registravimas ir kita iš esmės nereikalauja teisinio išsilavinimo, todėl tokios užduotys yra vadinamos pagalbinais darbais. Elektroninis paslaugų portalas gali vykdyti nemažą dalį bylos nagrinėjimo procese šalims ir jų atstovams reikalingų valdymo funkcijų, tai yra elektroniniu būdu priimti ir padėti administruoti procesinius dokumentus, fiksuoti tam tikrus procesinius veiksmus, išsiųsti automatinius priminimus, todėl šio lygmens technologijos mažina kontorų administratorių bei teismo raštinės darbuotojų darbo krūvį, laiko ir administravimo sąnaudas.¹⁵⁵ Antrasis lygmuo yra išsami paieška ir automatizuojami teisiniai dokumentai. Sutarčių, teismo nutarčių dėl skolos priteisimo ir kitų dokumentų rengimas, teisės aktų ir sprendimų paieška gali būti automatizuoti ir ši darbų sritis šiuo metu yra patraukliausia kuriant naujas technologijas, nes tokios programos dažniausiai specializuojasi tam tikrose teisės srityse arba yra skirtos konkrečiai užduočiai, tokiai kaip sutarčių priežiūra, atlikti¹⁵⁶. Šio lygmens technologijos konkuruoja su jaunesniaisiais teisininkais bei padėjėjais ir daugiau nei 94 procentai teisininkų, kurie užsiima tiriamuoju bei dokumentų rinkimo darbu gali tapti nebereikalingi. Trečiasis lygmuo yra viską suprantantis ir gebantis mokytis dirbtinis intelektas. Šio lygmens technologijos tiesiogiai varžosi su teisininkais sudėtingos analizės ir argumentų rengimo srityje. Šiame lygmenyje didelę pažangą daro JAV siekdama dirbtinį intelektą įvesti į teisės sritį. 2016 metais buvo sukurtas „Ross“¹⁵⁷ algoritmas, kuris yra vadinamas pirmuoju pasaulyje dirbtinio intelekto teisininku galinčiu

¹⁵³ Rytis Valūnas „Robotas teisininkas: naujas filmo herojus ar neišvengiama realybė?“, *Teismai.lt* NR. 3 (27) lapkritis, 2017:8-9,

http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/11/zurnalas_nr11_-210x2975mmweb.pdf

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ <https://rossintelligence.com/about/>

išanalizuoti visą teisės aktų ir teismų sprendimų praktiką JAV bankroto ir nemokumo teisės srityje. Šis algoritmas gali skaityti, suprasti kalbą, atlikti paiešką ir pateikti išvadas, atsakyti į klausimus bei mokytis iš patirties, tai yra bendraudamas jis kasdien tobulėja ir įgyja naujų žinių. „Ross“ algoritmą pirmoji įdarbinusi advokatų kontora yra „Baker&Hostetler“¹⁵⁸. Įdomus faktas yra tas, kad vienas patyręs amerikiečių advokatas skeptiškai buvo nusiteikęs dėl „Ross“ programos, todėl nusprendė pats išbandyti ir rengdamasis vienai bylai sugalvojo programai pavesti rasti ir atlikti aktualių precedentų analizę bei palyginti su jo paties paieškos rezultatais. Advokatas užtruko apie dešimt valandų kol rado aktualų precedentą, ieškodamas teismų sprendimuose, o tuo tarpu „Ross“ tą patį rado per kelias sekundes.¹⁵⁹ Taigi, be viso to „Ross“ gali parengti aktualaus teismo sprendimo santrauką bei kelių puslapių atmintinę apie paieškos rezultatus.

Tai ne vienintelė programa, kuria siekiama palengvinti teisininkų darbą JAV. Programa „Argumentator“, kurios demonstracinė versija pristatinėjama teisininkams, geba pagal situacijos aprašymą išanalizuoti JAV teismų sprendimus bei atrinkti sėkmingiausius argumentus, taip pat nurodyti prognozuojamas kitos šalies taktikas, todėl šis algoritmas gali pateikti net kelių lapų apibendrinimą su tinkamais argumentais ir net tikėtina bylos baigtimi.¹⁶⁰ Algoritmas „Kira“ geba operatyviai išanalizuoti sutarčių nuostatas bei pateikti bendrą sutarties vaizdą, taip pat šis algoritmas geba greitai rasti reikiamą nuostatą sutartyje bei palyginti sutartis tarpusavyje.¹⁶¹ Taigi, šie ir kiti panašūs algoritmai padeda teisininkams surasti ir suprasti svarbią informaciją bei pateikia ją tinkamiausiu būdu.

Europoje Šefieldo, Pensilvanijos ir Londono koledžo universitetų komandos sukurtas dirbtinio intelekto algoritmas buvo išbandytas Europos Žmogaus Teisių Teisme, kur iš 584 pasirinktų bylų, kurių tematika buvo nuo kankinimų draudimo iki teisės į teisingą teismo procesą ir privataus asmens gyvenimo gerbimą, dirbtinio intelekto algoritmas nuspėjo šių bylų baigtį 79 procentų tikslumu.¹⁶² Programą reikėtų tobulinti, tačiau jau dabar būtų galima teigti, kad programa galėtų leisti atlikti tam tikrą gautų skundų patikrą tam, kad nustatytų ar byloje yra netipinių aplinkybių, nukrypimų ir kokia yra tikimybė, kad toks atvejis yra Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimas. Pripažįstama, kad šis algoritmas yra didelis žingsnis dirbtinio intelekto tobulėjimui teisėje bei prielaida, kad ateityje taikant dirbtinį intelektą bus pradėtos spręsti bylos.

¹⁵⁸ Cecille De Jesus, „Futurism. AI Lawyer “Ross“ Has Been Hired By Its First Official Law Firm“, May 11th 2016 <https://futurism.com/artificially-intelligent-lawyer-ross-hired-first-official-law-firm>

¹⁵⁹ Steve Lohr, „A. I. Is Doing Legal Work. But It Won't Replace Lawyers, Yet“, The New York Times, March 19, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/03/19/technology/lawyers-artificial-intelligence.html>

¹⁶⁰ Valūnas, *supra note* 153.

¹⁶¹ Kira Systems, <https://www.kirasystems.com/>

¹⁶² Valūnas, *supra note* 153.

Vis daugiau kyla diskusijų ar įmanoma pakeiti teisėją robotu su dirbtiniu intelektu, kuris spręstų žmonių likimą. Dirbtinio intelekto taikymas civiliniame procese turėtų nemažai privalumų. Pirmiausia galima išskirti operatyvumą, nes būtų sumažintas teisėjo darbo krūvis ir proceso eiga taptų spartesnė jeigu būtų pritaikytas dirbtinis intelektas ir dalis darbo, kurį atlieka teisėjai būtų perleista robotams. Teisėjui kiekvienu konkrečiu nagrinėjamo bylos atveju tenka užduotis rasti aktualią teismų praktiką, taikytinas norminių teisės aktų nuostatas, todėl neabejojama, kad šiuos darbus patikėjus dirbtiniam intelektui, teisėjas daugiau laiko galėtų skirti teisės taikymui, aiškinimui bei pačiam bylos nagrinėjimui. Prie dirbtinio intelekto privalumų taip pat galime priskirti nešališkumą. Tyrimai rodo, kad iš tikrųjų nagrinėdamas bylas teisėjas taiko ir intuityvius sprendimų priėmimo būdus, o ne tik racionalius, tikslius bei pagrįstus logika, tačiau dėl tokių sprendimų gali atsirasti įvairių klaidų.¹⁶³ Dirbtinis intelektas yra visiškai atribotas nuo įvairių emocijų – simpatijos, antipatijos, baimės ir kitų jausmų, todėl šiuo atžvilgiu yra pranašesnis už teisėjus. Galima būtų teigti, kad dirbtinio intelekto taikymas civiliniame procese galėtų padėti padidinti pasitikėjimą teismų sistema kaip nešališka teisingumo vykdymo institucija.

Visgi nemažai kyla probleminių klausimų dėl dirbtinio intelekto taikymo civiliniame procese. Teisėjams, kaip teisingumą vykdančioms subjektams, yra keliami gana dideli reikalavimai. Pagal Konstitucijos 112 straipsnį teisėjais gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai¹⁶⁴, tai yra asmenys turintys nuolatinį teisinį ryšį su Lietuvos Respublika, kuris yra grindžiamas abipusėmis teisėmis ir pareigomis.¹⁶⁵ Kiti teisėjams keliami reikalavimai yra turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, būti nepriekaištingos reputacijos, atitikti įstatymų numatytus reikalavimus, būtinus išduodant leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija, turėti atitinkamą teisinio darbo stažą, pateikti sveikatos pažymėjimą bei būti išlaikius pretendentų į teisėjus egzaminą.¹⁶⁶ Taigi, jeigu dirbtiniam intelektui būtų pavedamos funkcijos susijusios su teisingumo vykdymu, tai yra tokios, kurios sutampa su teisėjų vykdomomis funkcijomis, kyla klausimas ar dirbtiniam intelektui turi būti keliami tokie patys reikalavimai, kurių tikriausiai nebūtų įmanoma įvykdyti, pavyzdžiui, tokių kaip sveikatos būklė, nepriekaištinga reputacija ir kiti. Kaip yra žinoma, teismas sprendimus priima Lietuvos Respublikos vardu, todėl yra keliamas klausimas ar teisėjui robotui būtų galima leisti sprendimus, susijusius su teisingumo vykdymo įgyvendinimu priimti Lietuvos Respublikos

¹⁶³ Viktoras Justickis, Gintautas Valickis, Dovilė Petkevičiūtė-Barysienė, „Psichologiniai teisėjo priimamų sprendimų subjektyvumo veiksniai“, *Jurisprudencija*, 20(4) (2013): 1493.

<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1856/1698>

¹⁶⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014

¹⁶⁵ „Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 144-7361

¹⁶⁶ *Supra note* 91.

vardu.¹⁶⁷ Šiuo metu galiojančios Konstitucijos nuostatos dirbtiniam intelektui nesuteikia galimybės bent tam tikra dalimi vykdyti teisingumo, todėl susiklosčius tokiai situacijai, kai dirbtinis intelektas perims teisingumo vykdymą, galima situacija, kad prireiks keisti Konstituciją.

Bendroji teisės tradicija yra paremta precedentais, o tai reiškia, kad priimant teismo sprendimą galima ar netgi privaloma atsižvelgti į ankstesnius teismų sprendimus ir jais vadovautis, todėl galima teigti, kad dirbtiniam intelektui užtektų rasti taikytiną precedentą konkrečioje situacijoje pagal atitinkamus raktinius žodžius ar frazes ir byla jau būtų išnagrinėta teisėtai ir teisingai.¹⁶⁸ Tuo tarpu kontinentinėje teisės tradicijoje šaltiniai yra skirstomi į priminius ir antrinius, o esminis skirtumas yra tas, kad priminiai, tai yra teisės aktai privalomi teisėjams. Taigi, kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, tokiose kaip ir Lietuva, teisės aktai dažnai yra dviprasmiški, ne visada aiškūs ir dažnai keičiami, todėl teismui kyla pareiga tokius teisės aktus nuolatos aiškinti bei atskleisti tikrąją jų prasmę kiekvienoje konkrečioje situacijoje, todėl teisės aiškinimas yra gana sudėtingas procesas reikalaujantis logikos, racionalumo, situacijos išmanymo, ekonominio, socialinio suvokimo ir kita.¹⁶⁹ Abejojama, kad dirbtinis intelektas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse gebėtų priimti ne tik teisėtą, bet ir teisingą sprendimą, kuris atitiktų tos valstybės ekonominę, socialinę bei politinę padėtį. Matyti, kad dėl nevienodų teisės tradicijų dirbtiniam intelektui, taikomam civiliniame procese, tektų skirtingos užduotys. Nereikėtų pamiršti, kad priimtas sprendimas turi būti motyvuotas, tačiau dar iki šiol yra bandoma sukurti dirbtinio intelekto algoritmą, kuris galėtų ne tik savarankiškai priimti sprendimą, bet jį ir argumentuoti, todėl dirbtinio intelekto, kuris priimtų galutinį sprendimą civiliniame procese, taikymas yra labai ribotas, tol kol nebus sukurtas toks, kuris galėtų tinkamai argumentuoti priimtus sprendimus.

Naujausiais tyrimų kompanijos „Baltijos tyrimai“ 2018 m. birželio pabaigos – liepos pradžios apklausos duomenimis pasitikėjimas Lietuvos teismais išaugo iki 49 procentų.¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko nuomone: „Įvykę pokyčiai teismų sistemoje, bylų nagrinėjimo kokybės gerinimas ir sparta, pagarbus teisėjų elgesys su proceso šalimis, pastangos aiškinant visuomenei priimtus sprendimus – pagrindiniai veiksniai, lemiantys žmonių nuomonės

¹⁶⁷ Gabriela Klanguškaitė, Miroslava Kryštol „Modernių technologijų įtaka ateities civiliniame procese“ iš *Mokslo teisės pavasaris 2018*, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų mokslinė draugija (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018)

<http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf>

¹⁶⁸ Gintaras Kurauskas, „Kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos santykis“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2011), 32.

<https://vb.mruni.eu/object/elaba:1822963/1822963.pdf>

¹⁶⁹ *Ibid.*, 9-10.

¹⁷⁰ Benas Brunalas, „Naujausios apklausos: rekordiskai pasitikima teismais“, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 17 d.

<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/naujausios-apklauso-rekordiskai-pasitikima-teismais-873606>

pokyčius“.¹⁷¹ Kai kurių mokslininku nuomone gerėjantis teismų vertinimas siejamas su išaugusia teismų kvalifikacija, didėjančiu teismų nepriklausomumu bei rezonansą sukėlusiomis politinės korupcijos bylomis.¹⁷² Kaip matyti, vienas iš veiksnių skatinantis pasitikėjimą teismais yra pats teisėjų elgesys su proceso dalyviais, todėl kyla abejonių ar dirbtinio intelekto atsiradimas civiliniame procese neprarastų jau esamo pasitikėjimo teismais, kurį sukūrė teisėjai. Žmonėms yra svarbus pasitikėjimo aspektas, todėl yra manoma, kad ne kiekvienas asmuo sutiktų savo pažeistų teisių gynimą ir ginčų sprendimą patikėti dirbtiniam intelektui, nes kreipdamasi į teismą šalis tikisi ir žmogiško supratingumo, o ne tik ginčo išsprendimo, kas sudaro pagrindą teigti, kad tai yra dar vienas veiksnys, lemiantis pasitikėjimą teismais.¹⁷³ Reikia pabrėžti, kad sprendimai neturėtų būti primami remiantis simpatijomis, antipatijomis ir emocijomis.

Vienas iš veiksnių ribojančių robotų su dirbtiniu intelektu diegimą Lietuvoje yra tai, kad nėra galimybės pritaikyti jų praktiniam darbui su duomenų bazėmis lietuvių kalba, nes sistemos dažniausiai kuriamos anglų kalbą ir yra nepritaikytos lietuvių kalbai. Buvo pabandyta užsiregistruoti „Ross“ klientu, tačiau tai padaryti buvo atsisakyta, nes ši paslauga Lietuvos kol kas neapima.¹⁷⁴ Yra teigiama, kad lietuvių kalba Lietuvos teisininkams suteikia dalinę apsaugą nuo pasaulinių technologinių tendencijų, nes ji yra pakankamai sudėtinga ir reta. Vytauto Didžiojo universiteto bei Kauno technologijos universiteto mokslininkai kuria lietuvių kalbos sintaksinės ir semantinės analizės sistemas, tam kad kompiuteriams būtų lengviau analizuoti lietuvių kalbą taip paspartinant ir dirbtinio intelekto greitesnį atsiradimą Lietuvoje, tačiau viena pagrindinių problemų, kuri gali atsirasti pradėjus taikyti dirbtinį intelektą, yra darbo vietų mažėjimas, todėl yra teigiama, kad kadaise prestižine buvusi teisininko profesija pamažu tampa nebe tokia perspektyvi, nes tiek administracinį personalą, tiek jaunesnius teisininkus bus galima pakeisti robotais.

Naujausios ir pažangiausios technologijos Lietuvą visada pasiekia vėliau nei labiausiai išsivysčiusias valstybes, tokias kaip JAV, Didžioji Britanija, Vokietija ar Prancūzija, tačiau šiuo metu nei vienoje iš šių valstybių dirbtinis intelektas nėra visiškai pakeitęs teisėjo ir perėmęs sprendimų priėmimo, todėl Lietuvoje dirbtinis intelektas bus pradėtas taikyti dar negreitai.

¹⁷¹ Rimvydas Norkus, „Pasitikėjimas teismais – aukščiausias per dvidešimt metų“, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 17 d. <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/pasitikejimas-teismais-auksciausias-per-dvidesimt-metu/4695>

¹⁷² *Supra note* 170.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Valūnas, *supra note* 153.

Kai kurių autorių nuomone: „Tikėtina, jog teismo atliekamas techninio ir administracinio pobūdžio funkcijas, ypač pirmosios instancijos teismuose nemažą dalį funkcijų sudaro tarpinių nutarčių, teismo įsakymų priėmimas, leidimų išdavimas, teisės aktų bei aktualios teismų praktikos mechaninis ieškojimas ir kt., ateityje pakeis dirbtinio intelekto algoritmų programas“.¹⁷⁵ Tačiau taip pat jų nuomone teisėjo kaip teisingumą vykdančio subjekto pagrindinė funkcija yra įvairių teisinių konfliktų, ginčų sprendimas, todėl kiekvienas kilęs ginčas yra individualus ir jo sprendimas reikalauja kūrybinio darbo, mąstymo bei loginio proceso, kas leidžia abejoti jog dirbtinis intelektas galėtų pakeisti teisėjų kūrybinį darbą.¹⁷⁶ Pabrėžiama, kad: „Kita vertus, be teisėjo turimų profesinių įgūdžių, gebėjimo aiškinti ir plėtoti teisę, nemažiau reikšmingos yra tik žmogui būdingos savybės: jautrumas, dėmesingumas, supratingumas, sąžiningumas, realybės pojūtis, atsakomybės jausmas. Sunkiai įsivaizduojama, kad galėtų būti sukurtas algoritmas, kuris atkartotų žmogui būdingas savybes atitinkamai ginčą išspręsti ne tik formaliai teisėtai, bet ir teisingai, protingai, sąžiningai. Nesant tokio algoritmo, žmonių ginčus turėtų spręsti žmogus.“¹⁷⁷ Teigiama, jog: „Tam, kad procesas būtų maksimaliai teisingas ir operatyvus, dirbtinis intelektas gali prisidėti prie teisingumo vykdymo, tačiau jis nepakeis žmogaus, kaip teisingumą vykdančios asmenybės. Suprantama, žmogus gali klysti, taip pat gali kilti teisėjų šališkumo klausimų, tačiau drįsčiau teigti, jog pasitikėjimas dirbtiniu intelektu yra ne mažiau, o gal net ir daugiau pavojingas nei bylą nagrinėjančių teisėjų dėl labai paprastos priežasties: tam, kad sukurtas algoritmas tarnautų tam tikriems tikslams, pakanka žmogui jį pakeisti ir poveikis, nebūtinai teigiamas, būtų visai teisingumo vykdymo sistemai. Taigi tiek teisėjo, nagrinėjančio bylą, tiek dirbtinio intelekto sukūrimo atveju nešališkumo (vidinio ir išorinio) klausimas išlieka aktualus. Suprantama, kad tai tik bandymas įsivaizduoti, kas galėtų būti, bet ateitis parodys, kokie laukia iššūkiai ir, svarbiausia, ar visuomenė bus pasirengusi juos priimti.“¹⁷⁸

„Pfizer“ bendrovės teisės direktoriaus Graikijai, Kiprui, Maltai, daug dėmesio skiriančiam naujausių technologijų diegimui įmonės teisininkų komandose, teigimu moderniosios technologijos gali pakeisti teisininkus darbuose, kuriuose yra mažai rizikos, o kai yra vykdomi didelės apimties darbai technologijos padeda taupyti laiką svarbių probleminių klausimų analizei bei pagreitina sutarčių peržiūros procesą, todėl teisininkai turėtų sutelkti dėmesį į tas darbo funkcijas, kurias sunku automatizuoti.¹⁷⁹ Dirbtinio intelekto

¹⁷⁵ Dovilė Murauskienė, Rytis Valūnas, Žilvinas Terebeiza „Psichologija JAV ir Lietuvos teisėje: pakeliui ar atskirai?“, *Teismai.lt*, Nr. 1 (29), balandis 2018, 11.

http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/zurnalas_nr1_balandis_web.pdf

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Stathis Mihos, *supra note* 153:11

naudojimas siekiant pagreitinti teisminį procesą arba teisėjų teisinio argumentavimo šablonų ir įžvalgų pateikimas yra viena, bet savo likimą visiškai pavesti spręsti robotams yra kas kita, nes žmonėms patinka bendrauti su žmonėmis ir ypač tais klausimais, kurie yra pagrįsti pasitikėjimu.¹⁸⁰

Taigi, naujų technologijų ir programų sukūrimas ateityje perims didelę dalį teisininkų darbo, kurį jie dirba šiomis dienomis, todėl norint išlikti jiems reikės ugdyti naujas profesines savybes ir supratimą apie naujas technologijas, nes svarbiomis tampa technologijų srities žinios, taip pat tokios sritys kaip kibernetinis saugumas, asmens duomenų apsauga bei kitos. Nors dirbtinis intelektas teikia nemažai privalumų, tačiau yra nemažai probleminių aspektų ir iki šiol neatsakytų klausimų. Pagrindinės problemos, kurios kyla dėl dirbtinio intelekto taikymo yra teisiniai aspektai, tokie kaip dirbtinio intelekto reglamentavimo ir statuso problematika, motyvavimo galimybės, praktinės galimybės taikyti dirbtinį intelektą Lietuvos civiliniame procese ir kitos, finansiniai, organizaciniai bei bendrieji robotų saugojimo ir atsakomybės už jų padarytą žalą aspektai.¹⁸¹ Apibendrinant galima teigti, kad dirbtinis intelektas gali perimti dalį teismo veikloje vykdomų techninio ir administracinio pobūdžio funkcijų, tačiau tam, kad teismo procesas išliktų teisingas ir operatyvus, sutiktina, kad dirbtinis intelektas gali prisidėti prie teisingumo vykdymo, tačiau negali pakeisti žmogaus, kaip teisingumą vykdančio asmens, tai yra teisėjo.

3.2. Civilinė atsakomybė už dirbtinio intelekto sukeltą žalą

Pradėjus taikyti dirbtinį intelektą kiltų civilinės atsakomybės klausimas, todėl būtų naudinga šiame darbe paanalizuoti kas turėtų būti atsakingas už dirbtinio intelekto sukeltą žalą ir kaip teismams reikėtų nagrinėti tokio pobūdžio bylas.

Civilinė atsakomybė Lietuvos Respublikoje yra reglamentuojama civilinio kodekso (toliau – CK) šeštos knygos dvidešimt antrame skyriuje. Pagal CK 6.245 straipsnio 1 dalį: „Civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius).“¹⁸² Atsakomybė gali būti sutartinė – tai yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar

¹⁸⁰ Valūnas, *supra note* 153:11.

¹⁸¹ *Supra note* 167: 203.

¹⁸² „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

netinkamo įvykdymo padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius) arba deliktinė - turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.¹⁸³

Teisėje robotų ir žmonių santykiai nėra naujas dalykas. Pirmieji žmonių kuriami robotai nebuvo tokie išmanūs kaip kuriami dabar, jie nesugebėjo savarankiškai priimti sprendimų ir buvo užprogramuoti žmonių, todėl teismai nagrinėdami tokias bylas taikydavo civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų, sąlygas robotų gamintojams dėl roboto defektų arba tam tikrai atvejais atsakingu pripažindavo roboto savininką – valdytoją dėl to, kad buvo netinkamai naudojama robotu arba nebuvo laikomasi keliamų saugumo reikalavimų.¹⁸⁴ Dar kitais atvejais teismai remdamiesi faktinių aplinkybių visetu atsakingu už atsiradusią žalą pripažindavo patį nukentėjusįjį dėl saugumo reikalavimų nesilaikymo. Tokio pobūdžio bylose dažnai sunku nustatyti kas lėmė robotų sukeltą žalą. Nors iki šiol pakako civilinės atsakomybės taisyklių tokiems atvejams, tačiau kyla klausimas ar jų pakaks rinkoje pasirodžius išmaniesiems robotams su dirbtiniu intelektu, kurie geba patys priimti sprendimus ir nėra žmonių užprogramuoti daryti vieną ar kitą veiksmą.

2017 metų vasario mėnesį klausimą dėl robotų teisinio reguliavimo ėmėsi nagrinėti Europos Parlamentas, kuris priėmė rezoliuciją, tai yra rekomendacinio pobūdžio aktą, dėl robotikai taikomos civilinės teisės nuostatų. Taigi, 2017 m. vasario 16 d. buvo priimta Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL)).¹⁸⁵ Pagal rezoliucijos B punktą pripažįstama, kad žmonija stovi ant naujos eros slenksčio, kai robotai, botai, androidai ir kitos dirbtinio intelekto išraiškos yra patobulinti ir gali sukelti naują pramonės revoliuciją, galinčią paveikti visą visuomenę, todėl teisės aktų leidėjams svarbu apsvaistyti visas šio reiškinio teises ir etines pasekmes bei poveikį, netrukdam diegti inovacijų.¹⁸⁶ Dėl išpūdingos pastarojo dešimtmečio technologinės pažangos šiandien kuriami robotai gali ne tik atlikti veiksmus, kuriuos atlikdavo žmogus, bet tam tikrų savybių, tokių kaip gebėjimas mokytis iš patirties ir beveik savarankiškai priimti sprendimus, plėtojimas vis labiau paverčia juos subjektais, sąveikaujančiais su aplinka ir

¹⁸³ *Supra note* 182.

¹⁸⁴ Jurgis Bartkus, Tomas Stundys, „Dirbtinio intelekto teisinė atsakomybė: ko galima tikėtis?“, iš *Mokslo teisės pavasaris 2018*, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų mokslinė draugija (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018)

<http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf>

¹⁸⁵ „2017 m. vasario 16 d. Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL))“;

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+PDF+V0/LT>

¹⁸⁶ *Ibid.*

galinčiais ją atitinkamai keisti, todėl dėl tokios padėties kylanti teisinė atsakomybė dėl žalingų roboto veiksmų tampa vienu iš esminių klausimų.

Rezoliucijos AD punkte teigiama, kad pagal dabartinę teisinę sistemą robotų negalima laikyti atsakingais *per se* už veiksmus ar neveikimą, kuriais sukeliama žala trečioms šalims. Dabartinėse atsakomybę reglamentuojančiose taisyklėse yra aptariami tik tie atvejai, kai roboto veiksmus ar neveikimą galima atsekti iki tam tikro žmogiškojo subjekto, tai yra gamintojo, operatoriaus, savininko ar naudotojo, kai tas subjektas galėjo numatyti žalingą roboto elgesį ir jam užkirsti kelią, todėl šie subjektai gali būti laikomi atsakingais už roboto veiksmus ar neveikimą. Taigi, pagal galiojančią teisinę sistemą žalai, kurią sukėlė robotai arba dirbtinis intelektas, taikoma atsakomybė už produktą, jeigu produkto gamintojas atsakingas už blogą veikimą, ir taisyklės, pagal kurias nustatoma atsakomybė už veiksmus, dėl kurių padaryta žala, jeigu produkto naudotojas atsako už elgesį, dėl kurio kilo žala. Sparčiai kuriant išmaniuosius robotus rezoliucijoje teigiama, kad robotui sugebant savarankiškai priimti sprendimus nepakaks tradicinių taisyklių, kad kiltų teisinė atsakomybė už robotų padarytą žalą, nes jomis remiantis nebus įmanoma nustatyti už kompensacijos mokėjimą atsakingos šalies ir jos pareikalauti atlyginti padarytą žalą.¹⁸⁷

CK yra išvardytos civilinės atsakomybės sąlygos, tai yra neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, žala ir nuostoliai bei kaltė. Kaltė civilinėje teisėje apibrėžiama kaip asmens negebėjimas elgtis taip, kaip galima protingai iš jo tikėtis.¹⁸⁸ CK 6.248 straipsnyje yra išskiriamos dvi kaltės formos, tai yra tyčia ir neatsargumas. Tyčia laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti, tuo tarpu neatsargumas suprantamas kaip elgesys, kai asmuo atitinkamomis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai apdairiai, rūpestingai ir atidžiai.¹⁸⁹ Taigi, abi šios kaltės formos yra tiesiogiai susijusios su asmens sąmoningumu, todėl galima teigti, kad nors išmanusis robotas ir galėtų atlikti neteisėtus veiksmus sukeldamas žalą bei būtų galima nustatyti priežastinį ryšį, tačiau kaltė kaip viena iš sąlygų, abejotina ar leistų dirbtinį intelektą laikyti teisinės atsakomybės subjektu. Skirtumas tarp natūralaus ir dirbtinio intelekto yra tas, kad natūralus žmogaus intelektas turi sąmonės, suvokimo modulį, o tuo tarpu dirbtinis intelektas visas funkcijas atlieka be vidinės reprezentacijos, tai yra vadinamosios atsako sistemos.¹⁹⁰ Taigi, išmanusis robotas neturėdamas

¹⁸⁷ *Supra note* 185.

¹⁸⁸ Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės taikymo problemos: lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995).

¹⁸⁹ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)* (Vilnius: Justitia, 2003), 339.

¹⁹⁰ Sarah Griffiths, „Robots will NEVER have feelings: Mathematics reveals that droids can't experience emotions like us“, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 28 d., <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2628150/Robots-NEVER-feelings-Mathematics-reveals-droids-experience-emotions-like-us.html>

sąmonės negali sąmoningai siekti padaryti žalos, todėl manytina, kad teisiniu požiūriu jo laikyti kaltų yra neįmanoma.

Svarbu paminėti tai, kad nors idėja dėl išmaniojo robotų laikymo teisinės atsakomybės subjektu yra įvardyta rezoliucijoje, tačiau išlieka teisinės atsakomybės problema, kai išmanusis robotas dar nėra laikomas tokiu subjektu. Rezoliucijos AE punkte yra teigiama, kad: „pagal galiojančią teisinę sistemą žalai, kurią sukėlė robotai arba dirbtinis intelektas, taikoma atsakomybė už produktą, jeigu produkto gamintojas atsakingas už blogą veikimą, ir taisyklės, pagal kurias nustatoma atsakomybė už veiksmus, dėl kurių padaryta žala, jeigu produkto naudotojas atsako už elgesį, dėl kurio kilo žala.“¹⁹¹ Sukūrus išmanųjį robotą savarankiškai priimančių sprendimus gali nepakakti taikyti atsakomybę už robotų padarytą žalą, nes nebus įmanoma nustatyti atsakingos šalies, kuri turėtų sumokėti kompensaciją, tačiau kartu yra pabrėžiama, kad tam tikrais atvejais tradicinės taisyklės pagal Direktyvą 85/374/EEC¹⁹² galėtų būti taikomos išmaniojo robotų, kaip produkto, defekto atvejais.¹⁹³ Rezoliucijos 56 punkte nurodoma, kad: „iš esmės, nustatius šalis, kurios prisiima galutinę atsakomybę, reikėtų laikyti, kad jų atsakomybė turėtų būti proporcinga faktiniam robotui duotų nurodymų ir jo autonomiškumo lygmeniui, taigi, kuo tobulesnis robotų gebėjimas mokytis ar kuo didesnis jo autonomiškumas ir kuo ilgesnė robotų mokymo trukmė, tuo didesnė turėtų būti jo mokytojo atsakomybė; ypač pažymi, kad, siekiant nustatyti asmenį, kuriam faktiškai reikėtų priskirti žalingą robotų elgesį, „mokant“ robotą jo įgytų įgūdžių nereikėtų maišyti su vien tik jam pačiam „mokantis“ įsisavintų gebėjimų; pažymi, kad bent jau šiuo etapu atsakomybė už tai turi tekti žmogui, o ne robotui.“¹⁹⁴ Taigi, rezoliucija pateikia atsakingo už robotų sukeltą žalą subjekto identifikavimo būdą, tačiau manytina, kad gali būti sunku nustatyti kiekvieno iš atsakomybės subjektų indelį mokant robotą, taip pat kiekvienu konkrečiu atveju teisėjui reikėtų vertinti informacinių technologijų pobūdį, tai yra robotų gebėjimą mokytis bei jo autonomiškumo lygmenį kas prailgintų teismo procesą, nors nesudėtingais atvejais tai galėtų būti pritaikyta.¹⁹⁵

Rezoliucijoje yra pasakyta, kad būsima teisėkūros priemonė turėtų būti grindžiama išsamiu Komisijos vertinimu, kuriame būtų nustatyta, ar turėtų būti taikomas griežtos atsakomybės ar rizikos valdymo metodas bei tuo pat metu pažymi, kad norint nustatyti griežtą atsakomybę reikia tik įrodymo, kad buvo padaryta žala, ir nustatyti priežastinį ryšį tarp žalingo

¹⁹¹ *Supra note* 185.

¹⁹² „Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyva dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo“, OL L 210, 1985-8-7, 29–33.

¹⁹³ „Policy department C: citizens’ right and constitutional affairs study: European civil law rules in robotics“, Directorate General for Internal Policies

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU\(2016\)571379_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf)

¹⁹⁴ *Supra note* 185.

¹⁹⁵ *Supra note* 184: 18.

roboto elgesio ir nukentėjusios šalies patirtos žalos, o tuo tarpu taikant rizikos valdymo metodą individualiai atsakingas laikomas ne asmuo, kuris aplaidžiai pasielgė, bet asmuo, kuris gali tam tikromis aplinkybėmis kuo labiau sumažinti riziką ir susidoroti su neigiamomis pasekmėmis.¹⁹⁶ Atsižvelgiant į šias nuostatas yra manoma, kad griežtoji atsakomybė turėtų būti taikoma bendrąja tvarka subjektui mokiusiam išmanųjį robotą, jeigu tai yra įmanoma nustatyti, o tuo tarpu rizikos valdymo metodas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai išmanusis robotas savarankiškai išmoko veiksmų sukėlusią žalą, todėl kai išmanusis robotas mokėsi savarankiškai už tai turėtų atsakyti subjektas, manytina kad valdytojas, kuris galėjo tam tikromis aplinkybėmis sumažinti žalos padarymo riziką bei susidoroti su neigiamais padariniais.¹⁹⁷

Kylant klausimui dėl žalos atlyginimo didžiausia problema yra sunkumas identifikuoti atsakingą už roboto sukeltą žalą, subjektą, todėl kaip vienas iš sprendimo variantų rezoliucijos 58 punkte yra įvirtintas siūlymas sukurti privalomojo draudimo sistemą, tačiau pabrėžtina, kad robotikai taikoma draudimo sistema turėtų apimti visą atsakingų subjektų grandinėje įmanomą atsakomybę. Rezoliucijoje taip pat yra nurodoma, kad ši draudimo sistema turi būti grindžiama gamintojo prievole apdrausti savo gaminamus autonominius robotus, tačiau toks Europos Parlamento pasiūlymas yra vertinamas kritiškai nes nei teisiniu, nei ekonominiu požiūriu draudimo prievolės taikymas gamintojui nėra logiškas, todėl kad draudimo taikymas gamintojui neturėtų pagrindo, nes jis dažniausiai pardavęs išmanųjį robotą, prie jo mokymo ar nurodymų davimo net neprisideda, taip pat taikant minėtąjį rizikos valdymo metodą, kai išmanusis robotas mokėsi savarankiškai, už tokio roboto sukeltą žalą turėtų atsakyti asmuo, kuris gali tam tikromis aplinkybėmis kuo labiau sumažinti riziką ir susidoroti su neigiamais padariniais, todėl gamintojas nebūtų riziką prisiimantis subjektas, todėl neatsakytų ir taikant rizikos valdymo metodą.¹⁹⁸ Darytina išvada, kad draudimo našta turėtų būti užkraunama valdytojui, kuris dažniausiai yra mokytojas, nes jis yra pagrindinis teisinės atsakomybės subjektas, tai yra rizikos prisiėmėjas, o ne gamintojui, kuris beveik niekada nebus laikomas atsakingu už išmaniojo roboto veiksmus, išskyrus už išmaniojo roboto defektus.

Apibendrinant galima teigti, kad rezoliucijoje pateikiami išmaniojo roboto atsakomybės sprendimo būdai yra pagrįsti, tačiau yra galimas tam tikras jų tobulinimas ir koregavimas. Visgi siūlomas išmaniojo roboto laikymas civilinės atsakomybės subjektu šiuo metu būtų nesuderinamas su teisiniu reguliavimu, todėl siekiant tai įgyvendinti manytina, kad reikėtų iš esmės keisti teisinį reguliavimą, tam kad būtų įmanoma objektyviai įgyvendinti žalos atlyginimo bei išmaniojo roboto kaltės institutus.

¹⁹⁶ *Supra note* 185.

¹⁹⁷ *Supra note* 184: 18-19.

¹⁹⁸ *Ibid.*

IŠVADOS

1. Elektroninių paslaugų portalo, tai yra specialios elektroninės erdvės, sukūrimas sudarė galimybes proceso šalims ir jų atstovams lengviau ir greičiau pateikti ne tik procesinius dokumentus, bet ir susipažinti su nagrinėjamos bylos medžiaga, o teismams sudarė galimybes vadovaujantis CPK 175¹ straipsnio 9 dalyje įtvirtinta nuostata operatyviau įteikti procesinius dokumentus. Siekiant tinkamai išnaudoti šios sistemos privalumus teismų veikloje atsirado ir elektroninių parašų naudojimas padedantis paspartinti teismų darbą, operatyviau įteikti procesinius dokumentus bei skaitmenizuojanti dokumentus elektroninėse bylose, taip sudarant galimybę proceso dalyviams susipažinti su elektroninėje byloje esančiais dokumentais, įgyvendinant proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principus.
2. Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO yra pagrindinė sistema naudojama teismų veikloje, kurios greitas ir kokybiškas veikimas yra svarbus siekiant spartesnio bylų nagrinėjimo, o sistemos veikimo trūkščiai neprisideda prie operatyvumo ir ekonomiškumo principų tinkamo įgyvendinimo.
3. Teismo posėdžio eigos fiksavimas garso įrašais prisideda prie proceso skaidrumo ir pasitikėjimo teismų veikla, nes garso įrašė užfiksuota informacija yra tiksli, neiškraipyta, garso įrašai padeda teismams atkurti šalių nurodytas aplinkybes, o proceso dalyviams yra suteikta galimybė susipažinti su garso įrašu įkeltų į LITEKO sistemą, iš karto po teismo posėdžio, todėl prisideda prie operatyvaus bylos išnagrinėjimo ir sklandesnio bendradarbiavimo tarp proceso dalyvių, taip pat teismų veikloje garso įrašus galima naudoti kaip vieną iš įrodinėjimo priemonių, siekiant apginti savo pažeistas teises, tačiau tai neturi pažeisti kitų asmenų teisių, garbės ir orumo bei privatus gyvenimo neliečiamumo.
4. Vaizdo konferencinės įrangos atsiradimas teismų veikloje tampa viena veiksmingiausių priemonių organizuoti teismo posėdžius, siekiant apklausti asmenis, kurie įprastai negali bei neturi galimybės atvykti į teismo posėdį taip taupant tiek lėšas, tiek laiko sąnaudas, todėl vaizdo konferencijos naudojimas organizuojant teismo posėdžius užtikrina proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principų tinkamą įgyvendinimą, sudarant galimybę tinkamai ir greitai išnagrinėti bylą.
5. Dirbtinis intelektas gali perimti dalį teismo veikloje vykdomų techninio ir administracinio pobūdžio funkcijų, prisidedamas prie teisingumo vykdymo, tačiau

negali pakeisti teisėjo, tai yra asmens gebančio ginčą išspręsti ne tik formaliai teisėtai, bet ir teisingai, protingai, sąžiningai.

6. Ginamasis teiginys, jog informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas užtikrina civilinio proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principų tinkamą įgyvendinimą, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma įstatymų leidėjui įtvirtinti nuostatą, įpareigojančią juridinius asmenis nuo jų įsisteigimo dienos susikurti paskyrą EPP sistemoje ir teismų siunčiamus procesinius dokumentus priimti elektroninių ryšių priemonėmis.

2. Siūloma asmens tapatybės kortelėse įdiegti kiekvienam fiziniam asmeniui privalomą elektroninį parašą, suteikiantį galimybę lengviau pasinaudoti elektroninėmis paslaugomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/HzoDfEhKpr?jfwid=fhhu5mvyf>
3. „Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2000-07-26, Nr. 61-1827.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.105849/PMkVEwEiKo>
4. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
5. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
6. „Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 144-7361.
7. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4126
8. „2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas“. *Valstybės žinios*, 2011-07-13, Nr. 85-4126.
https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403087/TAIS_440667?jfwid=-2icx8sbcb
9. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 371 straipsniu įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4128
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo 117 ir 387 straipsnių pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2012-12-29, (153-7824).
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.440379>
11. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas“, TAR 2016, Nr. XII-2751
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=fa6431f0ac8f11e6b844f0f29024f5ac>
12. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo Nr. I-480 7 ir 38 straipsnių pakeitimo įstatymas“. TAR, 2017-07-19, Nr. 12426.
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=f016aff06c5811e7827cd63159af616c>

13. „Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymas“. TAR, 2018-05-08, Nr. 7474.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/88ad61b052c111e884cbc4327e55f3ca>
14. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės kibernetinio saugumo strategijos patvirtinimo“. TAR, 2018-08-21, Nr. 13252. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94365031a53411e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=dg8d31595>
15. „Germany Code of Civil Procedure“
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0710

Specialioji literatūra

1. Barnett, Jeremy. „The United Kingdom“. *William & Mary Bill of Rights Journal* 687 (2004).
<https://scholarship.law.wm.edu/wmborj/vol12/iss3/6>
2. Bex, Floris, Henry Prakken, Tom van Engers, Bart Verheij. „Introduction to the Special Issue on Artificial Intelligence for Justice“. *Artif Intell Law* (2017) 25:1–3.
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10506-017-9198-5.pdf>
3. Contini, Francesco, Antonio Cordella. „Information System and Information Infrastructure Deployment: the Challenge of the Italian e-Justice Approach“. *Electronic Journal of e-Government Volume 5 Issue 1* (2007): 43-52.
<http://www.ejeg.com/issue/download.html?idArticle=87>
4. Čėsna, Rytis „Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai“, *Jurisprudencija: mokslo darbai*, Vilnius : Mykolo Romerio universitetas. 2007, Nr. 10(100): 92-98.
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2674/2478>
5. Hornung, Gerrit, Roßnagel, Alexander. „An ID card for the Internet – The new German ID card with „electronic proof of identity““. *Computer Law and Security Review: The International Journal of Technology and Practice*, 2010, Vol.26(2):151-157.
https://ac-els-cdn-com.skaitykla.mruni.eu/S0267364909001873/1-s2.0-S0267364909001873_main.pdf?_tid=92cf38e2-7f9b-4262-9eee_a6a9d58b3724&acdnat=1540403235_64f3d6ba774f2ceca90710746d63b588

6. Justickis, Viktoras, Gintautas Valickis, Dovilė Petkevičiūtė-Barysienė. „Psichologiniai teisėjo priimamų sprendimų subjektyvumo veiksniai“. *Jurisprudencija*, 20(4) (2013): 1492-1509.
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1856/1698>
7. Kujanen, Kari. „E-services in the courts in Finland“. *Jusletter* 8, November (2004): 1-6
<https://rechtsinformatik.ch/wp-content/uploads/2004/06/kujanen.pdf>
8. Limba, Tadas, Lina Novikovienė. „Elektroninio parašo ir laiko žymos įtaka elektroninių sutarčių apsaugai“. *Socialinės technologijos* 2(2) (2012): 483 – 501
<https://www3.mruni.eu/ojs/social-technologies/article/view/211/202>
9. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinės atsakomybės taikymo problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
10. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.
11. Nekrošius Vytautas. „Europos Sąjungos valstybių narių bendradarbiavimas renkant įrodymus civilinėse ir komercinėse bylose“. *TEISĖ* 75 (2010): 7-20.
<http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/240/190>
12. Nekrošius, Vytautas „2011 metų civilinio proceso novelos. Ar pasiekti kelti tikslai?“, iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. 380 – 395. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
13. Nekrošius, Vytautas, Vigita Vėbraitė, Rimantas Simaitis, Aurimas Brazdeikis. „Elektronizavimo priemonių naudojimas spartinant Lietuvos civilinį procesą“. *TEISĖ* 2014 93: 29 – 45.
<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/5074/5219>
14. Nekrošius, Vytautas, Vigita Vėbraitė, Rimantas Simaitis, Aurimas Brazdeikis. *Asmens teisė į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016
http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/01/Asmens_teises_bylos_el-lietuviu.pdf
15. Reiling, Dory, „E-justice:experiences with court IT in Europe“, 2011
<http://www.ijusticia.org/docs/Dory.pdf>
16. Rotterdam, P. & R. vanden Hoogen (2011). True-to-life requirements for using videoconferencing in legal proceedings. In Braun, S. & J. L. Taylor (Eds.), *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*. Guildford: University of Surrey, 187–198.

http://www.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/04/10_vanRotterdam_vandenHoogen.pdf

17. Sakalauskas, Eligijus, Narimantas Listopadskis ir Gediminas Simonas Dosinas. *Kriptografijos teorija*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2008.
18. Simaitis, Rimantas. „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų plėtra Lietuvos civiliniame procese,“ iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. 396-418. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
19. Velicogna, Marco. „Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems”. *European commission for the efficiency of justice (CEPEJ), 2007 Strasbourg*
<https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-use-of-informa/1680788281>
20. Velicogna, Marco. *Electronic Access to Justice: From Theory to Practice and Back*. Droit et cultures 61, 2011.
<http://droitcultures.revues.org/2447>

Teismų praktika

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105-969/2015“. Infolex.
<https://www.infolex.lt/tp/1007557>
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-372-969/2017“. Infolex.
3. <https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?id=20&item=doc&AktoId=1535635&cid=60413>
„Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-107-186/2018“. Infolex.
<http://www.infolex.lt/tp/1569185>
4. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-246-640/2018“. Infolex.
<http://www.infolex.lt/tp/1602080>

5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-123-421/2018“. Infolex.
<https://www.infolex.lt/tp/1586125>
6. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-580-464/2018“. Infolex.
<http://www.infolex.lt/tp/1599862>
7. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-865-407/2018“. Infolex.
<https://www.infolex.lt/tp/1629329>
8. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1123-178/2018“. Infolex.
<http://www.infolex.lt/tp/1636488>
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-361-611/2018“. Infolex.
<https://www.infolex.lt/tp/1648507>

Europos Sąjungos teisės aktai ir literatūra

1. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1984 m. vasario 28 d. rekomendacija Nr. R(84)5 „Dėl civilinio proceso principų, skirtų pagerinti teisingumo funkcionavimą“, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 6 d.,
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1>
2. „Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyva dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo“, OL L 210, 1985-8-7.
3. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2001 m. vasario 28 d. rekomendacija Nr. Rec(2001)3 „Dėl teismų ir kitų teisinių paslaugų teikimo piliečiams naudojant naujas technologijas“.
4. „2001 m. gegužės 28 d. ES Tarybos reglamentas Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose“.

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R1206&from=lt>
5. „Vaizdo konferencijų naudojimas įrodymams civilinėse ir komercinėse bylose rinkti pagal 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1206/2001. Praktinis vadovas“. Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose.
<http://ec.europa.eu/civiljustice/>
 6. „2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007 nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą“.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0861&from=LT>
 7. „2008 m. gegužės 21 d. direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=LT>
 8. „Vaizdo konferencijų naudojimo tarpvalstybiniuose teismo procesuose vadovas“. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, (2013).
<http://www.consilium.europa.eu/media/30604/qc3012963ltc.pdf>
 9. „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB“.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910&from=lt>
 10. „2017 m. vasario 16 d. Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL))“.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+PDF+V0//LT>
 11. „The 2017 European Union Justice Scoreboard“. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2017_en.pdf
 12. „Europos Komisijos pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo iš dalies keičiamas 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose“. Briuselis, 2018 05 31.

13. „2018 m. Komisijos darbo programa „Vieningesnės, stipresnės ir demokratiškesnės Sąjungos darbotvarkė““. Strasbūras. (COM(2017) 650 *final*, 2017 10 24), II priedas.
14. „ES teisingumo darbotvarkė 2020 m. Pasitikėjimo didinimas ir judumo bei augimo skatinimas Sąjungoje““. Strasbūras. (COM(2014) 144 *final*).

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0144&from=LT>

Kita literatūra

1. „Asmens tapatybės kortelė ir elektroninis parašas“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d.
<http://www.nsc.vrm.lt/>
2. Bartkus, Jurgis, Tomas Stundys. „Dirbtinio intelekto teisinė atsakomybė: ko galima tikėtis?“, iš *Mokslo teisės pavasaris 2018*. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų mokslinė draugija 7-24. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.
<http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf>
3. Brunalas, Benas. „Naujausios apklausos: rekordiškai pasitikima teismais“. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 17 d.
<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/naujausios-apklauros-rekordiskai-pasitikima-teismais-873606>
4. Cecille De Jesus. „Futurism. AI Lawyer “Ross“ Has Been Hired By Its First Official Law Firm“. May 11th 2016 .
<https://futurism.com/artificially-intelligent-lawyer-ross-hired-first-official-law-firm>
5. Devyžis, Marius, Andrius Lukašonokas. „EPP portalas gali padėti ne tik advokatams“. Infolex, 2015. Žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d.,
<https://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=57079>
6. „E.Justice Austria: Use of IT within Austrian Justice“. Federal Ministry of Justice, Republic of Austria. January, 2014.
<https://www.justiz.gv.at/web2013/file/8ab4ac8322985dd501229ce3fb1900b4.de.0/itbrosch%C3%BCre-en.pdf>

7. „EEE ir Norvegijos parama Lietuvai: partnerystė vertybėms kurti ir išsaugoti“. VŠĮ Centrinė projektų valdymo agentūra. Žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 28 d.
<http://www.eeagrants.lt/programos/aprasymas/programos-aprasymas/programID/5>
8. Griffiths, Sarah. „Robots will NEVER have feelings: Mathematics reveals that droids can't experience emotions like us“. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 28 d.
<https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2628150/Robots-NEVER-feelings-Mathematics-reveals-droids-experience-emotions-like-us.html>
9. „Informacinės technologijos“, Vikipedija, žiūrėta 2018 m. liepos 16 d.,
https://lt.wikipedia.org/wiki/Informacinės_technologijos
10. Jacinevičienė-Baltaduonė, Sigita. „Kur saugomi milijonai teismų bylų?“, *Teismai.lt*, Nr. 4 (20), gruodis, 2015.
http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/12/d1_zurnalas_teismai.lt_nr4_web.pdf
11. „Jums nebereikės vykti į teismą“. IT sistemų kūrimas. Žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d.,
<https://www.atea.lt/klientu-atsiliepimai/jums-nebereikes-vykti-i-teisma/>
12. „Kaip sudarytas elektroninis.lt parašas“. Registrų centras. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d.
<http://www.elektroninis.lt/lt/apie/nid-513>
13. Kaminskis, Kristijanas. „Vaizdo ir garso įrašų naudojimas įrodinėjant: praktika, problemos ir teisės“. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2018.
<http://manoteises.lt/enciklopedija/vaizdo-ir-garso-irasu-naudojimas-irodinejant-praktika-problemos-ir-teises/>
14. „McKinsey Global Institute. Artificial Intelligence The Next Digital Frontier?“. *McKinsey&Company discussion paper*, June 2017: 1-80.
<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20can%20deliver%20real%20value%20to%20companies/MGI-Artificial-Intelligence-Discussion-paper.ashx>
15. Klangauskaitė, Gabriela, Mirosława Kryštul. „Modernių technologijų įtaka ateities civiliniame procese“. Iš *Mokslo teisės pavasaris 2018*, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų mokslinė draugija 193-208. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.
<http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf>
16. Kurauskas Gintaras. „Kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos santykis“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2011.
<https://vb.mruni.eu/object/elaba:1822963/1822963.pdf>

17. „Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatai, patvirtinti Teismų tarybos 2006 m. vasario 11 d. nutarimu Nr. 13P-435“.
www.teismai.lt/data/public/uploads/2006/02/20060211-435.doc
18. „LITEKO“. Vikipedija, žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 27 d.,
<https://lt.wikipedia.org/wiki/LITEKO>
19. Lohr, Steve. „A. I. Is Doing Legal Work. But It Won't Replace Lawyers, Yet“. The New York Times, March 19, 2017.
<https://www.nytimes.com/2017/03/19/technology/lawyers-artificial-intelligence.html>
20. Lukašonokas, Andrius. „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų įtaka civilinio proceso normų vystymuisi“. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus universitetas, 2012.
<https://epublications.vu.lt/object/elaba:2149147/>
21. Lukošūnaitė, Inga. „Civilinio proceso operatyvumo ir teisingumo principų santykio problema“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2011.
<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1884632/datastreams/MAIN/content>
22. „Make a court claim for money“. HM Courts and Tribunals Service. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 3 d.
<https://www.justice.gov.uk/courts/northampton-bulk-centre/money-claim-online>
23. Murauskienė, Dovilė, Rytis Valūnas. „Psichologija JAV ir Lietuvos teisėje: pakeliui ar atskirai?“. *Teismai.lt*, Nr. 1 (29), balandis 2018, 9-11.
http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/zurnalas_nr1_balandis_web.pdf
24. Nacionalinė teismų administracija. „Teismai PRIEŠ ir PO „Norway Grants““. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d.
<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/06/antras-leidinys.pdf>
25. „Pasitikėjimas teismais – aukščiausias per dvidešimt metų“. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 17 d.
<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/pasitikejimas-teismais-auksciausias-per-dvidesimt-metu/4695>
26. „Pavienis projektas „Vaizdo perdavimo, įrašymo ir saugojimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas teismuose““. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. 2016. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 11 d.
<https://finmin.lrv.lt/lt/es-ir-kitos-investicijos/sveicarijos-parama/paramos-sritys-ir-formos/pavienis-projektas>

27. „Policy department C: citizens’ right and constitutional affairs study: European civil law rules in robotics“. Directorate General for Internal Policies.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU\(2016\)571379_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf)
28. „Portalu e.teismas.lt naudojasi visi: piliečiai, advokatai, įmonės“. Žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 30 d.
<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/portalu-e.teismas.lt-naudojasi-visi-pilieciai-advokatai-imonos/306>
29. „Teismų tarybos 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas Nr. 13P-462 „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) vystymo plano“.
www.teismai.lt/data/public/uploads/2006/05/20060510-462.doc
30. „Teismų veiklos apžvalga 2017 m.“, Nacionalinė teismų administracija, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 15 d.
http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d1_galutine-ataskaita-10.pdf
31. „Teisėjų tarybos nutarimas dėl teisėjų tarybos 2017–2020 metų strateginių veiklos kryptių patvirtinimo“. Teismai.lt, 2017. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d.
www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/01/20170127-13.doc
32. „Teismo paslaugomis galima naudotis neišeinant iš namų“. Žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 29 d.
<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/teismo-paslaugomis-galima-naudotis-neiseinant-is-namu/375>
33. „Teismų posėdžius fiksuos garso įrašymo įranga“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija.
<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1533>
34. „Teismų posėdžių garso įrašai – skaidrumui ir autentiškumui užtikrinti“. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d.
<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/teismu-posedziu-garso-irasai-skaidrumui-ir-autentiskumui-uztikrinti/322>
35. „Teismuose pradėdama diegti vaizdo konferencijų įranga“. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 11 d.
<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/teismuose-pradedama-diegti-vaizdo-konferenciju-iranga/303>

36. Vaičekauskytė, Rasa. „Slaptai padarytas garso įrašas gali tapti tinkamu įrodymu byloje?“. Infolex, 2018.
<http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=64739>
37. Valūnas, Rytis. „Robotas teisininkas: naujas filmo herojus ar neišvengiama realybė?“, *Teismai.lt* NR. 3 (27) lapkritis, 2017.
http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/11/zurnalas_nr11_-210x2975mmweb.pdf
38. „Vaizdo konferencinės apklausos tarpvalstybiniuose teismo procesuose“. Nacionalinės teismų administracijos Tarptautinių santykių skyrius, 2013.
http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/12/vaizdo-konferenciniu-apklausu-vadovas_2013.pdf
39. „Valstybės tarnautojo pažymėjimai“. Valstybės tarnybos departamentas. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 5 d.
<http://portalas.vtd.lt/lt/text/tekstai/valstybes-tarnautojams/tarnybieniai-pasai-ir-valstybes-tarnautojo-pazymejimai/valstybes-tarnautojo-pazymejimai-468.html>

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Šiame magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjamas informacinių ir elektroninių ryšių atsiradimas ir naudojimas teismų veikloje, analizuojama kaip šių technologijų naudojimas prisideda prie civilinio proceso principų – operatyvumo, koncentracijos, ekonomiškumo ir kooperacijos įgyvendinimo.

Pagrindinės informacinės sistemos naudojamos teismų veikloje yra Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO ir su ja gaudžiai susijęs elektroninių paslaugų portalas, be kurių Lietuvos teismų darbas XXI amžiuje yra neįsivaizduojamas siekiant operatyviai ir teisingai išnagrinėti bylas, taupyti teismo ir proceso dalyvių laiką ir lėšas bei įgyvendinti civilinio proceso tikslus ir principus. Garso įrašų naudojimas teismo posėdžių eigai fiksuoti prisideda prie skaidresnio ir patikimesnio teismo proceso, o populiarėjantys teismo posėdžiai naudojant vaizdo konferencinę įrangą užtikrina teisingą teismo procesą, suteikdami galimybę procese dalyvauti asmenims, negalintiems atvykti į teismą, taip nepažeidžiant jų teisių į teisingą bylos išnagrinėjimą per kaip įmanoma trumpesnę laiko tarpą. Dirbtinis intelektas galėtų perimti dalį teismų veiklos funkcijų, tačiau negali pakeisti teisėjo.

Raktiniai žodžiai: informacinės ir elektroninių ryšių technologijos, civilinio proceso principai, LITEKO, vaizdo konferencija, dirbtinis intelektas

ANNOTATION IN ENGLISH

Emergence and usage of information links and electronic communications in the work of courts are analysed in this final Master's thesis. This thesis also examines how using the aforementioned types of technology contribute to implementation of the principles of civil procedure – concentration, economy and cooperation.

The main information systems used in work of the courts are namely, information system of the courts of Lithuania LITEKO and an electronic service portal, which is closely linked to it, without which the work of the courts of Lithuania in the 21st century is impossible, for examining cases expeditiously and correctly, saving time and funds of the court and that of the litigants and implementing the objectives and the principles of civil procedure are impossible. Using sound recordings for recording the course of hearings contributes to a more transparent and a more reliable trial, and increasingly popular hearings, where videoconferencing equipment is used, safeguard the fairness of the proceedings and enable the

persons, who are unable appear before the court in person, to participate in the proceedings. This, in turn ensures that a case is heard as quickly as possible without violating the rights of the aforementioned persons. Artificial intelligence could take over some of the work functions of the court but it cannot substitute a judge.

Keywords: information and electronic communication technology, principles of civil procedure, LITEKO, videoconference, artificial intelligence

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ TAIKYMAS TEISMŲ VEIKLOJE

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas informacinių ir elektroninių ryšių technologijų atsiradimas ir pritaikymas teismų veikloje, analizuojama kaip informacinės technologijos veikia civilinio proceso principų tinkamą įgyvendinimą. Šio darbo tikslas yra nustatyti ir išanalizuoti kokios informacinių ir elektroninių ryšių technologijos šiuo metu yra pritaikytos ir naudojamos Lietuvos teismų veikloje ir kokią įtaką šių technologijų naudojimas daro civiliniam procesui, civilinio proceso principams, teismo darbo kokybei ir teismo proceso spartai, todėl šiuo magistro baigiamuoju darbu yra siekiama atskleisti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sampratą ir raidą teismų veikloje, išanalizuoti pagrindinių informacinių sistemų – LITEKO ir elektroninio paslaugų portalo veikimą bei nustatyti kaip šios sistemos prisideda prie spartesnio teismo proceso ir tinkamo civilinio proceso principų įgyvendinimo. Analizuojamos teismo posėdžių metu naudojamos informacinės technologijos – garso įrašai ir vaizdo konferencija, siekiant nustatyti šių technologijų teikiamą naudą teismo procesui bei siekiama iširti dirbtinio intelekto atsiradimo galimybę teismų veikloje.

Pirmojoje darbo dalyje pateikiama informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, jų raida teismų veikloje ir pagrindiniai civilinio proceso principai, kurie pradėjus naudoti informacines technologijas gali būti tinkamai įgyvendinami arba pažeidžiami. Taip pat šioje dalyje analizuojama pagrindinė Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO, kurios tinkamas veikimas prisideda prie spartesnio bylų nagrinėjimo ir paspartina teismo darbuotojų darbą, tačiau šiuo metu dažnos sistemos klaidos trukdo operatyviam darbui. Pirmoje dalyje analizuojamas elektroninių paslaugų portalas, kuris yra graudžiai susijęs su pagrindine teismų sistema LITEKO, palengvinantis proceso dalyvių ir teismo bendradarbiavimą, taip įgyvendinant kooperacijos principą, taip pat aprašomas elektroninis parašas neatsiejamai susijęs su teismų veikloje naudojamomis technologijomis, naudojamas elektroninių dokumentų tinkamam patvirtinimui. Antrajame šio darbo skyriuje analizuojamas garso įrašų panaudojimas teismų veikloje ne tik teismo posėdžių eigai fiksuoti, bet ir kaip įrodinėjimo priemonė. Teismo posėdžių fiksavimas garso įrašais užtikrina skaidresnį teismo procesą ir didesnę pasitikėjimą teismų veikla. Taip pat šiame skyriuje analizuojamas vaizdo konferencinės įrangos naudojimas teismų veikloje organizuojant teismo posėdžius vaizdo konferenciniu būdu. Vaizdo konferencija tampa viena veiksmingiausių priemonių organizuoti teismo posėdžius siekiant apklausti asmenis, kurie įprastai negali bei neturi galimybės atvykti į teismo posėdį taip taupant ir laiką, ir lėšas, todėl teismo posėdžiai vaizdo konferencijos būdu tampa vis populiariesni ne tik Lietuvoje, bet ir visoje

Europoje. Trečiajame skyriuje analizuojama dirbtinio intelekto atsiradimo teismų veikloje galimybė bei su tuo susijusi civilinė atsakomybė už dirbtinio intelekto sukeltą žalą. Dirbtinis intelektas gali perimti dalį teismo veikloje vykdomų techninio ir administracinio pobūdžio funkcijų, tačiau jis negali pakeisti žmogaus, ypač teisėjo, gebančio ginčą išspręsti teisingai, protingai ir sąžiningai, o ne tik formaliai teisėtai.

SUMMARY IN ENGLISH

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE WORK OF COURTS

Emergence and application of information and electronic communication technology in the work of courts are analysed in this final Master's thesis. This thesis also examines the effect of information technology on successful implementation of the principles of civil procedure. The aim of this thesis is to determine and to analyse the types of information and electronic communication technology, which are currently applied and used in the work of Lithuanian courts, and the effect that application of the aforementioned types of technology has on civil proceedings, on the principles of civil procedure, on the job quality of the court and on the speed of the trial. Therefore, this final Master's thesis aims to disclose the concept and development of information and electronic communication technology in the work of courts, to analyse the operation of the main information systems, namely, LITEKO and an electronic service portal, and to determine how the aforementioned systems contribute to speeding up court proceedings and to successful implementation of the principles of civil procedure. The information technology used during court hearings, namely sound recordings and videoconference, are analysed during court hearings in order to determine the benefit of the aforementioned technology to the proceedings. There is also an objective to analyse a possibility of occurrence of artificial intelligence in the work of courts.

The concepts of information and electronic communication technology, its development in the work of courts and the main principles of civil procedure, which would be implemented correctly or violated, once information technology was begun to be used, are provided in the first part of the thesis. This part also analyses the main information system of the Lithuanian courts, called LITEKO, the correct operation of which contributes to quicker trials and enables the members of staff of the court work quicker. Frequent system errors, however, are currently impeding the expedition of work. An electronic service portal, which is closely linked to the main court system LITEKO, which facilitates the cooperation between the litigants and the court, and this in turn helps to implement the principle of cooperation. An electronic signature which is inextricably linked to the technology used in the work of courts, is described in this thesis and is used for a correct approval of electronic documents. Sound recordings are used in the work of courts, which are analysed in the second part of the thesis, not only to record the course of the hearings but are also used as evidence. Sound recordings, which are used for recording hearings, ensure that a trial is more transparent and creates more confidence in the

work of courts. Usage of videoconference equipment in the work of courts when organising videoconference hearings is also analysed in this chapter. Videoconference is becoming one of the most effective measures in organising hearings in order to interview persons who normally are unable or do not have a possibility of appearing in a hearing. This, in turn, helps to save time and funds. Therefore, videoconference hearings are becoming more popular not only in Lithuania but in Europe as a whole. A possibility of occurrence of artificial intelligence and the civil liability for the damage caused by artificial intelligence are analysed in the third chapter of this thesis. Artificial intelligence may take over some of the technical and administrative functions, but it cannot replace a human being, especially a judge, who is able to solve a dispute expeditiously, reasonably and in good faith, not only formally legally.

PRIEDAI

Lentelė (Priedas Nr. 1)

	Veikla	Siektinas rezultatas	Atsakingas Teisėjų tarybos komitetas	Terminas
1.	Įgyvendinti LITEKO, darbo užmokesčio apskaitos ir kitų informacinių technologijų įrankių bei sistemų pakeitimus, įgyvendinant teismų reorganizavimą, organizuoti mokymus teismų atstovams.	Atlikti ir teismams pristatyti pakeitimai. 100 mokymų dalyvių	Informacinių technologijų	2017 m. gruodžio 31 d.
2.	LITEKO modernizavimas			
2.1.	Įdiegti integracines sąsajas su valstybės registrais ir kitomis informacinėmis sistemomis.	Veikiančios integracijos su SODROS duomenų baze, Registrų centro valdomais registrais	Informacinių technologijų	2017 m. kovo 31 d.
2.2.	Integruoti į LITEKO advokatų užimtumo ir procesinių terminų kontrolės modulius.	Įdiegti įrankiai	Informacinių technologijų	2017 m. kovo 31 d.
2.3.	Pagerinti LITEKO veikimą, užtikrinant didesnę spartą/greitaveiką.	15 proc. padidėjusi sistemos greitaveika	Informacinių technologijų	2017 m. kovo 31 d.
2.4.	Įdiegti efektyvų teismų poreikių analize pagrįstą bylų skirstymo modulį.	Veikiantis naujas bylų skirstymo modulis	Informacinių technologijų	2019 m. gruodžio 31 d.
2.5.	Įdiegti dokumentų valdymo sistemą.	Visuose teismuose veikianti centralizuota dokumentų valdymo sistema, apimanti ir procesinių dokumentų valdymą	Informacinių technologijų	2019 m. gruodžio 31 d.
2.6.	Pabaigti LITEKO modernizavimą.	100 proc. įgyvendintas LITEKO modernizavimo projektas.	Informacinių technologijų	2019 m. gruodžio 31 d.

3.	Įvertinti galimybes sudaryti sąlygas teisėjams ir teismų darbuotojams prisijungti prie teismų informacinių sistemų bei dirbti nuotoliniu būdu ir spręsti dėl įgyvendinimo priemonių.	Priimtas sprendimas dėl galimybės teisėjams ir teismų darbuotojams prisijungti prie teismų informacinių sistemų nuotoliniu būdu įgyvendinimo	Informacinių technologijų	2018 m. liepos 1 d.
4.	Užtikrinti efektyvų Teisėjų tarybos dalyvavimą priimant sprendimus dėl teismų informacinių sistemų ir el. paslaugų plėtros.	Visi strateginiai teismų informacinių sistemų ir el. paslaugų plėtros sprendimai teikiami svarstyti Teisėjų tarybai suderinus su Teisėjų tarybos Informacinių technologijų komitetu	Informacinių technologijų	Nuolat
5.	Sukurti teismų kibernetinio saugumo standartus.	Teisėjų tarybos nutarimu patvirtinti ir teismams pristatyti kibernetinio saugumo standartai.	Informacinių technologijų	2018 m. liepos 1 d.
6.	Atsižvelgiant į teisės aktų pakeitimus, įgyvendinti baudžiamųjų bylų perkėlimą į elektroninę erdvę (elektroninių bylų plėtrą), sukuriant Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos (IBPS) ir LITEKO integraciją, bendradarbiaujant su IBPS valdytoju.	Įgyvendinta integracija.	Informacinių technologijų	2020 m. gruodžio 31 d.
7.	Sukurti nuotolinių apklausų, taikant skirtingas informacines technologijas (konferencinė įranga, „Skype“ ir kt.), rekomendacijas.	Teisėjų tarybos patvirtintos rekomendacijos.	Informacinių technologijų	2018 m. liepos 1 d.
8.	Ne rečiau kaip 1 kartą per du metus atlikti techninės įrangos teismuose analizę ir atnaujinimą.	Atliktas įrangos poreikių įvertinimas ir atnaujinimas	Informacinių technologijų	2018 m. gruodžio 31 d. 2020 m. gruodžio 31 d.
9.	Įdiegti teismuose įslaptintos informacijos apsaugos sistemą ADA.	Įdiegta sistema 5 apygardų teismuose.	Informacinių technologijų	2019 m. gruodžio 31 d.

Anketos pavyzdys (priedas Nr. 2):

APKLAUSA

Laba diena,

Esu Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir verslo teisės programos studentė Agnė Arlikevičiūtė ir rašau magistro baigiamąjį darbą tema „Informacinių technologijų taikymas teismų veikloje“. Šio tyrimo tikslas apklausti teisėjus ir teismo darbuotojus siekiant išsiaiškinti kaip jų darbą paveikė informacinių technologijų atsiradimas teismų veikloje.

Tyrimo rezultatai bus panaudoti magistro baigiamajam darbui parengti.

Prašau pažymėti Jums tinkamą atsakymo variantą.

1. Ar LITEKO sistema paspartina bylų nagrinėjimą?

Paspertina

Nepaspertina

2. Ar LITEKO sistema palengvina Jūsų darbą?

Palengvina

Pasunkina

3. Jūsų vertinimu LITEKO sistema veikia:

Labai gerai

Gerai

Patenkinamai

Blogai

Labai blogai

4. Jūsų vertinimu LITEKO sistemos trūkumai (galimi keli atsakymo variantai):

Lėta eiga

Sistemos veikimo klaidos

Nepatogi naršyklė

Trūkumų nėra

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 - 12 - 10
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Mykolo Romerio teisės mokyklos, privatinės teisės instituto, civilinės ir verslo teisės programos
(*fakulteto / instituto, programos pavadinimas*)

Studentas(ė) _____ Agnė Arlikevičiūtė _____,
(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Informacinių technologijų taikymas teismų veikloje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(*parašas*)

(*vardas, pavardė*)